

URBAN COMMONS

Ανάλυση του αστικού φαινομένου
των κοινών

Πολυτεχνείο Κρήτης | Μαρία Καροφυλάκη
Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών | Επ. καθηγητής: Σωκράτης Γιαννούδης

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΧΑΝΙΑ, ΙΟΥΛΙΟΣ 2019

Ερευνητική εργασία

URBAN COMMONS

Ανάλυση του αστικού φαινομένου των κοινών

Μαρία Καροφυλάκη
Επιβλέπων καθηγητής: Σωκράτης Γιαννούδης

*Ευχαριστώ τον καθηγητή μου κ. Σωκράτη Γιαννούδη
για την καθοδήγηση και τις υποδείξεις που προσέφερε
καθώς και την οικογένεια και τους φίλους μου για όλη
την υποστήριξη καθ' όλη την διάρκεια των σπουδών μου.*

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	9
Μεθοδολογία	10
Η σύγχρονη αστική συνθήκη	13
1 1.1 Ο νεοφιλελευθερισμός σήμερα	15
1.2 Ο νεοφιλελευθερισμός στην πόλη	22
Οι αντιδράσεις στον νεοφιλελευθερισμό	37
2.1 Η κρίση της πόλης	39
2 2.2 Το σύγχρονο δικαίωμα στην πόλη	45
2.3 Η ανάδυση των δικτύων των κοινών	49
Διερεύνηση του φαινομένου urban commons	53
3.1 Η εδραίωση της συμμετοχικής διακυβέρνησης	55
3.2 Οι δράσεις των κοινών: από την θεωρία στην πράξη	65
3 3.3 Ο ρόλος της πολιτείας	89
3.4 Προβληματισμοί και ερωτήματα σχετικά με τα «κοινά»	95
Συμπεράσματα	100
Βιβλιογραφία	106

Θα μπορούσαμε να σκεφτούμε τον αστικό χώρο ως κοινό πόρο;

Θα μπορούσαμε να σκεφτούμε την από κοινού διαχείριση του;

Πως μπορούμε να δούμε τον αστικό χώρο και την παραγωγή του ως ένα «αστικό κοινό», ως έδαφος για την δημιουργία νέων μοντέλων δημοκρατικής-κοινωνικής διακυβέρνησης;

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αφορμή για το θέμα αυτής της έρευνας αποτέλεσε το ενδιαφέρον για το αστικό πεδίο και συγκεκριμένα για τον δημόσιο χώρο μέσα από τα μαθήματα του Αστικού σχεδιασμού και της Πολεοδομίας. Μελετώντας τις συνθήκες του δημόσιου χώρου γίνεται κατανοητό, ότι η προσπάθεια προσαρμογής των πόλεων στο νεοφιλελεύθερο παγκόσμιο πολιτικό σύστημα έχει αντίκτυπο στον δημόσιο χώρο, όπου βλέπουμε την πόλωση μεταξύ του ιδιωτικού παράγοντα με τις άμεσες αλλαγές που μπορεί να προσφέρει και των χωρικών αντιστάσεων, που άλλες φορές διεκδικούν δημοκρατικές και βιώσιμες εναλλακτικές μορφές αστικότητας και άλλες φορές απλώς την αισθητικοποίηση της πόλης, σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Το γενικότερο ενδιαφέρον των ανθρώπων έχει στραφεί στους εμπορευματοποιημένους χώρους με αποτέλεσμα την απαξίωση και ερημοποίηση των υπόλοιπων δημόσιων χώρων και τη μετατροπή τους σε σταθμούς/περάσματα για κάπου αλλού. Επομένως αυτοί οι χώροι είναι ανίκανοι να προκαλέσουν το ενδιαφέρον για κοινωνική επαφή και καταλήγουν να χάνουν το αρχικό νόημα τους.

Υπάρχουν κάποιες περιπτώσεις οι οποίες αντιτίθενται στις τάσεις εμπορευματοποίησης και στην γενικότερη παρακμή του δημόσιου χώρου, είναι αναδυόμενες πρακτικές από τα «κάτω προς τα πάνω». Οι πρακτικές αυτές αναφέρονται ως «κοινά» ή συλλογικά δίκτυα (urban commons) και ενεργοποιούν τους πολίτες με την συμμετοχή τους στη διαμόρφωση και διαχείριση του αστικού δημόσιου χώρου. Επιλέχθηκε έτσι το αστικό φαινόμενο των «κοινών» ή urban commons για να εξεταστεί εάν τέτοιες πρακτικές διαχείρισης χώρων μπορούν να λειτουργήσουν στο σημερινό αστικό πεδίο επαναδιεκδικώντας τον δημόσιο χώρο ως ένα απελευθερωμένο, πιο «ανθρώπινο» περιβάλλον που προσφέρεται σε όλους ισάξια, αλλά και για να δούμε την θέση του φαινομένου στην σημερινή νεοφιλελεύθερη πραγματικότητα. Διερευνώντας το θέμα γίνεται προσπάθεια να απαντηθεί το ερώτημα σε ποιο βαθμό η πόλη μπορεί να διαμορφωθεί και να επηρεαστεί μέσω της διαχείρισης της από ανθρώπινα δίκτυα, δηλαδή τον ανθρώπινο παράγοντα.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Στην συγκεκριμένη εργασία θα εξεταστεί το αστικό φαινόμενο των κοινών ως προς το θεωρητικό πλαίσιο πάνω στο οποίο βασίστηκε η δημιουργία του, καθώς και τους τρόπους που αντιμετωπίζει τα προβλήματα της σύγχρονης πόλης. Ο προβληματισμός εστιάζει στο αν τελικά το φαινόμενο αυτό αντιτίθεται στο πλαίσιο από το οποίο προέκυψε, προσφέροντας ουσιαστικές λύσεις, ή αν γίνεται ένα με αυτό. Η μελέτη θα γίνει μέσω της ερμηνείας των σύγχρονων δημόσιων χώρων και της αναζήτησης των αιτιών που τους διαμορφώνουν. Θα γίνει προσπάθεια σκιαγράφησης του παγκόσμιου πολιτικοοικονομικού πλαισίου μέσα στο οποίο συμβαίνουν πρακτικές όπως αυτές, εξετάζοντας τις κοινωνικές αναδιαρθρώσεις που προκαλούνται. Λόγω της πολύπλοκης φύσης του θέματος ήταν απαραίτητη η προσέγγιση του συνδυάζοντας βιβλιογραφικές αναφορές από τον οικονομικό, κοινωνιολογικό, πολεοδομικό και γεωγραφικό τομέα. Πρέπει ακόμα να διευκρινιστεί ότι το θεωρητικό κεφάλαιο και οι πρακτικές του νεοφιλελευθερισμού που αναλύονται αποτυπώνονται με μεγαλύτερη ισχύ στις ΗΠΑ και σε δυτικότερες Ευρωπαϊκές χώρες ενώ εμφανίζουν ποικίλες μορφές κατά την τοπική τους έκφραση.

Έτσι το θέμα που επιλέχθηκε σε αυτή την εργασία δηλαδή το αστικό φαινόμενο των «κοινών», έπρεπε να αναλυθεί σε δύο διαστάσεις: την πολιτική/οικονομική και την κοινωνική. Αρχικά στην πρώτη ενότητα, διερευνώντας το νεοφιλελεύθερο σύστημα και τις χωρικές πρακτικές του, γίνεται κατανοητό ότι η ακεραιότητα του δημόσιου χώρου απειλείται με διάφορες μορφές. Με μία σύντομη διερεύνηση για το πως οι πρακτικές του νεοφιλελευθερισμού επηρεάζουν τις σχεδιαστικές πρακτικές των πόλεων και τις πολιτικές αστικής ανάπτυξης αναλύεται ο τρόπος με τον οποίο αυτές οι διαδικασίες αποτυπώνονται στον χώρο. Η έρευνα περνάει στην επόμενη ενότητα στην οποία αναφέρονται οι αντιδράσεις της κοινωνίας σχετικά με τις νεοφιλελεύθερες πρακτικές που διαβάλλουν τον δημόσιο χώρο. Συγκεκριμένα με επίκεντρο την ιδέα για το δικαίωμα στην πόλη αναδύονται οι αντιστάσεις από την πλευρά των αποκλεισμένων, διεκδικώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης αλλά και την επανεφεύρεση του νοήματος της πόλης. Με άλλα λόγια αποσαφηνίζεται τι σημαίνει το δικαίωμα στην πόλη με βάση τις σύγχρονες συνθήκες του αστικού χώρου που αναφέρθηκαν στην πρώτη ενότητα. Στις δύο πρώτες ενότητες γίνεται στην ουσία η θεωρητική ανάλυση δύο διαφορετικών θεμάτων τα οποία αποσαφηνίζουν και διαμορφώνουν το ζήτημα των κοινών.

Η εργασία συγκλίνει στην τρίτη ενότητα με περιπτώσεις από διάφορα είδη κοινών δικτύων διαχείρισης του χώρου. Στην ουσία προσεγγίζεται το θέμα της αντίστασης και της αντίδρασης στο εδραιωμένο σύστημα διακυβέρνησης των πόλεων μέσα από την αντιπρόταση του ενδιάμεσου πεδίου των «κοινών». Με την μελέτη των παραδειγμάτων αναδεικνύονται οι διάφορες δυναμικές των κοινών μέσα στο ρευστό πεδίο του δημόσιου χώρου αναλύοντας τις συνθήκες και την βιωσιμότητα τους. Είτε πρόκειται για δράσεις που έρχονται από «παράνομες» πρωτοβουλίες είτε από την πλευρά της πολιτείας κρίνεται ο τρόπος με τον οποίο τα συλλογικά δίκτυα μπορούν να αποτελέσουν μία βιώσιμη εναλλακτική πρακτική σχεδιασμού στην σύγχρονη πόλη. Παρατηρώντας ότι τα «κοινά» έρχονται στο προσκήνιο αστικών πολιτικών, γίνεται προσπάθεια με μεθοδικό τρόπο να προσδιορίσουμε τον ρόλο τους στις πόλεις της σύγχρονης εποχής.

“Οι σύγχρονες πόλεις αποτελούν το σκηνικό ή το πεδίο μαχών στα οποία οι παγκόσμιες δυνάμεις και τα ξεροκέφαλα τοπικά νοήματα και ταυτότητες συναντώνται, συγκρούονται, αγωνίζονται και αναζητούν έναν ικανοποιητικό ή απλώς ανεκτό διακανονισμό. Έναν τρόπο συνύπαρξης για τον οποίο υπάρχει η ελπίδα ότι θα είναι μια διαρκής ειρήνη αλλά που όπως αποδεικνύεται είναι απλώς μια εκχειρίδα, σύντομες διακοπές για να επισκευαστούν οι κατεστραμμένες άμυνες και να αναταχθούν οι αντιμαχόμενες δυνάμεις. Αυτή η αντιπαράθεση και όχι κάποιος μοναδικός παράγοντας, εγκαινιάζει την κίνηση και καθοδηγεί τη δυναμική της «ρευστής νεωτερικής» πόλης.”

– Z. Bauman

1| Σκίτσο του Jean-Francois Batellier (1978)

Απεικονίζει μια αλγωνιστική μηχανή που συντρίβει και καταβροχθίζει όλες τις παλιές γειτονιές του Παρισιού, αφήνοντας πίσω μοντέρνα κτίρια, τακτοποιημένα σε μία σειρά.

1.1 ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Βασικά Χαρακτηριστικά

Το σύγχρονο αστικό τοπίο είναι το μέρος όπου διαφορετικές τάξεις και είδη ανθρώπων έρχονται καθημερινά σε επαφή, άλλες φορές ανταγωνιστικά, άλλες σε συνεργασία, πάντα όμως για να παράγουν μια μεταβαλλόμενη και εφήμερη ζωή (Harvey, 2012). Η παγκοσμιοποίηση και ο νεοφιλελευθερισμός είναι έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες με τα στάδια παραγωγής της πολιτικής και της γεωγραφίας του αστικού χώρου. Σύμφωνα με τους Peck και Tickell, για να κατανοήσουμε πλήρως το κυρίαρχο οικονομικό-πολιτικό σύστημα της εποχής μας, πρέπει οι έννοιες αυτές να γίνονται αντιληπτές ως διαδικασίες σε εξέλιξη και όχι ως τελικές καταστάσεις καθώς η μία διαδικασία λειτουργεί ως αναγκαία προϋπόθεση για την άλλη.

Στη σύγχρονη εποχή του διεθνοποιημένου κεφαλαίου και του διακρατικού ανταγωνισμού, ο νεοφιλελευθερισμός αποτελεί τη λέξη κλειδί για την κατανόηση της σύγχρονης αστικής συνθήκης, αφού είναι η κοινή αποδεκτή ιδεολογία για την συνεχή οικονομική ανάπτυξη. Ο νεοφιλελευθερισμός κινητοποιεί τον αστικό χώρο ως αρένα οικονομικής ανάπτυξης προσανατολισμένης στην αγορά και τις πολιτικές κατανάλωσης, μεταμορφώνοντας έτσι ολόκληρο το πολιτικοοικονομικό σκηνικό μέσα στο οποίο υλοποιούνται οι συλλογικές πρακτικές, τα δημόσια αλλά και ιδιωτικά έργα που αφορούν αστικές αναπλάσεις. Αντιπροσωπεύει μία ιστορικά συγκεκριμένη τάση αναδιάρθρωσης του πολιτικό-οικονομικού μοντέλου καθοδηγούμενη από την αγορά, που αναπτύχθηκε άμεσα και πέρασε από διάφορους «υβριδισμούς».

Είναι σημαντικό να καταλάβουμε ότι η στρατηγική σημασία των πόλεων ως τόπων πειραματισμού, καινοτομίας και ανάπτυξης, τις τοποθετεί στο προσκήνιο της εφαρμογής των νεοφιλελεύθερων προγραμμάτων (roll-out programs). Αυτό υποδεικνύει ότι οι πόλεις έχουν γίνει κρίσιμοι κόμβοι και σημεία έντασης της κλιμάκωσης του νεοφιλελευθερισμού. Οι πόλεις επομένως είναι οι χώροι όπου ασκούνται εντονότερα οι πολιτικές του άρα και τα πεδία όπου διακρίνονται εντονότερα οι άμεσες συνέπειες και οι αντιφάσεις του. Γι' αυτό το λόγο θεωρείται απαραίτητη η σύντομη περιγραφή του σύγχρονου πολιτικοοικονομικού συστήματος όσον αφορά τα κύρια χαρακτηριστικά και τις επιπτώσεις του στην πόλη.

Η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία βασίζεται σε ένα αυταρχικά ουτοπικό όραμα της κυριαρχίας της αγοράς, που έχει τις ρίζες της στην εξιδανικευμένη αντίληψη και στην προώθηση του ατομικού ανταγωνισμού ενώ παράλληλα ο νεοφιλελευθερισμός εσωτερικά κρατάει εχθρική στάση για την ύπαρξη κάθε μορφής κοινωνικής ή θεσμικής αλληλεγγύης και συλλογικότητας. Σύμφωνα με αυτή την ιδεολογία οι ανοικτές και άναρχες αγορές, απελευθερωμένες από την κρατική παρέμβαση και τις δράσεις των κοινωνικών συλλογικοτήτων αποτελούν το βέλτιστο μηχανισμό για κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη (Peck, Tickell, 2002). Σε αυτό το πλαίσιο αναπτύχθηκαν νεοφιλελεύθερες πολιτικές για να αιτιολογήσουν κινήσεις όπως την απελευθέρωση της κρατικής παρέμβασης στην βιομηχανία, επιθέσεις κατά των εργατικών συνδικάτων, τη μείωση και την ιδιωτικοποίηση δημόσιων υπηρεσιών, την αποδυνάμωση προγραμμάτων πρόνοιας, την ενδυνάμωση της διεθνοποιημένης κίνησης του κεφαλαίου και την εντατικοποίηση του διακρατικού ανταγωνισμού.

Στην πράξη, ενώ ο νεοφιλελευθερισμός υποδηλώνει ότι μία ανταγωνιστική και απορυθμισμένη οικονομία παράγει την βέλτιστη κατανομή των επενδύσεων και των πόρων, η νεοφιλελεύθερη πολιτική πρακτική έχει δημιουργήσει εκτεταμένες αποτυχίες στην αγορά, καταστροφικό διακρατικό ανταγωνισμό, νέες μορφές κοινωνικής πόλωσης, άνιση χωρική ανάπτυξη και κρίση των καθιερωμένων μοντέλων διακυβέρνησης (κράτος πρόνοιας του Κεϊνσιανού μοντέλου). Με άλλα λόγια, η σύγκρουση ιδεών που επικρατεί στην πολιτική σκηνή είναι μεταξύ της πεποίθησης ότι η αγορά πρέπει να πειθαρχήσει την πολιτική, και η αντίθετη σοσιαλδημοκρατική άποψη ότι η πολιτική πρέπει να πειθαρχήσει την αγορά (Sager, 2011). Επομένως, το φαινόμενο του νεοφιλελευθερισμού πρέπει να ερμηνευτεί σαν μία ασταθής διαδικασία κοινωνικό-χωρικού μετασχηματισμού καθοδηγούμενη από την επικράτηση της αγοράς, παρά σαν ένα πλήρως προσαρμοσμένο καθεστώς πολιτικής, ή ένα ρυθμιστικό πλαίσιο (Peck, Theodore, Brenner, 2009).

Από αυτή την οπτική, η επαρκής κατανόηση των διαδικασιών του σύγχρονου νεοφιλελευθερισμού, απαιτεί όχι μόνο να καταλάβουμε τα πολιτικά και ιδεολογικά θεμέλια του, αλλά εξίσου σημαντικό, να καταλάβουμε τις πολυποικίλες θεσμικές του μορφές, τις αναπτυξιακές τάσεις, τις διάφορες κοινωνικοπολιτικές επιδράσεις και τις πολλαπλές αντιφάσεις του, εσωτερικά και εξωτερικά.

Στάδια εξέλιξης του νεοφιλελευθερισμού

Ο David Harvey στο βιβλίο του A brief history of neoliberalism θέτει το ερώτημα πως και από ποιον επιτεύχθηκε ο νεοφιλελευθερισμός αρχικά. Η απάντηση είναι στις χώρες της Χιλής και της Αργεντινής τη δεκαετία του 1970, όπου εφαρμόστηκε βίαια αυτό το οικονομικό σύστημα ξεκινώντας με ένα στρατιωτικό πραξικόπημα υποστηριζόμενο από τις ανώτερες τάξεις (καθώς και από την αμερικανική κυβέρνηση), ακολουθούμενο με έντονη καταστολή όλων των αντιστάσεων που δημιουργήθηκαν μέσα στα εργατικά και αστικά κοινωνικά κινήματα και είχαν απειλήσει τη δύναμή τους. Ο νεοφιλελευθερισμός εξελίχθηκε από τότε σημαντικά κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριών δεκαετιών σε μεγάλο γεωγραφικό εύρος και σε μία ποικιλία θεσμικών πλαισίων. Αναπτύχθηκε αρχικά σαν οικονομική θεωρία που διδασκόταν στην Σχολή Πολιτικής οικονομίας του Σικάγο και εδραιώθηκε ως μια στρατηγική πολιτικής αντίδρασης στη φθίνουσα κερδοφορία του παλιού βιομηχανικού κόσμου και στις γεωοικονομικές κρίσεις του κεϊνσιανού-φορντικού μοντέλου διακυβέρνησης¹.

Η οικονομική θεωρία της ελεύθερης αγοράς που κατασκευάστηκε στο Σικάγο, εξαπλώθηκε γρήγορα και γίνεται η κυρίαρχη ιδεολογική ορθολογικοποίηση της παγκοσμιοποίησης και των σύγχρονων κρατικών μεταρρυθμίσεων. Ενώ η Χιλή του Pinochet αποτέλεσε το πρώτο παράδειγμα απότομης εφαρμογής

2| Στρατιώτες καταλαμβάνουν τους δρόμους κατά το πραξικόπημα του Pinochet στη Χιλή.

Santiago,
11 Σεπτεμβρίου 1973.

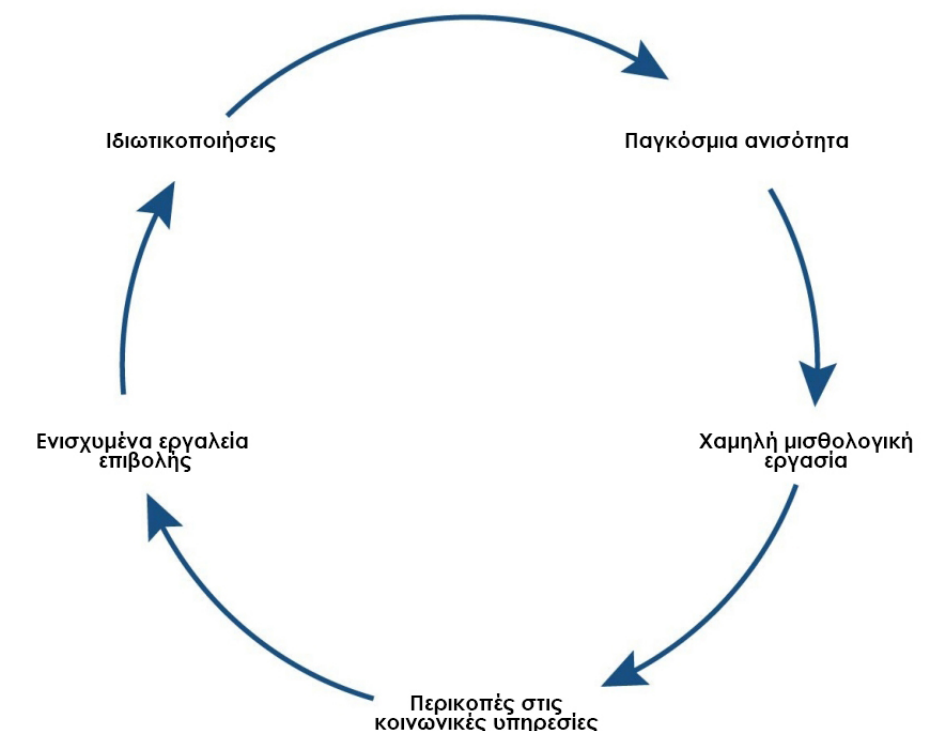
του νεοφιλελευθερισμού η θεωρία αυτή στα τέλη της δεκαετίας του '70 γίνεται καθοριστικό έργο από τις κυβερνήσεις της Thatcher στο Ηνωμένο Βασίλειο και του Reagan στις ΗΠΑ, καθιστώντας έτσι τις δύο αυτές δυνάμεις ως τα κέντρα του νεοφιλελευθερικού δόγματος. Ανταποκρινόμενοι στην κατάρρευση των καθεστώτων συσσώρευσης και στα καθιερωμένα συστήματα διακυβέρνησης οι πολιτικές του νεοφιλελευθερισμού ξεκίνησαν να κινητοποιούν ένα εύρος πολιτικών που αποσκοπούν στην επέκταση των κανόνων της αγοράς, του ανταγωνισμού και της εμπορευματοποίησης στην κοινωνία (Brenner, Peck, Theodore, 2009). Το πολιτικό σκηνικό των πόλεων αλλάζει σημαντικά, γίνεται περισσότερο ανταγωνιστικό και ατομικιστικό.

Η επόμενη φάση της δεκαετίας του 1980 ονομάζεται «καταστροφική» μορφή του νεοφιλελευθερισμού ή αλλιώς «roll-back neoliberalism». Σε αυτό το πλαίσιο της «λιτότητας» των κυβερνήσεων οι δήμοι παρακινούνται ή αναγκάζονται να ακολουθήσουν διάφορα μέτρα μείωσης δαπανών συμπεριλαμβανομένων των επιχορηγήσεων γης, των περικοπών στις δημόσιες υπηρεσίες, της ιδιωτικοποίησης υποδομών και ούτω καθεξής. Σκοπός αυτής της πολιτικής είναι να μειωθεί το βραχυπρόθεσμο κόστος διοίκησης και παραγωγής στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας τους και ως εκ τούτου, να διευκολύνουν και να επιταχύνουν τις εξωτερικές επενδύσεις κεφαλαίου. Υπό αυτές τις συνθήκες η ενισχυμένη διοικητική αποτελεσματικότητα σε συνδυασμό με τις άμεσες και έμμεσες κρατικές επιδοτήσεις σε μεγάλες επιχειρήσεις και την αυξανόμενη ιδιωτικοποίηση των λειτουργιών κοινωνικής αναπαραγωγής, θεωρήθηκαν ευρέως ως οι «βέλτιστες πρακτικές» για την προώθηση ενός «καλού επιχειρηματικού κλίματος» στις μεγάλες πόλεις (Brenner, Peck, Theodore, 2009).

Σύντομα οι κυρίαρχες μορφές του νεοφιλελευθερισμού, αφού δεν επέφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα ανάπτυξης και συσσώρευσης θα αλλάξουν κατεύθυνση. Η διαδοχική συγχώνευση των διάφορων μορφών του νεοφιλελευθερισμού μέχρι τις αρχές του '90 μπορεί να θεωρηθεί σαν μία επαναστατική ανασύσταση του νεοφιλελεύθερου καθεστώτος ανταποκρινόμενο στις ίδιες τις εγγενείς αντιφάσεις του και τις διαδοχικές

1. Από το τέλος της Μεγάλης Ύφεσης μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70 ο Keynes παρείχε την κύρια πηγή έμπνευσης για τους πρωτοπόρους της διαμόρφωσης της οικονομικής πολιτικής στην Ευρώπη, την Αμερική και σε μεγάλο μέρος του υπόλοιπου κόσμου. Η Κεϊνσιανή θεωρία υποστηρίζει την αναδιανομή μέρους των κερδών του κεφαλαίου στις κατώτερες τάξεις και είχε τη μορφή κοινωνικών και άλλων παροχών, προκειμένου να αποφεύγεται η κοινωνική δυσανεμία και οι αναταραχές (Ντάτσιου, 2017).

κρίσεις που πέρασε. Αυτό το στάδιο ονομάζεται από τους ερευνητές του φαινομένου αναπτυξιακός νεοφιλελευθερισμός (roll-out neoliberalism). Επομένως οι μαζικές αναδιαρθρώσεις τον οδήγησαν όχι μόνο στην κατάρρευση αλλά στο να περάσει σε μια πιο δυνατή μορφή. Πλέον ο ρόλος του κράτους παίρνει νέα διάσταση με την νεοφιλελεύθερη αστικοποίηση να γίνεται εντονότερη ενώ οι κρατικοί θεσμοί έχουν αναδειχθεί σε όλο και πιο σαφείς μορφές «δημιουργικής καταστροφής» αστικών περιβαλλόντων, προκειμένου να προωθηθούν ακόμη πιο εντατικά εμπορικά καθεστώτα χρήσεων γης. Ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζεται ο νεοφιλελευθερισμός στην διακυβέρνηση των κρατών «καλλωπίζεται» καθώς οι συνθήκες για την προώθηση και τη διατήρηση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας έχουν επαναπροσδιοριστεί από πολλές τοπικές πολιτικοοικονομικές ελίτ, ώστε να συμπεριλάβουν ποικιλόμορφα διοικητικά, κοινωνικά και οικολογικά κριτήρια.

3| Ο κύκλος του νεοφιλελευθερισμού

Με απλά λόγια, η «διαχειριστική» προσέγγιση, συνηθισμένη τη δεκαετία του 1960, έδωσε τη θέση της σε πρωτοβουλίες και «επιχειρηματικές» μορφές δράσης τη δεκαετία του 1970 και του 1980. Τα τελευταία χρόνια, συγκεκριμένα, φαίνεται ότι έχει διαμορφωθεί μία γενική συναίνεση σε ολόκληρο τον ανεπτυγμένο καπιταλιστικό κόσμο ότι μόνο θετικά οφέλη μπορούν να προέλθουν αν οι πόλεις αποκτήσουν μία επιχειρηματική στάση απέναντι στην οικονομική ανάπτυξη (Harvey, 2017). Στη νεότερη ιστορία του νεοφιλελευθερισμού προστίθεται και το κεφάλαιο της σύγχρονης παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης που σύμφωνα με τον Harvey ξεκινά από την έντονη αστικοποίηση, την φούσκα των ακινήτων στις ΗΠΑ το 2007 που προκάλεσε την τρέλα κρίση και την ύφεση το καλοκαίρι του 2008 στη μητρόπολη του καπιταλισμού, η οποία μεταφέρθηκε στην Ευρώπη το 2009 χτυπώντας πρώτα τους αδύναμους κρίκους που βρίσκονται στο Νότο (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία).

Το θεσμικό πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού είναι επομένως δυναμικό και ταραχώδες και αυτό αντικατοπτρίζεται στην «αντιφατική δημιουργικότητα» του νεοφιλελευθερισμού: η ικανότητα του να ανταποκρίνεται πάντα στις εγγενείς πολιτικές αποτυχίες του μέσα από ένα ευρύ φάσμα πολιτικών αποφυγής κρίσεων, γρήγορες προσαρμογές και πειραματικές αναδιαρθρώσεις χαρακτηρίζει το τοπίο του νεοφιλελευθερισμού ως ακανόνιστο και ασταθές. Οι αναφορές αυτές οδηγούν στη σύλληψη των νεοφιλελεύθερων διαδικασιών ως έκφραση μίας συνεχούς «δημιουργικής καταστροφής» του πολιτικό-οικονομικού χώρου σε πολλαπλά γεωγραφικά επίπεδα.

Ο νεοφιλελευθερισμός σήμερα

Όπως προαναφέρθηκε, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι ο νεοφιλελευθερισμός συνεχώς εξελίσσεται και αλλάζει μορφές με τις οποίες γίνεται αντιληπτός και ασκεί την επιρροή του. Από τους διάφορους μελετητές του νεοφιλελευθερισμού έχουν παρατηρηθεί σοβαρές αποκλίσεις μεταξύ της ιδεολογίας, των καθημερινών πολιτικών εφαρμογών του και των κοινωνικό-χωρικών επιπτώσεων που έχει. Συνοψίζοντας την προηγούμενη ενότητα είναι σαφές ότι ο σημερινός νεοφιλελευθερισμός πολλών κοινωνιών διαμορφώνεται από την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και την κινητικότητα του διεθνοποιημένου κεφαλαίου, ενώ χαρακτηρίζεται από ολοένα και λιγότερους περιορισμούς στις επιχειρηματικές δραστηριότητες, τις συνεχείς ιδιωτικοποιήσεις, την σμίκρυνση του κράτους πρόνοιας, την αποδυνάμωση της κεντρικής κυβέρνησης, την άνιση οικονομική ανάπτυξη και την συνεχή όξυνση της κοινωνικής πόλωσης.

Τα παραπάνω γνωρίσματα δεν είναι εύκολο να διακριθούν καθώς τα νεοφιλελεύθερα προγράμματα καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης δεν επιβάλλονται ποτέ υπό καθαρή μορφή, αλλά πάντα εισάγονται σε διαμορφωμένα πολιτικά, κοινωνικά, χωρικά πλαίσια τα οποία έχουν καθοριστεί από θεσμικές πρακτικές και πολιτικούς συμβιβασμούς. Ο νεοφιλελευθερισμός τείνει να υπάρχει σε μία σχεδόν παρασιτική σχέση με διάφορους κρατικούς και κοινωνικούς σχηματισμούς (νεοσυντηρητισμός, απολυταρχικότητα, κοινωνική δημοκρατία κλπ) (Peck, Tickel, 2002). Η επιστήμη της πολιτικής γεωγραφίας έχει καταστήσει σαφές ότι ο νεοφιλελευθερισμός είναι έντονα εξαρτώμενος από θεσμούς άσκησης εξουσίας και ότι η χωρική διάχυση του είναι πάντα ανάλογη με το περιβάλλον στο οποίο εξελίσσεται.

Γι' αυτό το λόγο οι Peck, Theodore και Brenner στην έρευνα τους για την κατανόηση των διαδικασιών του νεοφιλελευθερισμού χρησιμοποιούν τον όρο «υπαρκτός νεοφιλελευθερισμός». Με τον όρο αυτό προσπαθούν να συμπεριλάβουν τις διαφορετικές μορφές, ή αλλιώς «υβρίδια» εφαρμογής της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας. Η μορφή και οι συνέπειες των νεοφιλελεύθερων στρατηγικών αναδιάρθρωσης διαμορφώνονται ακριβώς μέσα από αυτά τα υβριδικά πλαίσια.

Με την εισαγωγή του νέου όρου, οι Brenner, Peck και Theodore υπογραμμίζουν τον αντιφατικό χαρακτήρα των νεοφιλελεύθερων πολιτικών, καθώς και του τρόπου με τους οποίους το νεοφιλελεύθερο ιδεολόγημα παραποιεί συστηματικά τις πραγματικές επιπτώσεις των πολιτικών αυτών. Πιο συγκεκριμένα, δίνουν έμφαση σε δύο γνωρίσματα. Το νεοφιλελεύθερο δόγμα αρχικά παρουσιάζει κυρίως τα κράτη και τις αγορές σαν να αντιπροσωπεύουν αντιδιαμετρικές κοινωνικές και οικονομικές αξίες, αντί να αναγνωρίζει τον πολιτικά εγγενή κατασκευασμένο χαρακτήρα όλων των οικονομικών σχέσεων τους. Κατά δεύτερον, το νεοφιλελεύθερο δόγμα βασίζεται σε ένα ενιαίο μοντέλο υλοποίησης πολιτικής το οποίο υποθέτει ότι η επιβολή μεταρρυθμίσεων προσανατολισμένων από την αγορά, θα έχει τα ίδια αποτελέσματα σε όλες τις εφαρμογές του, παρόλο που αυτές γίνονται σε διαφορετικά πολιτικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα και θεσμικά τοπία και έτσι προκύπτουν πολλές διακυμάνσεις από τις πρωτοβουλίες του νεοφιλελευθερικού συστήματος. Ο νεοφιλελευθερισμός από αυτή την άποψη, εκμεταλλεύεται και παράγει κοινωνικό-χωρικές διαφορές μέσα στα αστικά κέντρα.

Από τη στιγμή που ο αστικός χώρος είναι το πεδίο όπου γίνονται εντονότερα αντιληπτές οι επιρροές και οι διαδικασίες του νεοφιλελευθερισμού, είναι και το πεδίο που παίζει ρόλο στη διαμόρφωση των διαδοχικών κυμάτων

των στρατηγικών του. Στο πλαίσιο της ανταγωνιστικότητας που έχει επιφέρει η νεοφιλελεύθερη διακυβέρνηση και σε συνδυασμό με την πρόσφατη οικονομική κρίση που έπληξε την παγκόσμια οικονομία, οι πόλεις αναγκάζονται να συμμετάσχουν στην μόδα του αστικού επιχειρηματικού πνεύματος εξυπηρετώντας τελικά την κινητικότητα του κεφαλαίου, την απασχόληση εργαζομένων και τις δημόσιες επενδύσεις. Η νεοφιλελεύθερη διαχείριση της οικονομίας υπερβαίνει πλέον την πολιτική και γίνεται μοναδικός κυρίαρχος για τη λήψη αποφάσεων που επηρεάζουν την διακυβέρνηση των πόλεων και κατ' επέκταση τη ζωή των πολιτών.

Προφανώς αυτό το καθεστώς επιταχυνόμενου υπεραστικού ανταγωνισμού δεν ήταν απλά ένα προϊόν του νεοφιλελευθερισμού, ούτε μπορεί να βασιστεί εντελώς στη λογική του, αλλά η υπεροχή του υπήρξε καθοριστική για την ενδυνάμωση και επέκταση των υπεραστικών τάσεων επιχειρηματικής διακυβέρνησης των πόλεων με διάφορους τρόπους (Peck, Tickell, 2002). Στις επόμενες ενότητες θα εξετάσουμε κάποια εργαλεία με τα οποία ο νεοφιλελευθερισμός επηρεάζει τις πολιτικές αστικής ανάπτυξης, έτσι ώστε να κατανοήσουμε καλύτερα το πλαίσιο του φαινομένου των "urban commons" που εξετάζεται σε αυτή την εργασία.

1.2 Ο ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

Όπως προαναφέρθηκε οι πόλεις σήμερα σε συνδυασμό με την κρίση της οικονομίας της τελευταίας δεκαετίας αναγκάζονται να συμμετέχουν σε έναν εντατικοποιημένο παγκόσμιο ανταγωνισμό λόγω μιας γενικευμένης συνθήκης διαρκούς επαναπροσδιορισμού των σχέσεων παγκόσμιου και τοπικού και ως βασική κινητήρια δύναμη προώθησης της ανάπτυξης, μετατρέπονται σε πεδίο επενδύσεων του κεφαλαίου. Ο Harvey αναφέρει πως η σημασία που αποκτά ο χώρος στη συγκυρία της κρίσης συνδέεται με σοβαρές μεταλλαγές στις νεοφιλελεύθερες αστικές πολιτικές της δεκαετίας του 90', οι οποίες, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, ενίσχυσαν τον ανταγωνισμό των πόλεων και επέβαλαν δημοσιονομικούς περιορισμούς στην τοπική αυτοδιοίκηση, διαμορφώνοντας ένα πλαίσιο που έχει περιγραφεί ως «αστική επιχειρηματικότητα» (Harvey 1989 από Castro, M., 2013).

Σε αυτό το πλαίσιο, οι πόλεις και γενικότερα ο χώρος αναδεικνύονται σε «προνομιακό πεδίο» για τις νεοφιλελεύθερες αναδιαρθρώσεις που προωθούνται (Brenner, Theodore, 2002). Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα ο νεοφιλελευθερισμός παραιοιτεί σε καθεστώτα

διακυβέρνησης πόλεων και χωρών. Έτσι παρατηρείται πως νεοφιλελεύθερα προγράμματα εντάσσονται άμεσα στα καθεστώτα αστικής πολιτικής ως μία προσπάθεια αναζωογόνησης της τοπικής οικονομίας η οποία απειλείται στον σύγχρονο ανταγωνισμό των πόλεων (επένδυση ιδιωτικών εταιριών στον δημόσια τομέα: συνεργασίες δημοσίου- ιδιωτικού φορέα, μεταξύ κεντρικής και τοπικής αυτοδιοίκησης, χρηματοδότηση έργων υποδομής από ιδιωτικούς φορείς.) Κρίνοντας τις πολιτικές της νεοφιλελεύθερης πολεοδομίας στο σύνολό τους, ο Sager (2011) καταλήγει πως οι περισσότερες από αυτές είναι επιχειρηματικές. Πρέπει να τονιστεί πως οι πολιτικές αυτές δεν εισήχθησαν υποχρεωτικά με την επικράτηση του νεοφιλελεύθερου συστήματος αλλά αρκετές από αυτές προϋπήρχαν ως πρακτικές, όπως ο εξευγενισμός και το μάρκετινγκ πόλης (city marketing). Στην ενότητα αυτή όμως, θα αναλυθούν σύντομα οι πολιτικές που σχετίζονται περισσότερο με το θέμα της εργασίας όπως είναι το μάρκετινγκ πόλης, ο εξευγενισμός, η εμπορευματοποίηση και η ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου.

City Marketing

Ολοένα και περισσότερες πόλεις υιοθετούν μεθόδους και κινήσεις μάρκετινγκ για την προώθηση και την διαχείριση του εαυτού τους έτσι ώστε να επιβιώσουν μέσα στη νέα ανταγωνιστική πραγματικότητα. Η εφαρμογή της θεωρίας και της πρακτικής του μάρκετινγκ στην αστική διακυβέρνηση και διοίκηση είναι ένα θέμα μεγάλης σημασίας ιδιαίτερα μέσα στο μεταβαλλόμενο περιβάλλον στο οποίο λειτουργούν οι πόλεις της Ευρώπης και ταυτόχρονα ένα ζήτημα που χρήζει διευκρίνισης και περαιτέρω ανάπτυξης.

Το πλαίσιο μέσα στο οποίο το μάρκετινγκ έγινε προσβάσιμο στους κυβερνώντες των πόλεων δόθηκε από την άνοδο της λεγόμενης «επιχειρηματικής πόλης» και αποτέλεσε ένα από τα καθοριστικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματικών τρόπων αστικής διακυβέρνησης, τα οποία πρωτοστατούν από τη δεκαετία του '70 (Kavaratzis, 2004). Για να αναλυθεί ο όρος επιχειρηματική πόλη εννοείται απλά πως οι πόλεις αντιμετωπίζονται και διαχειρίζονται σαν να είναι επιχειρήσεις. Η μεταφορά του μοντέλου μάρκετινγκ από τις επιχειρήσεις στην αστική διακυβέρνηση είναι μερική, καθώς μόνο συγκεκριμένες μέθοδοι και πρακτικές έχουν εφαρμοστεί από το αυθεντικό περιβάλλον του μάρκετινγκ. Ένας λόγος για την μερική εφαρμογή είναι το γεγονός ότι αυτό το είδος μάρκετινγκ είναι ένας σχετικά νέος τομέας επιστήμης με περιορισμένη γνώση και κατανόηση λόγω του ιδιότυπου και πολύπλοκου χαρακτήρα που παρουσιάζουν οι πόλεις.

4| Guggenheim Museum Bilbao, Spain

Οι Ashworth και Voogd (Kavaratzis, 2004) υποστηρίζουν πως η προώθηση της πόλης από αυτούς που είναι πιθανό να επωφεληθούν από την ανάπτυξη τους δεν αποτελεί καινούργια πρακτική. Αυτό που είναι καινούργιο όμως, είναι η συνειδητή εφαρμογή των προσεγγίσεων μάρκετινγκ από τους δημόσιους φορείς σχεδιασμού, όχι μόνο ως ένα επιπρόσθετο μέσο για την επίλυση προβλημάτων σχεδιασμού, αλλά όλο και περισσότερο ως κυρίαρχη φιλοσοφία της διαχείρισης των πόλεων. Έτσι γεννιέται σταδιακά μία νέα μορφή μάρκετινγκ, το λεγόμενο μάρκετινγκ πόλης (city marketing).

Η διεθνής βιβλιογραφία αλλά και πολλοί από τους μελετητές του φαινομένου τονίζουν όλο και πιο έντονα πως πολλές πόλεις ανεξαρτήτως μεγεθών και σε όλες τις ηπείρους προωθούνται συστηματικά με διάφορα εργαλεία και πολιτικές μάρκετινγκ. Οι Kotler κ.ά. (cited in Kavaratzis, 1999) ταξινομούν τις πολιτικές του μάρκετινγκ πόλης σύμφωνα με τέσσερις στρατηγικές βελτίωσης του χώρου, που αποτελούν τα θεμέλια για την καθιέρωση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Αυτές οι στρατηγικές είναι οι εξής:

- Σχεδιασμός (η πόλη ως χαράκτηρας)
- Υποδομές (η πόλη ως δομημένο περιβάλλον)
- Βασικές υπηρεσίες (η πόλη ως πάροχος υπηρεσιών)
- Αξιοθέατα (η πόλη ως αναψυχή και ψυχαγωγία)

Οι τέσσερις αυτές πολιτικές σύμφωνα με τον Sager προέρχονται κυρίως από τη νεοφιλελεύθερη πίστη στον ανταγωνισμό, την αποδοχή της προτιμησηστικής μεταχείρισης προς όφελος της οικονομικής ανάπτυξης και από την εξάρτηση της από οικονομικά κίνητρα.

Παραδείγματα πολιτικών επίτευξης στόχων του επιχειρηματικού μοντέλου διακυβέρνησης αποτελούν η διοργάνωση μέγα-γεγονότων (mega events), αναδιαμορφώσεις μεγάλης κλίμακας, ο εξευγενισμός, η συνεργασία δημόσιου-ιδιωτικού, η πολιτισμική αναγέννηση περιοχών κ.α. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα πολιτισμικής αναζωογόνησης των τελευταίων ετών σύμφωνα με τον Καραχάλη είναι το Μπιλμπάο της Ισπανίας. Τη δεκαετία του '90, με τη δημιουργία της Εταιρείας Ειδικού Σκοπού Bilbao Ria 2000, ξεκίνησε το έργο ανάπλασης της παράκτιας ζώνης της πόλης, με σκοπό την αστική αναζωογόνηση (η πόλη αντιμετώπιζε σοβαρό πρόβλημα ανεργίας λόγω της αποβιομηχάνισης). Το έργο που σηματοδότησε την προσπάθεια ήταν το Μουσείο Guggenheim του αρχιτέκτονα Frank Gehry, το οποίο αποτέλεσε

A challenge, a city.

PARIS

THIS IS
ATHENS!

CITY OF MELBOURNE

MADRID
about you

I amsterdam®

5| Λογότυπα πόλεων στο πλαίσιο της
προώθησης για τον τουρισμό

και το σύμβολο της αλλαγής της εικόνας της πόλης, προσελκύοντας χιλιάδες επισκέπτες, και το οποίο αποτελεί παράδειγμα που προσπαθούν να αντιγράψουν και άλλες πόλεις (Καραχάλης, 2016).

Οι δραστηριότητες του μάρκετινγκ πόλης περιλαμβάνουν την εφαρμογή των εννοιών μάρκετινγκ από τον ιδιωτικό τομέα σε μια μη επιχειρηματική οργάνωση όπως μια πόλη, για να επηρεάσουν τις κοινωνικές συμπεριφορές και μερικές φορές για να αναπτύξουν μια εμπορεύσιμη εικόνα. Για να κατανοήσουμε καλύτερα την έννοια του μάρκετινγκ πόλης μπορούμε να παραθέσουμε τον ορισμό που δίνει στο άρθρο του ο Καραχάλης: «Είναι μια μακροπρόθεσμη διαδικασία ή στρατηγική αλληλένδετων ενεργειών και μέτρων με σκοπό τη διατήρηση ή αύξηση της ελκυστικότητας ενός τόπου για συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού» (Lombarts, 2008, όπ. αναφ. στο Hospers, Verheul & Boekema, 2011). Ο Sager διακρίνει τρεις ομάδες πληθυσμού πόλεων οι οποίες γίνονται στόχοι των πολιτικών του μάρκετινγκ. Η πρώτη αφορά κατοίκους που θέλουν ένα ελκυστικό μέρος για να ζήσουν και να εργαστούν. Η δεύτερη αφορά εταιρίες που ενδιαφέρονται να εδράσουν τα γραφεία και τις παραγωγικές τους εγκαταστάσεις, να δραστηριοποιηθούν και να προσλάβουν υπαλλήλους και η τρίτη αφορά τους επισκέπτες που αναζητούν εγκαταστάσεις αναψυχής και πολιτιστικές δραστηριότητες.

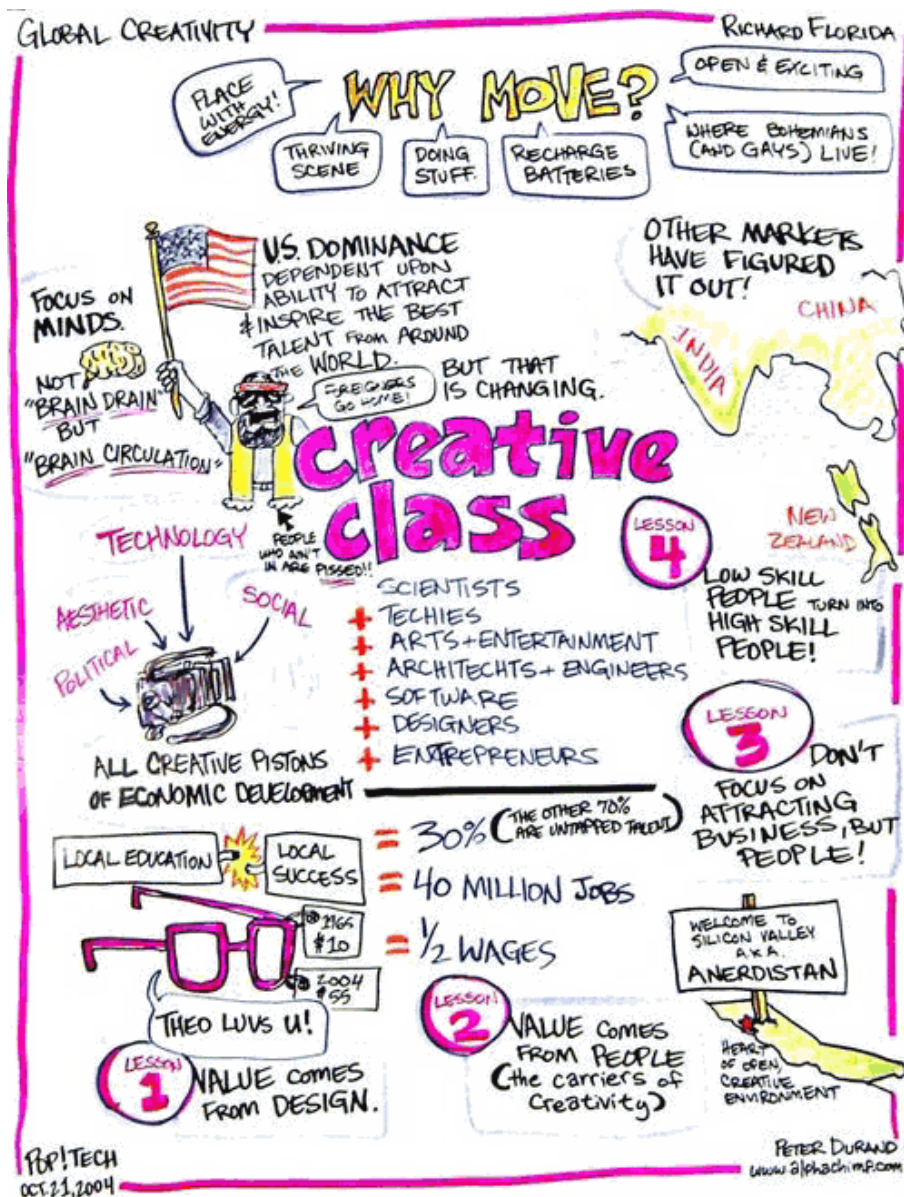
Από τα παραπάνω εργαλεία και πολιτικές που αναφέρονται γίνεται κατανοητό ότι για να γίνει ελκυστική η πόλη σε αυτές τις ομάδες πληθυσμού δίνεται μεγάλη προσοχή στην διαμόρφωση της εικόνας των πόλεων (city image) και η επικοινωνία της προς τα έξω. Είναι λοιπόν η εικόνα της πόλης το αντικείμενο αυτού του είδους μάρκετινγκ και όχι η ίδια η πόλη. Η εικόνα μιας πόλης είναι αποτέλεσμα ποικίλων και πολύ συχνά αντιφατικών μηνυμάτων που στέλνει και διαμορφώνεται στο μυαλό του κάθε κατοίκου μοναδικά και ξεχωριστά (Kavaratzis, 2004). Με αυτή τη λογική οι Hubbard και Hall θεωρούν την επιχειρηματική πόλη ως φαντασική πόλη αποτελούμενη από πληθώρα εικόνων και αναπαραστάσεων. Οι ίδιοι αναγνωρίζουν επίσης ότι στην σύγχρονη “επιχειρηματική” εποχή η χειραγώγηση της εικόνας των πόλεων και των πολιτισμικών ταυτοτήτων, είναι το ισχυρότερο πολιτικό όπλο στη διάθεση των κυβερνήσεων των πόλεων. (Hubbard, Hall 1998, από Kavaratzis, 2004).

Εφόσον είναι η εικόνα της πόλης που πρέπει να σχεδιαστεί και να προωθηθεί σαν προϊόν μάρκετινγκ τότε η καθιέρωση επωνυμίας (city branding) παρουσιάζεται ως τη βασική κατευθυντήρια αρχή προώθησης της. Είναι η προσπάθεια να δοθεί σε κάθε πόλη μια ιδιαίτερη ταυτότητα έτσι ώστε να αποκτήσει έναν σαφή και διακριτό χαρακτήρα ανάμεσα σε άλλες πόλεις

που ανταγωνίζονται στον παγκόσμιο χάρτη και να προσελκύσει τις ομάδες κατοίκων που αναφέρθηκαν παραπάνω. Οι πόλεις στην βάση του νεοφιλελεύθερου πολιτικού περιβάλλοντος το οποίο παρέχει λύσεις στις κρίσεις καθοδηγούμενες από την αγορά, πρέπει πλέον να είναι πιο ανταγωνιστικές για να διατηρήσουν τις υπάρχουσες επιχειρήσεις και να προσελκύσουν διεθνείς επενδύσεις, ροές τουριστών, καταναλωτές και δημόσια χρηματοδότηση (Sager, 2011).

Λόγω της διαφορετικότητας που παρουσιάζει κάθε πόλη καθιερώνονται και διαφορετικές «επωνυμίες» (brands) αναλόγως με το χαρακτήρα που θέλουν να εδραιώσουν στον παγκόσμιο χάρτη. Υπάρχουν για παράδειγμα οι πόλεις που προωθούνται για τον τουρισμό ως πόλεις των τεχνών, της κουλτούρας, της διασκέδασης και της χαλάρωσης ή διαφορετικά σαν ελκυστικά κέντρα εγκατάστασης βιομηχανιών, παραγωγής και συσσώρευσης γνώσης ως πόλεις της επιστήμης, της τεχνολογίας ή «πράσινες» πόλεις. Τα σημεία προς ανάδειξη των πόλεων, μετατρέπονται σε προδιαγεγραμμένα πακέτα που στοχεύουν στην ανάπτυξη του εκάστοτε τομέα «χρηστών» και επομένως στοχεύουν στον ανταγωνισμό για την προσέλκυση κεφαλαίων. Οι στρατηγικές της καθιέρωσης επωνυμίας τείνουν να εξειδικεύονται και είναι δυνατόν να έχουν θεματική διάσταση, π.χ. η περιφέρεια του Εindhoven με τη στρατηγική για την «πιο έξυπνη περιφέρεια του κόσμου ή το Τορόντο για την «πιο πράσινη πόλη» στον κόσμο (Καραχάλης, 2016).

Η τάση του τελευταίου αιώνα τοποθετεί τον πολιτισμό στο επίκεντρο των περισσότερων προσπαθειών προβολής και προώθησης μιας πόλης, έτσι στόχος του μάρκετινγκ πόλης γίνεται η προσέλκυση της «δημιουργικής τάξης» η οποία πιστεύεται ότι θα φέρει την αστική ανάπτυξη. Βασικότερος υποστηρικτής της άποψης αυτής είναι ο Richard Florida και στο έργο του «Η άνοδος της δημιουργικής τάξης» επικρατεί η άποψη πως η δημιουργικότητα αποτελεί σήμερα απαραίτητο εργαλείο για την οικονομική ανάπτυξη των πόλεων. Καθώς η συγκέντρωση πολιτιστικού κεφαλαίου σε μια περιοχή προσελκύει νέες επιχειρήσεις και εταιρικές ελίτ, αυτή αποκτά ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι των άλλων. Η ομάδα της δημιουργικής τάξης αναζητά χώρους κατανάλωσης, αναψυχής και διαβίωσης με πολιτισμικές εκδηλώσεις, νυχτερινή ζωή, θεατρικές σκηνές και «στέκια» καλλιτεχνών σε κεντρικές περιοχές των πόλεων. Για να στεγαστεί η νέα αυτή τάξη υπάρχει μία στροφή από τις περιοχές κατοίκησης των εργατικών τάξεων στις εναλλακτικές, ποικίλες, καλής ποιότητας περιοχές κατοικίας, πράγμα που πολλές φορές έχει επιφέρει αποτελέσματα όπως ο εξευγενισμός περιοχών.

Πολλοί είναι οι μελετητές που έχουν ξεκινήσει κριτική κατά των πρακτικών του μάρκετινγκ πόλης, ειδικά για αυτές που στοχεύουν στον τουρισμό καθώς έχει δυνητικά κατασταλτική επίδραση στην έκφραση της διαφορετικότητας στην πόλη και συνεπάγεται τη δημιουργία μίας περιορισμένης και σαφούς εικόνας που μπορεί να καταναλωθεί. Στο πλαίσιο του νεοφιλελεύθερου ανταγωνισμού οι πόλεις ανά τον κόσμο στην προσπάθεια τους να γίνουν «κάτι διαφορετικό» καταλήγουν σε μία ομογενοποίηση καθώς όλες χρησιμοποιούν την ίδια φόρμουλα επιτυχίας (κτίρια ορόσημα, μέγα-γεγονότα, φεστιβάλ) (Lui, 2008 από Sager, 2011).

Ο Lefebvre στην *Παραγωγή του χώρου* σημειώνει πως η νέο-καπιταλιστική τάξη έχει απογυμνώσει τον χώρο από την φυσικότητα και την μοναδικότητα που τον χαρακτηρίζει, δίνοντας έναν «σχετικό» χαρακτήρα σε πρώην απόλυτους χώρους, μετατρέποντάς τους σε κάτι πιο αφηρημένο (Merifield, 2006). Το πρόβλημα όμως έγκειται στο ότι οι πόλεις από τη φύση τους είναι σύνθετα και πολύπλευρα συστήματα που εμπεριέχουν μια ποικιλία διαφορετικών ομάδων, συγκρούμενες κοινωνικές σχέσεις και διαφορετικές ταυτότητες, κάτι το οποίο υποτιμάται από τους φορείς που εφαρμόζουν ενιαία σενάρια προώθησης με αποτέλεσμα να καταστρέφεται η μοναδικότητα των κοινωνικών σχέσεων και των δημιουργιών τους και ως εκ τούτου, καταστρέφονται οι αυθεντικοί πολιτιστικοί χώροι. Η εμπορευματοποίηση των πόλεων και η αντιμετώπιση τους ως προϊόντα οδηγεί σταδιακά στην παραμέληση των ανθρώπινων πτυχών της πόλης οι οποίες δεν μπορούν να γίνουν προϊόν προς κατανάλωση (Hospers, 2006 από Sager, 2011).

Καταναλωτισμός και ιδιωτικοποιήσεις

Αξίζει να αναφερθεί μια ακόμη κατηγορία πολιτικών που επιβάλει το νεοφιλελεύθερο σύστημα διαχείρισης των πόλεων, από τη στιγμή που σχετίζεται άμεσα με τον τρόπο που διαμορφώνεται το σύγχρονο αστικό τοπίο και κατ' επέκταση με το εξεταζόμενο θέμα. Αυτή η κατηγορία είναι η ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου προς όφελος της καταναλωτικής κουλτούρας που χαρακτηρίζει την σύγχρονη εποχή. Στην καταναλωτική διαδικασία εντάσσεται πλέον και ο αστικός χώρος ο οποίος αναλαμβάνει τον ρόλο της προσέλκυσης όσο το δυνατόν περισσότερων χρηστών λειτουργώντας και ο ίδιος σαν εμπόρευμα. Η πολιτική των ιδιωτικοποιήσεων αποτελεί ένα από τα βασικά εργαλεία της νεοφιλελεύθερης πολιτικής με άμεση επίδραση στον δημόσιο χώρο επομένως σχετίζεται ίσως περισσότερο από κάθε άλλη πολιτική με το εξεταζόμενο θέμα καθώς συνεπάγεται την σμίκρυνση του και κατά συνέπεια τον αποκλεισμό κοινωνικών ομάδων και πρωτοβουλιών που βρίσκουν ελευθερία έκφρασης σε αυτόν.

Η ψυχολογία του σύγχρονου ανθρώπου των ανεπτυγμένων κοινωνιών έχει συνδεθεί άμεσα με τον απερίσκεπτο καταναλωτισμό. Ο σύγχρονος άνθρωπος έχει μνηθεί στην κουλτούρα του “shopping” αφού η παγκοσμιοποιημένη καπιταλιστική ανάπτυξη, με την τριτογενοποίηση της παραγωγής ανάγει την κατανάλωση από μέσο για την εξυπηρέτηση βασικών ανθρώπινων αναγκών, σε απόλυτο πια τρόπο ζωής. Ο Harvey αναφέρει χαρακτηριστικά πως «ο καταναλωτισμός της υπερβολής και η ματαιότητα περιέχει μεγάλο μέρος της αστικής ζωής. Ο καταναλωτισμός καταλαμβάνει την πόλη, πνίγοντας μας σε μία πληθώρα περιττών αγαθών, η κατοχή των οποίων αντιλαμβάνεται ως ένδειξη ελευθερίας επιλογής στην αγορά των ανθρώπινων επιθυμιών» (Harvey, 2014). Ήδη λοιπόν, από τις αρχές του 21ου αιώνα, η αλλαγή της σημασίας του δημόσιου χώρου από κοινωνικό αγαθό στην ανάδειξή του ως ένα πεδίο κατανάλωσης έχει συντελεστεί και καταγραφεί στο συλλογικό ασυνείδητο, στον ίδιο βαθμό που το “shopping” γίνεται συνώνυμο της ψυχαγωγίας. Το shopping, ως κυρίαρχη δραστηριότητα, επιβάλει του δικούς του όρους σε ζητήματα που άπτονται της οργάνωσης και δομής του αστικού χώρου και των επιμέρους στοιχείων του (Μπίστη, 2012).

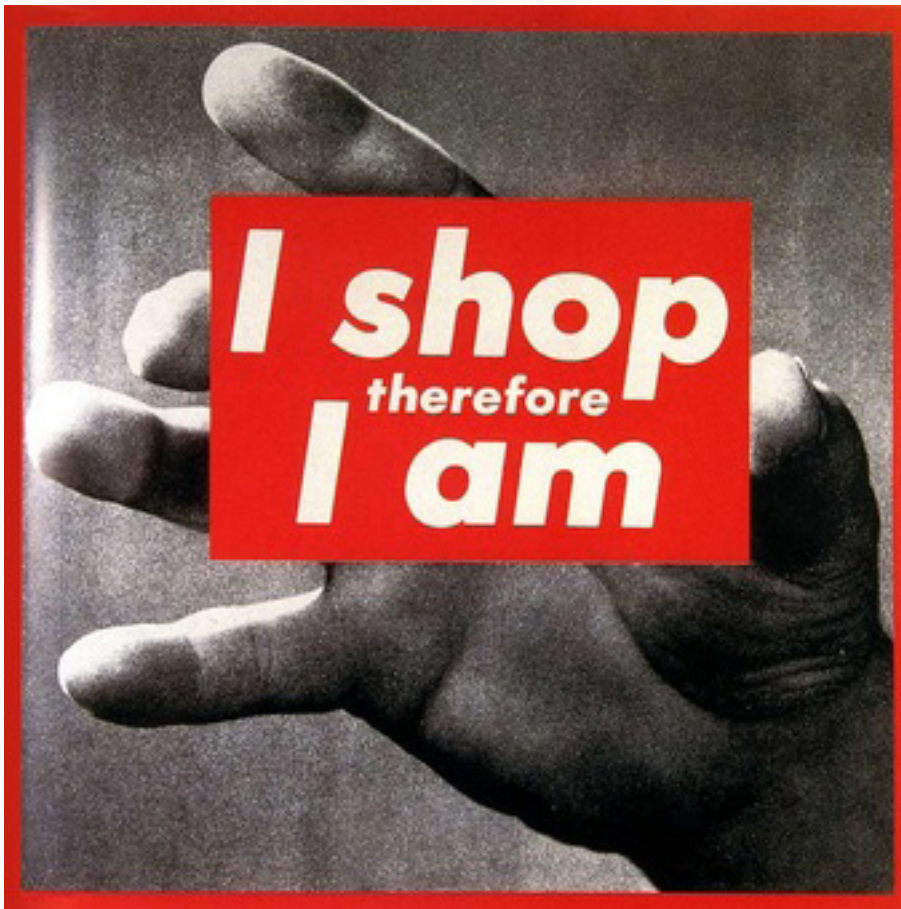
Αυτή η κατάσταση όμως δεν είναι νέα. Η πόλη είναι από καιρό ο τόπος όπου η αγορά έχει εγκατασταθεί και ακμάζει και αποτελεί επίσης την αρένα στην οποία εκτυλίσσεται ο κόσμος των εμπορευμάτων. Αυτό που είναι καινούριο είναι η συστηματική οικονομική εκμετάλλευση του αστικού χώρου. Η ίδια η πόλη, η αστική ζωή, γίνεται εμπόρευμα. Αυτή η διαδικασία μπορεί να περιγραφεί ως η εμπορευματοποίηση του αστικού τοπίου. Όπως έχει επισημάνει ο Lefebvre, η στρατηγική αυτή υπερβαίνει κατά πολύ την πώληση του χώρου σταδιακά. Ο ίδιος ο χώρος, και όχι μόνο η γη και η ακίνητη περιουσία, γίνεται ανταλλακτική αξία. Ως εκ τούτου, ο αστικός χώρος γίνεται το αντικείμενο της παραγωγής και επομένως του σχηματισμού υπεραξίας: Ολόκληρος ο χώρος πωλείται - συμπεριλαμβανομένων των ανθρώπων που ζουν σε αυτόν, καθώς και οι κοινωνικοί πόροι και οι οικονομικές επιπτώσεις που παράγουν. Η ίδια η αστική ζωή εμπλέκεται στην οικονομική διαδικασία της αξιοποίησης και έτσι μεταμορφώνεται αναλόγως (Schmidt, 2012).

Αυτό σημαίνει ότι οι ιδιότητες του αστικού χώρου (διαφορετικότητα, συνάντηση, δημιουργικότητα) γίνονται μέρος της οικονομικής λογικής και της συστηματικής εκμετάλλευσης των κερδών της παραγωγικότητας. Τέτοιου είδους διαδικασίες είναι από καιρό εμφανείς στην κατοχή και τον έλεγχο του δημόσιου χώρου από ιδιωτικούς παράγοντες - τα εμπορικά κέντρα, τα κέντρα διασκέδασης ή οι ιδιωτικοί σιδηροδρομικοί σταθμοί και οι σταθμοί του μετρό αποτελούν ημι-δημόσιους χώρους που ελέγχονται από ιδιωτικά συμφέροντα. Κατά συνέπεια, έχουν σχεδιαστεί για να κατευθύνουν την αστική ζωή σε

εμπορικά εκμεταλλεύσιμες οδούς και να δώσουν προτεραιότητα στις προσανατολισμένες προς την αγορά πρακτικές και στις πρακτικές που βασίζονται στην κατανάλωση. Αυτές οι μορφές οικονομικής κυριαρχίας αρχίζουν σήμερα να εξαπλώνονται σε ολόκληρες αστικές περιοχές. Σε αυτή τη διαδικασία οι κάτοικοι και οι επισκέπτες, περνάνε στο περιθώριο αυτού του μεγάλου αστικού θεάματος (Schmidt, 2012).

Στο πλαίσιο των πολιτικών ιδιωτικοποίησης, οι διαχειριστές των πόλεων στην προοπτική μιας παραγωγικής οικονομικής απόδοσης, κάνουν συμβιβασμούς δίνοντας είτε εξ ολοκλήρου τον έλεγχο του δημόσιου χώρου στον ιδιωτικό τομέα είτε απλά την ιδιωτική διαχείριση ή την ιδιοκτησία δημόσιων χρήσεων. Στη φάση αυτή, οι πολεοδομικές αναπλάσεις υπηρετούν καθαρά ένα παιχνίδι κερδοφορίας, στόχος του οποίου είναι η αύξηση της εμπορικότητας της προς ανάπτυξης περιοχής. Οι περιοχές προς αναβάθμιση συνεπάγονται ιδιωτική διαχείριση του δημόσιου χώρου στο κέντρο της πόλης και η αυξημένη ασφάλεια που συχνά επιδιώκεται μπορεί να προκαλέσει κοινωνικό αποκλεισμό. Μία άλλη κατηγορία ιδιωτικοποιήσεων είναι οι περιφραγμένες περιοχές κατοικίας με την έννοια της απομόνωσης από τον υπόλοιπο αστικό ιστό καθώς αποτελούν περιοχές όπου η κίνηση και η «ασφάλεια» ελέγχονται συνεχώς. Παρατηρείται λοιπόν μία ασαφής γραμμή διαχωρισμού του δημόσιου και του ιδιωτικού χώρου, ένας ημι-δημόσιος χώρος που έχει κανόνες και έλεγχο πρόσβασης (Sager, 2011).

Ένα τυπικό παράδειγμα ημι-δημόσιου χώρου αποτελούν τα εμπορικά κέντρα ή “shopping malls” τα οποία λειτουργούν ως κέντρα κατανάλωσης του σύγχρονου αστού. Είναι ιδιωτικοί, επιχειρηματικοί χώροι που επαναπροσδιορίζουν την έννοια του δημόσιου χώρου και στους οποίους φιλτράρονται οι κοινωνικές επιρροές που μπορεί να μειώσουν την ένταση της εμπορικής δραστηριότητας των χρηστών. Δημιουργείται μία νέα «ασφαλής» και επιτηρούμενη πόλη μέσα στην ίδια την πόλη. Ο νεοφιλελευθερισμός επηρεάζει τον τρόπο που διαμορφώνεται η πόλη, μέσω της ποικιλίας των εργαλείων με τα οποία ο δημόσιος χώρος παύει να αποτελεί δημόσιο αγαθό, γεγονός που ξεκινάει τον αποκλεισμό ορισμένων ομάδων. Η ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου έχει σαν άμεσο αποτέλεσμα να συνδεθεί με τον φόβο πως οι πόλεις γίνονται λιγότερο περιεκτικές και περισσότερο ελεγχόμενες. Ο Sager σημειώνει πως ο έλεγχος πρόσβασης και συμπεριφοράς κατευθύνεται εναντίον σε όσους δεν φαίνεται να είναι δυνητικοί πελάτες και σε εκείνους που υποτίθεται ότι θα καταστήσουν τους χώρους λιγότερο ελκυστικούς για τους καταναλωτές.

7| Barbara Kruger, 1987

“Ψωνίζω άρα υπάρχω”: Έργο που αμφισβητεί την ύπαρξη εντός του σύγχρονου ματεριαλιστικού κόσμου

8| Η Times Square στην Νέα Υόρκη πλημμυρισμένη από διαφημίσεις

Οι αστικοί δημόσιοι χώροι προσφέρουν ευκαιρίες αλληλεπίδρασης και δέσμευσης και εξασφαλίζουν χώρο για δημοκρατικές πρωτοβουλίες. Οι πολιτικές των ιδιωτικοποιήσεων υπονομεύουν το δικαίωμα του πολίτη στην ελεύθερη πρόσβαση και συμμετοχή και περιορίζουν το πεδίο της συλλογικής δράσης αφού η απώλεια δημόσιων χώρων οδηγεί στη μείωση της ικανότητας των ατόμων να συναντώνται και να αλληλεπιδρούν ελεύθερα με άλλους. Η μετατόπιση της έννοιας του δημόσιου χώρου υποκαθιστά την κίνηση μέσα στο αστικό περιβάλλον και κατ' επέκταση μεταβάλλει την αντίληψη της αστικής εμπειρίας. Το δικαίωμα του πολίτη στο δημόσιο χώρο αντικαθίσταται από το δικαίωμα του πελάτη, γεγονός που λειτουργεί καταχρηστικά έως και κατασταλτικά στη λειτουργία του κοινόχρηστου χώρου ως δημόσιου αγαθού (Μπίστη, 2012). Το κέντρο των πόλεων πρέπει να παραμείνει ένα κοινό αγαθό το οποίο είναι προσίτο ακόμη και για εκείνους που κρίνονται «ακατάλληλοι» ή «δυσάρεστοι» εφόσον ενεργούν νόμιμα (Sager, 2011).

Σε αυτό το κεφάλαιο περιγράφοντας σύντομα το σύγχρονο πολιτικό-οικονομικό πλαίσιο που κυριαρχεί γίνεται μία προσπάθεια σκιαγράφησης των επιπτώσεων των πολιτικών που εγγράφονται στον αστικό χώρο. Η προώθηση των πόλεων σαν εμπορεύσιμη εικόνα, η «ομογενοποίηση» των χώρων και η απώλεια της πολιτισμικής αυθεντικότητας, οι ιδιωτικοποιήσεις και ο αποκλεισμός ομάδων και ατόμων είναι επιπτώσεις που διαταράσσουν τις κοινωνικές σχέσεις. Οι δημόσιοι χώροι παύουν να λειτουργούν σαν ελεύθεροι χώροι έκφρασης, χάνουν τον πολύχρωμο χαρακτήρα τους και γίνονται ουδέτεροι και άδαιοι. Το αποτέλεσμα αυτών των πολιτικών πλήττει μόνο τον κοινωνικό τομέα ενώ κερδισμένοι είναι οι ιδιωτικοί παράγοντες που αναλαμβάνουν την διαχείριση και εξέλιξη πρότζεκτ που λαμβάνουν χώρα στη δημόσια σφαίρα. Παρατηρείται λοιπόν πως οι επιπτώσεις τέτοιων πολιτικών έχουν ισχυρό αποτύπωμα στις κοινωνικές σχέσεις και καθώς η πόλη αποτελεί πεδίο πολλαπλών σχέσεων και διεκδικήσεων στις επόμενες ενότητες θα εξεταστεί το πεδίο των «κοινών» σαν πεδίο συνύπαρξης και σύγκλισης των διαφορετικών αυτών δυναμικών και μέσα από το πρίσμα του θα εξεταστεί σαν εργαλείο διεκδίκησης του δημόσιου χώρου.

Οι αντιδράσεις
στον νεοφιλελευθερισμό

2

Η πόλη, όπως έγραψε κάποτε ο διακεκριμένος κοινωνιολόγος της πόλης Ρόμπερτ Παρκ, είναι «η πιο συνεπής και συνολικά, η πιο επιτυχημένη προσπάθεια του ανθρώπου να ανακατασκευάσει τον κόσμο στον οποίο ζει ώστε να συμφωνεί με τις επιθυμίες του. Αλλά αν η πόλη είναι ο κόσμος που δημιούργησε ο άνθρωπος, είναι και ο κόσμος στον οποίο είναι στο εξής καταδικασμένος να ζει. Έτσι έμμεσα, και χωρίς καμία σαφή αίσθηση της φύσης της αποστολής του, φτιάχνοντας την πόλη ο άνθρωπος ξαναέφτιαξε τον εαυτό του».

(Εξεγερμένες πόλεις, David Harvey)

2.1 Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟ

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αφού αναλύθηκε σύντομα το κυρίαρχο πολιτικο-οικονομικό σύστημα έγινε μία προσπάθεια εντοπισμού των πρακτικών που έχει επιφέρει το ανταγωνιστικό νεοφιλελεύθερο σύστημα και επηρεάζουν άμεσα το εξεταζόμενο θέμα. Παρατηρείται ότι οι επιπτώσεις τέτοιων πρακτικών έχουν ισχυρό αποτύπωμα στις κοινωνικές σχέσεις και καθώς η πόλη αποτελεί πεδίο πολλαπλών σχέσεων και διεκδικήσεων, στις επόμενες ενότητες θα εξεταστεί το πεδίο των «κοινών» σαν πεδίο συνύπαρξης και σύγκλισης των διαφορετικών αυτών δυναμικών και μέσα από το πρίσμα του θα εξεταστεί σαν εργαλείο διεκδίκησης του δημόσιου χώρου και του σύγχρονου δικαιώματος στην πόλη.

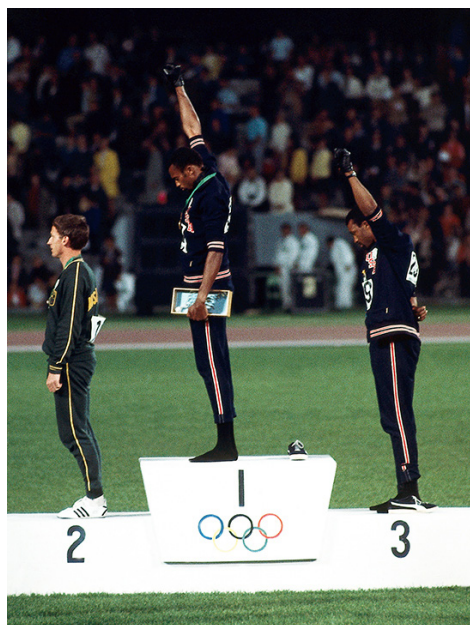
Με την άνοδο των νεοφιλελεύθερων κυβερνήσεων και της παγκοσμιοποίησης το κοινωνικό κράτος συρρικνώνεται και μαζί με τις ιδιωτικοποιήσεις συρρικνώνεται και ο πραγματικά δημόσιος χώρος. Όπως προαναφέρθηκε ο αστικός σχεδιασμός και οι πολεοδομικές στρατηγικές έχουν αποκτήσει πλέον νεοφιλελεύθερο και επιχειρηματικό χαρακτήρα. Από αυτό προκύπτουν οι πρώτες σοβαρές αντιφάσεις στη διακυβέρνηση των πόλεων από τη στιγμή που ο σχεδιασμός στο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού προϋποθέτει ότι πλέον η βελτίωση του δομημένου και φυσικού περιβάλλοντος απαιτεί συνεργασία μεταξύ του κράτους και των ιδιωτικών φορέων. Τα ιδιωτικά συμφέροντα γίνονται έτσι σημαντικοί ρυθμιστές με αποτέλεσμα το ίδιο το πεδίο της εφαρμογής του σχεδιασμού, η δημόσια λήψη αποφάσεων και η διαμόρφωση των χρήσεων γης να βρεθούν σε περιβάλλον ρευστότητας. Οι αποφάσεις που διαμορφώνουν το αστικό τοπίο κρύβουν άλλοτε αποτελεσματικά και άλλοτε όχι, στόχους που έχουν να κάνουν με την κερδοφορία αντί να προσανατολίζονται σε μία πιο ευαίσθητη κοινωνικά προσέγγιση.

Ζούμε σε μία εποχή όπου τα ιδανικά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν βρεθεί στο προσκήνιο τόσο από πολιτική όσο και από ηθική άποψη. Ενώ με την επικράτηση του νεοφιλελευθερισμού κατοχυρώθηκε η ατομική ελευθερία και η ιδιωτική πρωτοβουλία, αυτό σηματοδότησε και την επικράτηση του άκρατου ατομικισμού προς όφελος του κέρδους. Η νεοφιλελεύθερη προστασία των δικαιωμάτων ατομικής ιδιοκτησίας και των αξιών τους μετατρέπεται σε κυρίαρχη μορφή άσκησης πολιτικής και όχι μόνο. Οι έννοιες που κυκλοφορούν είναι στο μεγαλύτερο μέρος τους ατομικιστικές με βάση την ιδιοκτησία και ως τέτοιες δεν αμφισβητούν με

9| Εξεγέρσεις στο Παρίσι, Μάιος 1968

Τα γεγονότα ξεκίνησαν από κινητοποιήσεις των Γάλλων μαθητών και φοιτητών, επεκτάθηκαν με γενική απεργία των Γάλλων εργατών και τελικά οδήγησαν σε πολιτική και κοινωνική κρίση, που άρχισε να παίρνει διαστάσεις επανάστασης και οδήγησε στη διάλυση της Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης και την προκήρυξη εκλογών από τον τότε πρόεδρο Σαρλ Ντε Γκωλ.

10| Οι Smith και Carlos σηκώνουν την γροθιά τους στην απονομή μεταλλίων των Ολυμπιακών αγώνων του 1968 στο Μεξικό, διαμαρτυρόμενοι για τον φυλετικό ρατσισμό.

κανένα τρόπο την ηγεμονεύουσα νεοφιλελεύθερη λογική ή τις μεθόδους νομιμότητας και κρατικής δράσης. Άλλωστε ζούμε σε έναν κόσμο όπου τα δικαιώματα της ατομικής ιδιοκτησίας και του κέρδους υπερισχύουν κάθε άλλης έννοιας δικαιώματος που μπορεί να σκεφτεί κανείς (Harvey, 2012).

Στο παρελθόν έχει αποδειχθεί όμως ότι τα ιδανικά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορούν να πάρουν συλλογικό χαρακτήρα και να αποφέρουν σημαντικά αποτελέσματα. Στο πλαίσιο της γενικότερης κοινωνικής αμφισβήτησης και της απαίτησης για άμεση εμπλοκή των πολιτών στις διαδικασίες, κατά τις δεκαετίες 50' και 60' συντελούνται έντονες κοινωνικές διεργασίες σε παγκόσμιο επίπεδο. Η «κρίση της πόλης» ήταν επίσης ένα σημαντικό σημείο εκκίνησης για τα πολλαπλά κοινωνικά κινήματα στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Τα κινήματα που εμφανίζονται δεν στρέφονται ενάντια σε μια συγκεκριμένη πολιτική ιδεολογία, αλλά στη μη ικανοποίηση και την αποξένωση των κατοίκων από την καθημερινή ζωή και στην απαίτηση μίας νέας πόλης αλλά και νέων ανθρωπίνων σχέσεων.

Ενδεικτικά στιγμιότυπα τέτοιων δράσεων είναι η ανάπτυξη του αντιρατσιστικού κινήματος με τους Μαύρους Πάνθηρες και την οργάνωση δομών εξουσίας στα υποβαθμισμένα γκέτο, η συμβολική σηκωμένη γροθιά των Σμιθ και Κάρλος στην απονομή μεταλλίων των Ολυμπιακών Αγώνων του Μεξικού και το ιστορικό κορύφωμα όλων των παραπάνω, ο γαλλικός Μάης του 68'. Αυτή η δράση αν και θεωρήθηκε πολιτική αποτυχία, είχε τεράστιες κοινωνικές συνέπειες: έγινε συνώνυμο με την αλλαγή των κοινωνικών αξιών επειδή δεν πραγματοποιήθηκε από μεμονωμένο πλήθος, όπως οι εργαζόμενοι ή οι φυλετικές μειονότητες, αλλά ήταν μια παλλαϊκή εξέγερση, άνευ φυλετικών, πολιτιστικών και κοινωνικών διακρίσεων.

Ήταν αυτά τα γεγονότα που ενεργά σήμαναν την αφύπνιση των κοινωνιών μέσα από συλλογικές κινητοποιήσεις. Εκείνη την περίοδο που γεννιέται η απαίτηση για μια ανανεωμένη πόλη εκδίδεται και το βιβλίο του Ανρί Λεφέβρ «Δικαίωμα στην πόλη» ασκώντας σημαντική επιρροή στα κοινωνικά και πολιτικά κινήματα της εποχής του. Αυτό το «σύνθημα» υιοθετείται ένθερμα από τα κινήματα πόλης και γίνεται το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσονται οι φιλοσοφίες και οι δράσεις τους. Ένα τέτοιο κίνημα κοινωνικών δικτύων είναι και τα «κοινά» που μελετάει αυτή η εργασία. Η ανησυχία του Lefebvre δεν ήταν απλά να προτείνει ένα νέο περιεκτικό σύνθημα που να απαιτεί το δικαίωμα στις βασικές ανθρώπινες ανάγκες. Ήταν κάτι περισσότερο, μια συγκεκριμένη αστική ποιότητα, η οποία μέχρι τώρα είχε παραμεληθεί: η πρόσβαση στους πόρους της πόλης για όλα τα τμήματα του πληθυσμού και η δυνατότητα πειραματισμού και πραγματοποίησης εναλλακτικών τρόπων

11| Δύο ιθαγενείς κοιτάνε το στάδιο Maracana στο Rio de Janeiro καθισμένοι σε κτίριο της γειτονιάς τους που θα κατεδαφιστεί στο πλαίσιο των νέων πολεοδομικών σχεδίων.

ζωής (Schmidt, 2012).

Στη σημερινή εποχή όπου ο νεοφιλελευθερισμός, η παγκόσμια οικονομία και κατ' επέκταση οι κοινωνικές αξίες περνάνε νέο κύμα κρίσης, όσα κατοχυρώθηκαν και έμοιαζαν εφικτά στο κλίμα των λαϊκών κινητοποιήσεων του 60' σήμερα βρίσκονται ξανά υπό αίρεση (Βαΐτου, 2000). Ανατρέπονται όλα εκείνα τα συγκεκριμένα δικαιώματα, που έχουν πεδίο αναφοράς και διεκδίκησης την πόλη. Γίνεται δυσκολότερο επομένως να συντηρηθούν τα ιδανικά της ταυτότητας της πόλης, της ιδιότητας του πολίτη, της αίσθησης του ανήκειν, μιας συνεκτικής πολιτικής για την πόλη, τα οποία ήδη απειλούνται από τη διαδεδομένη δυσφορία για την ατομικιστική νεοφιλελεύθερη ηθική.

Η πόλη από συλλογικό έργο και κέντρο της κοινωνικής και πολιτικής ζωής μετατρέπεται σε εμπόρευμα αποτελώντας το χωρικό υπόβαθρο μεταφοράς και ανταλλαγής χρήματος, προϊόντων και ανθρώπινου δυναμικού. Από σκοπός και τόπος ελεύθερης απόλαυσης της πολυδιάστατης αστικής ζωής καταντά το υλικό μέσο οργάνωσης της παραγωγής και ελέγχου της καθημερινότητας. Σύμφωνα με τον Harvey, παρόλο που η ιδέα ότι η πόλη μπορεί να λειτουργήσει ως συλλογικό σώμα φαντάζει ανέφικτη, στην πραγματικότητα έχουν αναδυθεί κάθε είδους κοινωνικά κινήματα πόλης που επιδιώκουν να ξεπεράσουν τους αποκλεισμούς και να αναμορφώσουν την πόλη δίνοντας της μια διαφορετική κοινωνική εικόνα σε σύγκριση με εκείνη που προβάλλουν οι δυνάμεις των υπερεργολάβων, οι οποίες έχουν τη στήριξη του χρηματοοικονομικού κεφαλαίου και ενός όλο και πιο επειχειρηματικά προσανατολισμένου κρατικού μηχανισμού.

Ο ίδιος παρατηρεί ότι στη σύγχρονη εποχή έχει προκύψει ένα μοτίβο λαϊκής διαμαρτυρίας σε πολλά μέρη ανά τον κόσμο. Πολλές διαμαρτυρίες εμφανίστηκαν σε πόλεις και ενώ σε κάθε περίπτωση το έναυσμα ήταν κάτι διαφορετικό, φαίνεται να υπάρχουν κάποια κοινά σημεία μεταξύ αυτών των ποκίλων εκρήξεων λαϊκής δυσανεξίας: είχαν ένα κοινό ζήτημα και έναν αστικό προσανατολισμό στις πλατείες. Στη Βραζιλία για παράδειγμα, το έναυσμα ήταν το αυξανόμενο κόστος των μέσων μεταφοράς αλλά οι διαμαρτυρίες γρήγορα επεκτάθηκαν για τις γιγαντιαίες επενδύσεις του Παγκόσμιου Κυπέλλου και των Ολυμπιακών αγώνων του 2016 μέχρι την πολιτική διαφθορά και την εκτεταμένη αστυνομική βία. Στην Κωνσταντινούπολη για να πάρουμε ένα άλλο παράδειγμα, οι αρχικές διαμαρτυρίες ήταν για την μετατροπή ενός πάρκου σε εμπορικό κέντρο, αλλά απρόσμενα διαμορφώθηκαν και εξαπλώθηκαν σε άλλες πόλεις όπως η Άγκυρα και η Σμύρνη σαν διαμαρτυρίες ενάντια στην υπερβολική αστυνομική βία και στην αλαζονεία ενός αυταρχικού καθεστώτος. Οι

12| Διαμαρτυρίες για την διοργάνωση του Παγκόσμιου Κυπέλλου

επαναλαμβανόμενες και μερικές φορές τεράστιες διαμαρτυρίες κατά της οικονομικής λιτότητας σε όλη την Νότια Ευρώπη πάντα έβρισκαν εκτόνωση σε πλατείες όπως οι εξεγέρσεις που ξέσπασαν το 2008 στην Αθήνα.

Αυτές οι άστατες, μερικές φορές εκρηκτικές και πολύ συχνά σύντομης διάρκειας διαμαρτυρίες και κινήματα έχουν σαν βασικό στόχο να προκαλέσουν κοινωνική συμμετοχή και να δημιουργήσουν απαντήσεις στις πραγματικές ανάγκες του σύγχρονου πολίτη. Έτσι προωθείται μία νέα έννοια συμμετοχής στην κοινωνία, που μετατρέπει σε μέρος της ατομικής ευθύνης ζητήματα που στο παρελθόν αποτελούσαν αυτονόητη ευθύνη του ίδιου του κράτους και καθίσταται σαφές ότι το σύνθημα του Λεφέβρ για το δικαίωμα στην πόλη γίνεται πιο επίκαιρο από ποτέ.

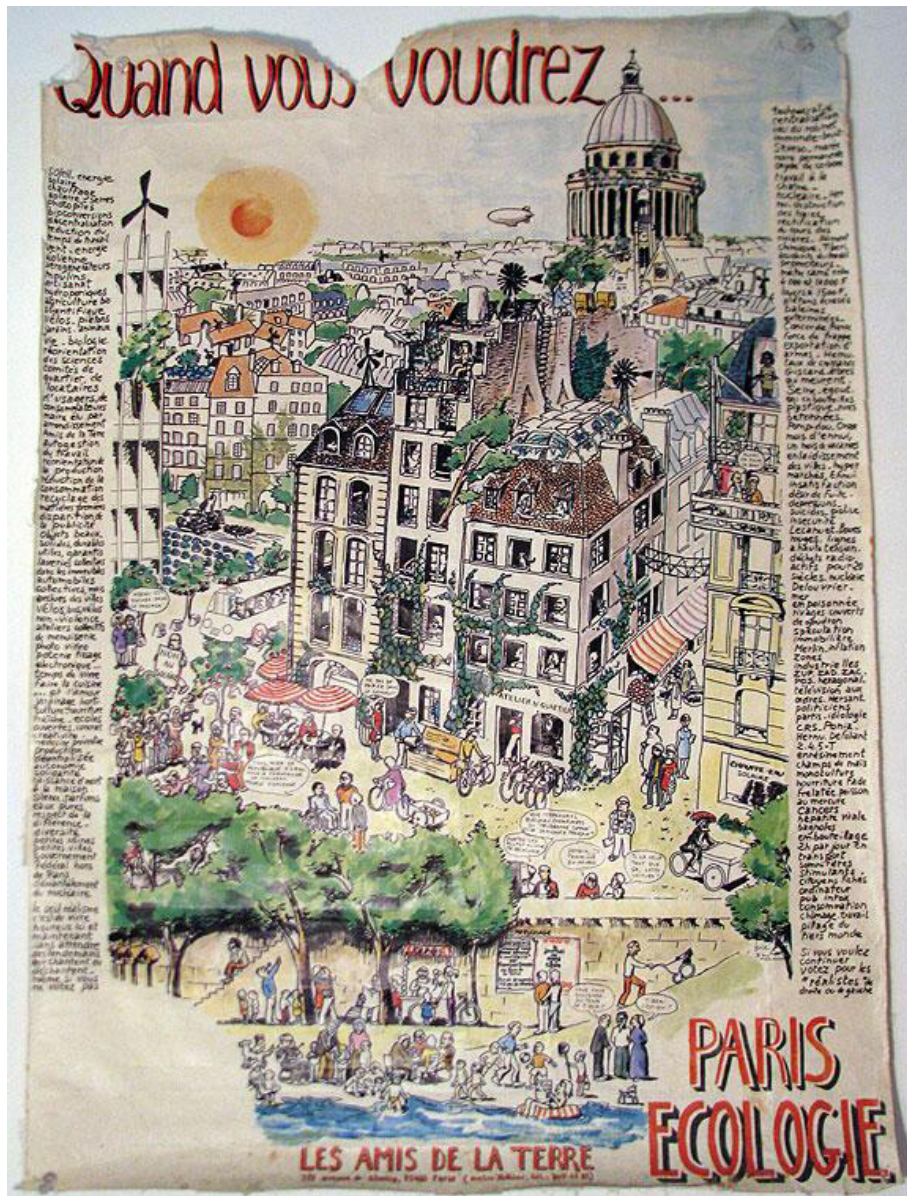
2.2 ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

Σύμφωνα με τον Λεφέβρ το δικαίωμα στην πόλη περιγράφεται ως το δικαίωμα στην μετασχηματισμένη και ανανεωμένη αστική ζωή, που ενσωματώνει τόσο την κοινωνική διάσταση όσο και την υλική πραγματικότητα. Είναι το δικαίωμα σε μια διαφορετική αστική συνθήκη, σε ένα διαφορετικό άνθρωπο, τον άνθρωπο της κοινωνίας της πόλης που αναδεικνύει τη σημασία του δημόσιου χώρου, όχι ως χώρου στατικού και υλικού, αλλά ως δυναμικού χώρου που αποκτά ζωτική σημασία για τη ζωή του ατόμου στην πόλη, προτείνοντας την οικιοποίηση του και την εκ νέου νοηματοδότηση του. Ο Λεφέβρ είναι αρκετά ξεκάθαρος ότι το δικαίωμα που πρέπει να μας απασχολεί δεν αφορά την υπάρχουσα πόλη αλλά την μελλοντική. Κρίνει λοιπόν επιτακτική την ανάγκη για δημιουργία μίας πόλης με καλύτερες συνθήκες διαβίωσης που να ανταποκρίνονται στη σημερινή πραγματικότητα, ένα σύγχρονο μοντέλο πόλης.

Διερευνώντας το πώς η μορφή της πόλης επηρεάζει τη συμπεριφορά, τις συνήθειες αλλά και την ίδια την ύπαρξη των ανθρώπων αλλά και ανάποδα το πώς η καθημερινότητα των ανθρώπων και οι συνήθειες τους διαμορφώνουν την πόλη, πολλοί μελετητές τονίζουν πως η καθημερινή ζωή είναι προνομιακός χώρος για τη μελέτη της πόλης, των πολλαπλών αντιθέσεων και μορφών καταπίεσης αλλά και των μορφών αντίστασης σ'αυτές. Αφορμούνται από την καθημερινή ζωή για να μελετήσουν την πόλη, να εντωπίσουν τα προβλήματα της και ακόμα σημαντικότερο να εντωπίσουν τα υποκείμενα των προβλημάτων της. Η θεώρηση της πόλης επικεντρώνεται σε όλες εκείνες τις επαναλαμβανόμενες δραστηριότητες των πολιτών, που

13| Οι διαμαρτυρίες για την διοργάνωση του Παγκόσμιου Κυπέλλου και των Ολυμπιακών αγώνων στη Βραζιλία

14| Αφίσα των Ecologistes, ενός ριζοσπαστικού κινήματος δράσης στις γειτονιές της πόλης που είχε στόχο τη δημιουργία ενός τρόπου ζωής περισσότερο οικολογικά ειασθητοποιημένου ο οποίος αντικατοπτρίζει ένα εναλλακτικό όραμα για την πόλη.

την διαμορφώνουν συγχρονικά και διαχρονικά αλλά και καθορίζονται από αυτήν. Από αυτή την άποψη, στην καθημερινή ζωή βρίσκονται όχι μόνο η μονοτονία, η επανάληψη, η αλλοτρίωση αλλά και η αντίσταση, η ανανέωση και η διεκδίκηση του «δικαιώματος στην πόλη» (Βαΐου, 2000).

Η καθημερινότητα όμως, μέσα από τις νεοφιλελεύθερες πρακτικές που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα αλλοιώνεται και «παράγει», οι δραστηριότητες των ατόμων κατακερματίζονται και εμπορευματοποιούνται, αυξάνεται η αποξένωση και η ατομική ελευθερία και οι επαφές γίνονται πιο απρόσωπες. Η πόλη όπως υπογραμμίζει ο Σταυρίδης μετατρέπεται στον τόπο της κατανάλωσης και στο πεδίο κατανάλωσης του τόπου. Το δικαίωμα της πόλης στην σύγχρονη εποχή, πολύ συχνά ερμηνεύεται με το δικαίωμα για κατανάλωση (δίνεται ένα δικαίωμα για κατανάλωση του προϊόντος που προσφέρει η ζωή της πόλης). Αντιθέτως, για να συμβαδίζουμε με το πνεύμα του Λεφέβρ, αυτό το δικαίωμα πρέπει να περιλαμβάνει την ικανότητα να παράγεις την πόλη και όχι μόνο να την καταναλώνεις. Τονίζει όμως πως κρίσιμης σημασίας για την παραγωγή της πόλης αποτελεί το δικαίωμα να καθορίζεις τι και πως παράγεται αλλά και να συμμετέχεις στην διαδικασία της παραγωγής (Marcuse, 2012).

Προφανώς, η κατάσταση σήμερα δεν είναι πλέον η ίδια με εκείνη της εποχής των πρώτων διαμαρτυριών για την ποιότητα της ζωής στην πόλη στις δεκαετίες του 60' και του 70': ο κόσμος σήμερα προκαλείται από μια μεγάλη οικονομική κρίση. Σε αυτό το πλαίσιο, η πρόκληση για το δικαίωμα στην πόλη αποκτά νέα σημασία και νέο περιεχόμενο. Στην σύγχρονη πραγματικότητα όμως πως μεταφράζεται το δικαίωμα στην πόλη, τι σημαίνει, σε ποιους απευθύνεται και για ποιο είδους πόλης κάνει λόγο. Ο Harvey υποστηρίζει πως ενώ κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας έχει αναβιώσει η ιδέα του δικαιώματος στην πόλη η εξήγηση δεν πρέπει να αναζητηθεί αποκλειστικά στην πνευματική κληρονομιά του Λεφέβρ, όσο σημαντική και αν είναι αυτή, αλλά σε αυτό που συμβαίνει στους δρόμους μεταξύ των κοινωνικών κινημάτων και της πόλης (Harvey, 2013). Θα πρέπει να είναι σαφές ότι ακόμη και υπό αυτές τις νέες συνθήκες, το δικαίωμα στην πόλη πρέπει να περιλαμβάνει κάτι περισσότερο από απλώς το δικαίωμα ύπαρξης και ικανοποίησης των βασικών αναγκών. Αυτό το “περισσότερο”, αυτή η πρόσθετη πτυχή, είναι ακριβώς αυτό που ορίζει την αστική κοινωνία (Schmidt, 2012).

Το σύγχρονο δικαίωμα στην πόλη για τον Marcuse δεν είναι απλά ένα δικαίωμα με τη νομική υπόσταση, αλλά ένα δικαίωμα με πολιτική έννοια. Δεν είναι απλά μια διεκδίκηση για ένα σύνολο δικαιωμάτων δικαιοσύνης μέσα στο υπάρχον νομικό σύστημα, αλλά ένα δικαίωμα σε ένα υψηλότερο ηθικό επίπεδο που

απαιτεί ένα καλύτερο σύστημα στο οποίο μπορούν να αξιοποιηθούν πλήρως τα πιθανά οφέλη της αστικής ζωής. Μιλάμε για ένα δικαίωμα το οποίο υπερισχύει όλων των άλλων μεμονωμένων δικαιωμάτων, περιλαμβάνει αλλά υπερβαίνει κατά πολύ το δικαίωμα στην ατομική δικαιοσύνη και έχει να κάνει κυρίως με την κοινωνική δικαιοσύνη. Κανένας δεν πρέπει να στερείται το δικαίωμα στην πόλη όπως είναι κοινωνικά καθορισμένο, συμπεριλαμβανομένων εκείνων των ατομικών δικαιωμάτων που απαιτούνται για μια αξιοπρεπή ζωή.

Υπάρχουν όμως ομάδες ατόμων που δεν απολαμβάνουν ισάξια τον δημόσιο χώρο, γι'αυτούς η πόλη δεν είναι προσβάσιμη συνολικά και επομένως το δικαίωμα στην πόλη τους αποκλείει. Ο Bauman στο βιβλίο του "Ρευστοί καιροί" σημειώνει πως η ζωή στις πόλεις έχει μετατραπεί σε μία φυσική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από τον πανταχού παρόντα φόβο για τον «ξένο». Έτσι καταλήγει πως ο διαχωρισμός και η διατήρηση της απόστασης καθίσταται η πιο κοινή στρατηγική στον αστικό αγώνα για επιβίωση. Το συνεχές πάνω στο οποίο κινούνται τα αποτελέσματα αυτού του αγώνα εκτείνεται μεταξύ των πόλων εθελοντικών και αθέλητων αστικών γκέτων (Bauman, 2009). Με αυτή τη διατύπωση γίνεται κατανοητό ότι αυξάνεται η αίσθηση της αποξένωσης μέσα στην πόλη από την σκληρή πραγματικότητα που έχει επιφέρει ο καπιταλισμός. Οι σημερινές ελίτ είναι αδιάφορες για τα ζητήματα της πόλης τους, η οποία αποτελεί απλώς μία τοποθεσία μεταξύ πολλών άλλων, έτσι τα παγκόσμια δημιουργημένα προβλήματα καταλήγουν να απασχολούν μόνο αυτούς που κατοικούν πραγματικά την πόλη και δεν επιλέγουν «προστατευμένους» θύλακες για τις λειτουργίες και τις δραστηριότητές τους. Οι σύγχρονες πόλεις γίνονται το σκηνικό ή το πεδίο μαχών μέσα στο οποίο ξεκινά, διεξάγεται και ενίοτε κερδίζεται ο αγώνας για έναν αξιοπρεπή χώρο στον κόσμο.

Οι αποξενωμένες ομάδες ατόμων περιθωριοποιούνται είτε λόγω της καταγωγής τους είτε λόγω των ιδεών και των φρονιμάτων τους είτε απλά επειδή είναι διαφορετικοί και αντιδρούν στην καπιταλιστική αστικοποίηση που τείνει συνεχώς να καταστρέφει την πόλη ως κοινωνικό και πολιτισμικό αγαθό. Ποιοι όμως είναι πραγματικά οι στερημένοι του δικαιώματος στην πόλη; Η απαίτηση για το δικαίωμα έρχεται από αυτούς που είναι άμεσα καταπιεσμένοι, εκείνοι για τους οποίους δεν πληρούνται ούτε οι βασικές ανάγκες τους: οι άστεγοι, οι πεινασμένοι, οι διωκόμενοι για το φύλο τους ή για θρησκευτικούς και φυλετικούς λόγους, εκείνοι που αποκλείονται άμεσα από τα οφέλη της αστικής ζωής (Marcuse, 2012). Υπάρχουν όμως και αυτοί που ενώ μπορεί να έχουν ικανοποιήσει τις υλικές ανάγκες στερούνται ακόμα το ευρύτερο δικαίωμα που είναι απαραίτητο για να οδηγήσει σε μια ικανοποιητική ζωή.

Είναι αυτοί που περιορίζονται οι ευκαιρίες τους για ελεύθερη έκφραση, καταπιέζονται οι κοινωνικές τους σχέσεις, οδηγώντας τους στο περιθώριο πνευματικά αλλά κατ'επέκταση και χωρικά.

2.3 Η ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΤΥΩΝ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝ

Τα αποξενωμένα άτομα, μπορεί εντέλει να επιδιώξουν να χτίσουν έναν κόσμο στον οποίο η αποξένωση είτε έχει καταργηθεί είτε έχει καταστεί εξαγοράσιμη ή αμοιβαία. Σε αυτό το σημείο παρατηρούμε τη δυναμική των ανθρώπινων δικτύων, που είτε προέρχονται από την αγορά είτε από την κοινωνία, έφεραν σε πρωταγωνιστικό ρόλο τη συνεργασία ανθρώπων και ομάδων σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο για τη λήψη αποφάσεων. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι τα κινήματα που προσπαθούν να ανακτήσουν το δικαίωμα στην πόλη για αυτούς που έχουν εκδιωχθεί από αυτήν είτε άμεσα είτε έμμεσα (Harvey, 2014). Διεκδικώντας παρουσία στον δημόσιο χώρο, αναπτύσσοντας δίκτυα ζωής στην πόλη τα οποία διασταυρώνονται με εκείνα κάποιων άλλων κοινωνικών ή πολιτισμικών ομάδων, παράγουν στην ουσία την προοπτική μιας πόλης με εναλλακτικά σενάρια και διηγήσεις που περιλαμβάνουν όλους τους πολίτες στην διαδικασία της αστικοποίησης και όχι μόνο τους έχοντες το πλεονέκτημα (Σταυρίδης, 2002).

Η διεκδίκηση λοιπόν του δικαιώματος στην πόλη, είναι ταυτόσημη διαδικασία με αυτή του επαναπροσδιορισμού των κοινωνικών σχέσεων, του πολιτισμού, της καθημερινότητας ή όπως σημειώνει ο Harvey, το δικαίωμα στην πόλη ισοδυναμεί με το δικαίωμα να αλλάξουμε συλλογικά τους εαυτούς μας (Marcuse, 2012). Ο Marcuse παρατηρεί ότι υπάρχουν ήδη τομείς της κοινωνίας όπου ο κοινός χαρακτήρας είναι ορατός, όπου η δράση για τους ανθρώπους και όχι για το κέρδος, είναι ο κανόνας λειτουργίας τους. Σε αυτή την εργασία εξετάζονται τέτοιοι χωρικοί τομείς δραστηριότητας όσων έχουν αποστασιοποιηθεί από το κυρίαρχο καπιταλιστικό σύστημα και προσπαθούν να δημιουργήσουν μία άλλη κατεύθυνση προς μία πόλη μη κερδοσκοπική, με εμβάθυνση στην δημοκρατία και την συμμετοχικότητα. Αυτός είναι και ο τελικός σκοπός των περισσότερων κοινωνικών κινήματων και ιδιαίτερα των κινημάτων για το δικαίωμα στην πόλη. Πάνω απ' όλα στόχος τους είναι η εξάλειψη του κέρδους ως μέσου και κινήτρου στον πολιτικό τομέα και η εξάλειψη του ρόλου του πλούτου και της εξουσίας που συνδέονται με τις δημόσιες αποφάσεις.

Διαφορετικές λειτουργίες και κοινωνικές ομάδες συνυπάρχουν στους ίδιους περίπου χώρους και αυτή η συνύπαρξη στηρίζει τη ζωντάνια και τη γοητεία

της πόλης. Μπορούν να συνυπάρχουν γιατί μέχρι τώρα, μεγάλο μέρος της ζωής της πόλης συμβαίνει στα «κενά», σ' εκείνα τα ενδιάμεσα όπου δεν φτάνει ο έλεγχος της εξουσίας, αλλά περισσεύει η ανοχή της κοινωνίας των πολιτών. Το στοίχημα είναι αν οι μεγάλες παρεμβάσεις στην πόλη, στις καθημερινές ζωές των πολιτών της, θα επιτρέψουν να υπάρχουν τέτοια πολύτιμα κενά (Βαίου, 2000). Πάνω σε αυτό τίθεται το ερώτημα αν τελικά μπορεί να υπάρξει μια εναλλακτική στον καπιταλισμό, δεδομένου της δύναμης και της έκτασης που έχει αποδείξει ότι έχει αυτό το σύστημα όπως έχουμε αναφέρει στο προηγούμενο κεφάλαιο. Οι μελετητές αυτών των αστικών φαινομένων διευκρινίζουν ότι ο νεοφιλελευθερισμός δεν είναι διαρκώς, χωρίς εναλλακτική λύση. Αντ' αυτού, είναι ένα ιδιαίτερα αμφισβητούμενο έδαφος, με ευκαιρίες για μια καλύτερη ζωή. Όλα τα κινήματα που έχουν υποστηρίξει ότι για την αλλαγή της πόλης προς το καλύτερο χρειάζεται μία κριτική αστική θεωρία και πρακτική, πρέπει να απορρίψουν το κυρίαρχο καπιταλιστικό σύστημα ως το ρυθμιστικό τους πλαίσιο και να αναζητήσουν εναλλακτικές λύσεις διακυβέρνησης των πόλεων.

Για να δημιουργηθεί μία καλύτερη πόλη στο μέλλον πρέπει η αλλαγή να βρεθεί στο παρόν. Αυτή η αλλαγή απαιτεί χωρικούς τομείς στην καθημερινή ζωή οι οποίοι είναι πιθανό να είναι απελευθερωμένοι από καπιταλιστικές μορφές, να λειτουργούν μέσα σε αυτό το σύστημα αλλά όχι να κυριαρχούνται από αυτό. Βραχυπρόθεσμα, αυτοί είναι τομείς της οικονομίας και της καθημερινής ζωής που δεν είναι μέρος του κερδοσκοπικού συστήματος και έτσι δεν έχουν κίνητρο το κέρδος αλλά βασίζονται στην αλληλεγγύη, την ανθρωπιά και την ανάπτυξη των δημιουργικών παρορμήσεων. Προφανώς αυτοί οι τομείς θα χρειαστεί να αντλήσουν πόρους από το κερδοσκοπικό σύστημα αλλά δημοκρατικά και μέσω μίας κυβέρνησης που θα έχει σταθερές αξίες που δεν παρακινούνται από το κέρδος.

Σε αυτά τα πεδία οι ομάδες ανθρώπων, έχουν σήμερα τη δύναμη να ορίσουν το μελλοντικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα κινείται η νέα μορφή διακυβέρνησης των πόλεων. Το ερώτημα που τίθεται μέσα σε αυτό το ρευστό πεδίο, είναι προς ποια κατεύθυνση θα κινηθεί ο αστικός σχεδιασμός καθορισμένος από δίκτυα με διαφορετικούς στόχους και πρακτικές απ' ότι το κυρίαρχο πολιτικό σύστημα σήμερα. Σύμφωνα με τον Castells τα κοινωνικά κινήματα είναι η μόνη γνήσια πηγή κοινωνικής αλλαγής ως μία «συνειδητή» συλλογική πρακτική που είναι σε θέση να παράγει ποιοτικές αλλαγές στο αστικό καθεστώς, την τοπική κουλτούρα και τους πολιτικούς θεσμούς.

Διερεύνηση του φαινομένου
urban commons

3

3.1 Η ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Κλείνοντας την προηγούμενη ενότητα παρατηρείται μια γενικότερη αφύπνιση των ανθρώπων όσον αφορά το ζήτημα για ένα σύγχρονο δικαίωμα στην πόλη. Οι πολίτες έχουν αρχίσει να διεκδικούν καλύτερες συνθήκες ζωής στις πόλεις τους δημιουργώντας διάφορες μορφές αντίστασης και εναλλακτικών σεναρίων μέσα στην πόλη. Τα αστικά κινήματα που αναδύονται δεν επιδιώκουν το κέρδος αλλά ένα υποστηρικτικό και αξιοπρεπές περιβάλλον διαβίωσης. Το κέρδος αν ποτέ αποτελέσει μια ανησυχία, είναι ένα μέσο για το σκοπό, που αυτός δεν είναι η υψηλή κατανάλωση, το κοινωνικό στάτους ή η περαιτέρω συσσώρευση, αλλά οι αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης για όλους (Marcuse, 2011).

Σε πολλές πόλεις ανά τον κόσμο υπάρχει μία αναβίωση της προσοχής στην απώλεια των κοινών αγαθών της πόλης. Αυτό αντικατοπτρίζει τις βαθιές επιπτώσεις που έχει επιφέρει η νεοφιλελεύθερη διακυβέρνηση των πόλεων: μαζικές ιδιωτικοποιήσεις δημόσιου χώρου που έχουν αποκλείσει κοινωνικές ομάδες από αυτόν ενώ ο άκρατος καταναλωτισμός έχει αντικαταστήσει οποιοδήποτε αληθινό νόημα του. Αυτό που παραδοσιακά θεωρείται ως “δημόσιο” είναι υπό αίρεση: οι δημόσιες υπηρεσίες βρίσκονται στο έλεος των πολιτικών λιτότητας, οι κοινωνικές κατοικίες πωλούνται και οι ελεύθεροι, αδόμητοι χώροι όλο και περισσότερο μειώνονται. Ο δημόσιος χώρος με την έννοια που είχε κατά παράδοση χάνει τη βασική του ιδιότητα ως πολιτικός χώρος, υποβιβάζεται και γίνεται όλο και πιο σιωπηλός και άδειος.

Σε αυτό το πλαίσιο, στην σύγχρονη καπιταλιστική πόλη οι άνθρωποι αναγκάζονται να εφεύρουν νέες μορφές κοινής ζωής για να επιβιώσουν και στην προσπάθειά τους να διεκδικήσουν ξανά το δικαίωμα στην πόλη που αναφέραμε στην προηγούμενη ενότητα συσπειρώνονται σε κοινωνικά δίκτυα με σκοπό μία καλύτερη καθημερινότητα. Με γνώμονα την δημοκρατία, την δικαιοσύνη και την βιωσιμότητα μικρές ομάδες πολιτών προσπαθούν να κάνουν μικρά τμήματα της πόλης καλύτερα συμβάλλοντας θετικά στις αξίες, τις χρήσεις και τα νοήματα των ελεύθερων χώρων. Γίνεται λοιπόν μία προσπάθεια να κατασκευάσουν μια πιο αποδοτική καθημερινότητα διεκδικώντας τα κοινά αγαθά που δικαιωματικά ανήκουν σε όλους με ό,τι εργαλεία έχουν στη διάθεση τους. Σε ένα αμείλικτα νεοφιλελεύθερο κλίμα, τα συλλογικά δίκτυα φαίνεται να προσφέρουν μια εναλλακτική λύση στη μάχη μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού.

16| Κοινοτικός κήπος της Davie Street
στο Vancouver, Καναδάς.

Έτσι λοιπόν μεμονωμένα άτομα, κοινωνικές ομάδες, μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, επιχειρήσεις, επενδυτές, ενίοτε και οι ίδιες οι κυβερνήσεις, δίνουν σταδιακά το έναυσμα για αλλαγές στο δημόσιο χώρο. Είτε προέρχεται από μία μικρή ομάδα ανθρώπων που αποσκοπεί στην επίλυση ενός άμεσου προβλήματος της περιοχής τους, είτε από μία πιο γενικευμένη κοινωνική απαίτηση, η ικανοποίηση της οποίας απαιτεί τη συμμετοχή περισσότερων φορέων, το ενδιαφέρον στρέφεται σε αστικές παρεμβάσεις μικρής κλίμακας οι οποίες δεν είναι αποτέλεσμα επίσημου κρατικού σχεδιασμού, διαμορφώνοντας μια μεταβολή στην υπάρχουσα κατάσταση και επιβεβαιώνοντας την κοινωνική αναταραχή που έχει άμεσες επιπτώσεις στο αστικό περιβάλλον. Πρόκειται για την διαχείριση του χώρου από νόμοια και πολυδιάστατα δίκτυα που καθορίζουν στόχους και πολιτικές πάντα με βάση τη συμμετοχικότητα και την ίση πρόσβαση. Περνώντας από την απόλυτη κάθετη δομή της εξουσίας στην διάχυση και διαχείριση από ανθρώπινα δίκτυα, λειτουργούν από κάτω προς τα πάνω, εκτελώντας παρεμβάσεις στις μικρότερες κλίμακες με έναν πειραματικό, προσαρμοστικό, προσωρινό και ενίοτε αντιδραστικό τρόπο που επηρεάζει μικρές αστικές περιοχές, οι οποίες έχουν την ικανότητα να επιδράσουν είτε θετικά είτε αρνητικά σε άλλα συστήματα του αστικού δικτύου.

Αυτού του είδους οι διαδικασίες ανήκουν στην κατηγορία του συμμετοχικού σχεδιασμού αλλά δεν μπορεί να απομονωθεί μία συγκεκριμένη εκδοχή της συμμετοχής, διότι οι εκδοχές που υπάρχουν ποικίλουν. Από τη πλευρά των κοινωνικών δικτύων διεκδίκησης του δημόσιου χώρου παρατηρείται η αμφίσημη επίδραση τους στη σημερινή κοινωνία και τις σύγχρονες μορφές διακυβέρνησης. Κάποια από αυτά στοχεύουν σε ριζοσπαστικές αλλαγές και συγκρούονται με το κράτος ενώ άλλα προσπαθούν να τροποποιήσουν την υπάρχουσα δομή προβαίνοντας σε συνεργασίες με αυτό. Στην ενότητα αυτή θα αναλύσουμε τη συμμετοχή στην περίπτωση των “urban commons” ή αλλιώς των «κοινών» δικτύων διαχείρισης. Οι κοινωνικοί μηχανισμοί πίσω από αυτές τις πρωτοβουλίες δημιουργούν νέες μορφές διαπραγμάτευσης, συμμετοχής και συνεργασίας, έχουν μοναδικό γνώμονα το κοινωνικό συμφέρον και εκτελούνται με την ενεργό δράση, τον διάλογο και την συμμετοχή του πολίτη.

Τι είναι τα «κοινά» πεδία;

Προτού αναλυθούν τα χαρακτηριστικά και ο τρόπος διαχείρισης των κοινών στην χωρική τους διάσταση, θα πρέπει να οριστεί σημασιολογικά και ιστορικά αυτό το πεδίο. Η σημασία και ο ορισμός των κοινών (αν ισχυριστούμε ότι υπάρχει συγκεκριμένος ορισμός) κινούνται στο πλαίσιο της ερμηνείας του

Λεφέβρ για το δικαίωμα στην πόλη που αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, δηλαδή την ικανότητα συμμετοχής των πολιτών στην διαδικασία παραγωγής της πόλης και του χώρου αντί της απλής κατανάλωσης του που έχει επιφέρει η σύγχρονη πραγματικότητα.

Σε αυτό το πλαίσιο τα κοινά έχουν οριστεί από τον David Bollier ως ο κοινός πόρος ο οποίος ανήκει ή/και συνδιαχειρίζεται από τους χρήστες του ή από τις κοινότητες του σύμφωνα με τους κανονισμούς που έχουν ορίσει οι ίδιοι. Είναι ένας συνδυασμός μιας δραστηριότητας κοινής χρήσης ως συντήρησης και συμπαραγωγής αυτού του πόρου και ενός τρόπου διακυβέρνησης, αλλά διακρίνεται από τις ιδιωτικές ή κρατικές μορφές διαχείρισης πόρων. Απλούστερα έχει αναφέρει πως «ένα κοινό δημιουργείται όποτε μια κοινότητα αποφασίζει ότι θέλει να διαχειριστεί έναν πόρο με συλλογικό τρόπο, με ιδιαίτερη προσοχή στην ισότιμη πρόσβαση, χρήση και βιωσιμότητα» (Bollier, 2010).

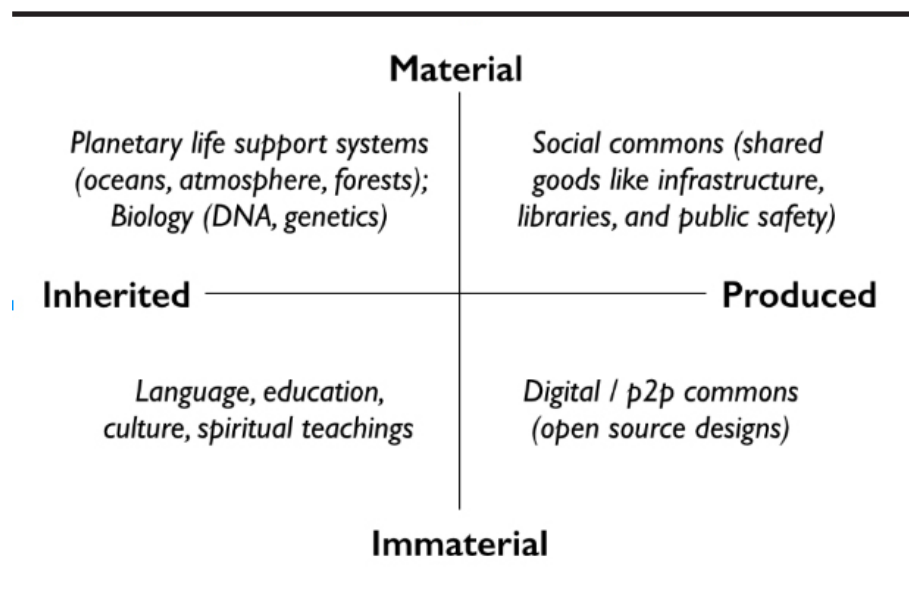
Ο Harvey δίνει μια ερμηνεία που κινείται στην ίδια λογική και αναφέρει πως το «κοινό» πρέπει να ερμηνευτεί ως μία ασταθής και ρευστή κοινωνική σχέση ανάμεσα σε μία συγκεκριμένη αυτοπροσδιοριζόμενη κοινωνική ομάδα και στο κοινωνικό ή/και φυσικό περιβάλλον που θεωρείται απαραίτητο για τη ζωή και την επιβίωση της. Η πρακτική αυτή δημιουργεί ή καθιερώνει μια κοινωνική σχέση με ένα κοινό, οι χρήσεις του οποίου είναι είτε περιορισμένες σε μια κοινωνική ομάδα ή μερικώς ή πλήρως ανοιχτές σε όλους ανεξαιρέτως. Στην καρδιά αυτής της πρακτικής βρίσκεται η αρχή σύμφωνα με την οποία η σχέση μεταξύ της κοινωνικής ομάδας και εκείνης της πτυχής του περιβάλλοντος που αντιμετωπίζεται ως κοινό θα είναι παράλληλα συλλογική και μη εμπορευματοποιημένη (Harvey, 2012).

Ο όρος «κοινά» δεν είναι καινούργιος, έχει εμφανιστεί σε διάφορα ιστορικά πλαίσια καθώς είναι μια νέα χρήση μίας παλιάς λέξης με μεγάλη κληρονομιά και αναφέρεται στην πληθώρα των φυσικών αγαθών συλλογικής ιδιοκτησίας ή αυτών που μοιράζονται ανάμεσα σε πληθυσμούς. Η συγκέντρωση αγαθών (pooling) είναι ο πρωταρχικός τρόπος για τις πρώιμες φυλετικές και νομαδικές μορφές ανθρώπινης οργάνωσης, καθώς η έννοια της «ιδιοκτησίας» είναι αντιπαραγωγική για αυτούς (Bauwens, 2017). Οι Ρωμαίοι διαχώριζαν την ιδιοκτησία σε τρεις διαφορετικές κατηγορίες: *res privatae* (ιδιωτική ή οικογενειακή ιδιοκτησία), *res publicae* (πράγματα για δημόσια χρήση) και *res communes* η οποία αποτελείται από όλα τα φυσικά πράγματα όπως το νερό, ο αέρας, η θάλασσα, τα οποία δεν ανήκουν σε κανέναν αλλά μπορούν να χρησιμοποιηθούν από όλους (Κουτρολίκου, 2011). Επίσης οι προκαπιταλιστικές ταξικές κοινωνίες έχουν ισχυρό σύστημα κοινών καθώς

δεν διαχωρίζουν τους ανθρώπους από τα μέσα διαβίωσής τους, έτσι για παράδειγμα στην ευρωπαϊκή φεουδαρχία οι αγρότες είχαν πρόσβαση σε κοινή γη είτε για βόσκηση είτε για τα βασικά αγαθά επιβίωσης τους (ξύλεια, νερό, φαγητό). Τα κοινά φυσικών πόρων είναι ουσιαστικής σημασίας για την βιωσιμότητα τους.

Η Αγγλία για παράδειγμα έχει ιδιαίτερη ιστορία «κοινών» όπου με βάση του *res communes* ο βασιλιάς δεν μπορούσε να δώσει αποκλειστικά δικαιώματα πρόσβασης σε μία γη. Σταδιακά όμως από τον 18ο αιώνα που ο καπιταλισμός αναδύεται και εξελίσσεται, η κοινή γη μεταφέρεται σε ιδιωτικά χέρια, αυτό ονομάστηκε περιφράξεις γης (*land enclosures*), μετατρέποντας την γη σε εμπορεύσιμο πόρο δημιουργώντας μια εργατική τάξη που διαχωρίζεται από την πρόσβαση σε αυτήν (De Angelis, 2010). Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται η ανάγκη για μία άλλη μορφή κοινών απ' ότι των φυσικών κοινών πόρων: αυτά είναι τα κοινωνικά κοινά. Για να εξεταστεί αυτή η λογική πρέπει να επισημανθεί ότι σε καπιταλιστικούς σχηματισμούς, όπου οι εργαζόμενοι διαχωρίζονται από την πρόσβαση στη γη και τα μέσα παραγωγής, είναι φυσικό τα κοινά να πάρουν «κοινωνική» μορφή: είναι τα συστήματα αλληλεγγύης και συλλογικότητας που χρειάζονται οι εργαζόμενοι για να επιβιώσουν. Σε αυτό το πλαίσιο, μπορούμε να θεωρήσουμε τους συνεταιρισμούς των εργαζομένων ως μία νομική μορφή για την διαχείριση των κοινωνικών κοινών η οποία στη συνέχεια υιοθετείται από το κράτος πρόνοιας.

Σήμερα με την κρίση του κράτους πρόνοιας, βλέπουμε την εκ νέου ανάπτυξη συστημάτων αλληλεγγύης, τα οποία θα μπορούσαμε να ονομάσουμε «κοινά», η έννοια των οποίων έχει διευρυνθεί περιλαμβάνοντας από στοιχεία του περιβάλλοντος μέχρι και μοιραζόμενες κοινωνικές, πολιτισμικές και επιστημονικές δημιουργίες, πληροφορίες και άλλα. Η διεύρυνση αυτή σηματοδοτεί μια αλλαγή από τη χωρικότητα προς τις διαδικασίες που τα διαμορφώνουν (Κουτρολίκου, 2011). Μπορούν να διακριθούν τέσσερις τύποι κοινών σύμφωνα με δύο άξονες: υλικό/άυλο και συνπαραγόμενο/κληρονομημένο. Τα κληρονομημένα άυλα κοινά, όπως η κουλτούρα, οι παραδόσεις και οι γλώσσες θεωρούνται κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας. Η πληροφορία και η γνώση είναι άυλα κοινά που έχουν παραχθεί, και τελικά λείπει μία κατηγορία: τα υλικά κοινά που δεν έχουν κληρονομηθεί από το περιβάλλον ή από παλιότερες γενιές αλλά αυτά που παράγονται από τους πολίτες (Bauwens, 2017). Αυτό είναι και το είδος των κοινών που ανέλυσε η Elinor Ostrom¹ μελετώντας αμέτρητα παραδείγματα όπου τα άτομα μπορούν να εφευρίσκουν, και συχνά όντως το κάνουν, μεγαλοφυείς και κατεξοχήν συλλογικούς τρόπους για να διαχειριστούν πόρους κοινής ιδιοκτησίας με στόχο το ατομικό και το συλλογικό όφελος.

17| Γνωρίζουμε ότι η από κοινού διαχείριση πόρων αφορά τόσο την άυλη μορφή τους, όπως γνώση, πολιτισμός, ψηφιακή πληροφορία, γλώσσα, όσο και την υλική, όπως το νερό, η ενέργεια, η τροφή.

Η «τραγωδία» των κοινών και η διαχείρισή τους

Οι μελέτες περίπτωσης της Όστρομ «καταρρίπτουν την πεποίθηση πολλών πολιτικών αναλυτών ότι ο μοναδικός τρόπος επίλυσης των προβλημάτων που σχετίζονται με τους πόρους κοινής ιδιοκτησίας είναι εξωτερικές αρχές που επιβάλλουν πλήρη δικαιώματα ατομικής ιδιοκτησίας. Οπλισμένη με αυτό το συμπέρασμα, κατάφερε να αντιταχθεί στην οικονομική ορθοδοξία που απλώς αντιμετωπίζει την πολιτική ως μια διχοτομική επιλογή μεταξύ κρατών και αγορών (Harvey, 2012). Το κατόρθωμα της Ostrom απαντάει αποτελεσματικά στην διάσημη θεωρία της «τραγωδίας των κοινών», του Garrett Hardin², η οποία έχει πάρει την ερμηνεία πως η άσκηση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας είναι το μόνο μέσο προστασίας πεπερασμένων πόρων από την καταστροφή ή και την εξάντληση τους (είτε για φυσικούς πόρους είτε για τον δημόσιο χώρο στην περίπτωση αυτής της μελέτης).

Μελετώντας καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής της κοινότητες σε μέρη όπως το Νεπάλ, την Κένυα και την Γουατεμάλα, που διαχειρίζονται κοινόχρηστους (πεπερασμένους) πόρους όπως η γη για βόσκηση ζώων και τα ύδατα άρδευσης, απέδειξε την σημασία των «κοινών» στη σύγχρονη εποχή. Η δουλειά της ερευνά το πως οι κοινότητες αυτές συνεργάζονται για να μοιραστούν κοινούς πόρους και οδηγεί στην καρδιά των σημερινών debates για τη διαχείρισή τους, την δημόσια σφαίρα και το μέλλον του περιβάλλοντος. Έχει καταγράψει πως εφευρίσκουν τρόπους διακυβέρνησης έτσι ώστε να μπορούν να διαβεβαιώσουν την επιβίωση τους για τις ανάγκες της κοινότητας και τις μελλοντικές γενιές. Τα παραδείγματα όμως που παραθέτει η Όστρομ λειτουργούν σε μικρές ομάδες που δεν ξεπερνούν κάποιες εκατοντάδες άτομα. Διαπίστωσε πως οτιδήποτε μεγαλύτερο απαιτούσε μία «εμφωλευμένη» (nested) δομή λήψης αποφάσεων, επειδή ήταν αδύνατη η άμεση διαπραγμάτευση μεταξύ όλων των ατόμων. Κάτι τέτοιο συνεπάγεται ότι απαιτούνται εμφωλευμένες και ως εκ τούτου υπό μία έννοια «ιεραρχικές»

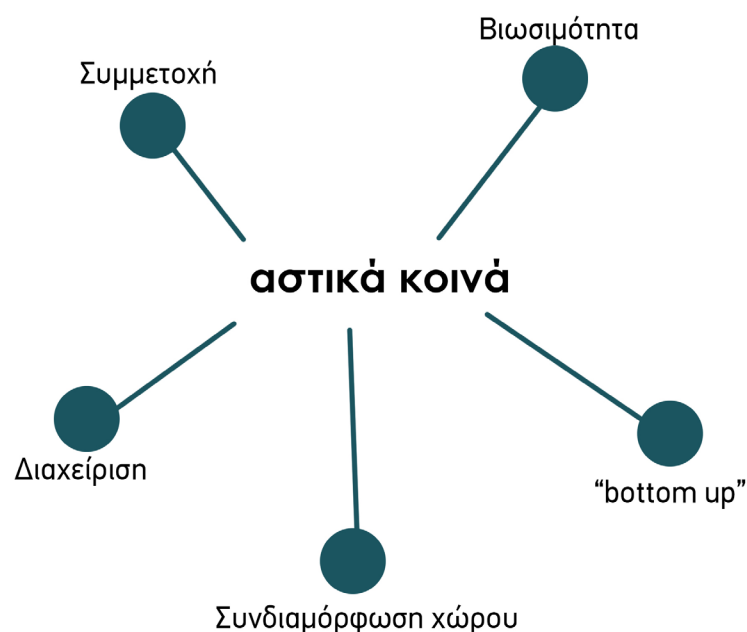
μορφές οργάνωσης για την αντιμετώπιση προβλημάτων μεγάλης κλίμακας σε συνδυασμό με ένα σύνολο κανόνων έτσι ώστε οι πόροι αυτοί να μην υποκύψουν στην λεγόμενη «τραγωδία» των κοινών.

Με βάση τα παραπάνω υπάρχουν κάποια χαρακτηριστικά που περιγράφουν τα κοινά. Πρώτον το «κοινό» είναι ένα σύστημα ρύθμισης που καθιστά ικανή την κοινή διακυβέρνηση αλλά όχι ένα καθεστώς ανοιχτής πρόσβασης χωρίς περιορισμούς. Ένα κοινό έχει μια κοινωνική υποδομή από πολιτισμικούς θεσμούς, κανόνες και παραδόσεις, χωρίς αυτή την υποδομή η μόνη λειτουργική κοινωνική αξία είναι το ιδιωτικό κέρδος. Δεύτερον τα κοινά δεν είναι ούτε δημόσια ούτε ιδιωτικά και συνήθως κυβερνώνται από καθεστώτα κοινής ιδιοκτησίας τα οποία βασίζονται στην αυτό-διαχείριση από μια τοπική κοινότητα. Τρίτον, τα πραγματικά «κοινά» δεν μπορούν να εμπορευματοποιηθούν και αν συμβεί αυτό χάνουν την λειτουργία τους ως κοινά (Κουτρολίκου, 2011).

Υπάρχει επομένως μία κοινωνική πρακτική για την ανάδειξη των κοινών η οποία αποδεικνύει ότι δεν είναι απλώς πόροι που μπορούν να μοιραστούν. Για να κατανοηθεί αυτό καλύτερα πρέπει να συμπεριληφθούν τρία πράγματα την ίδια στιγμή. Πρώτα απ' όλα, τα κοινά περιλαμβάνουν κάποιο είδος κοινών πόρων (pooled resources), οι οποίοι γίνονται αντιληπτοί ως μη εμπορικά (non-commodified) μέσα για την εκπλήρωση των αναγκών των ανθρώπων. Δεύτερον, τα κοινά οπωσδήποτε δημιουργούνται και διατηρούνται από κοινότητες (communities). Οι κοινότητες είναι σύνολα από μέλη (commoners), τα οποία μοιράζονται αυτές τις πηγές, τους κοινούς πόρους, και

2. Η “τραγωδία των κοινών” περιγράφηκε σε ένα άρθρο από τον Garrett Hardin για πρώτη φορά στο περιοδικό Science το 1968. Η τραγωδία των κοινών είναι μια κατάσταση σε ένα σύστημα κοινών πόρων όπου οι χρήστες ενεργούν ανεξάρτητα σύμφωνα με το δικό τους συμφέρον, αντίθετα προς το κοινό καλό όλων των χρηστών εξαλείφοντας ή καταστρέφοντας τον πόρο αυτό μέσω της συλλογικής δράσης τους. Αναφέρεται σε ένα σενάριο που υποστηρίζει πως η κοινή γη υποβαθμίζεται αναπόφευκτα επειδή όλοι στην κοινότητα μπορούν να βόσκουν το ζώα τους ανεξέλεγκτα. Αλλά η έρευνα της Ostrom αντικρούει αυτή την αφηρημένη αντίληψη με πολλαπλά επιτυχημένα παραδείγματα κοινοτήτων. «Όταν οι τοπικοί χρήστες ενός κοινού πόρου έχουν μια μακροπρόθεσμη προοπτική, είναι πιο πιθανό να παρακολουθούν την χρήση της γης όλων των χρηστών, αναπτύσσοντας κανόνες» αναφέρει σε ένα παράδειγμα η Ostrom. Ο ίδιος ο Hardin αναθεώρησε αυτή την άποψη αργότερα, σημειώνοντας ότι αυτό που περιέγραφε ήταν στην πραγματικότητα «η τραγωδία των ανεξέλεγκτων κοινών».

1. Η Elinor Ostrom, απέσπασε το βραβείο Νομπελ Οικονομίας το 2009 για την έρευνα της πάνω στο πως οι κοινότητες επιτυγχάνουν ή αποτυγχάνουν στη διαχείριση κοινόχρηστων (πεπερασμένων) φυσικών πόρων όπως η γη για βόσκηση ζώων και τα ύδατα άρδευσης (Walljasper, 2011). Ένα κλασσικό παράδειγμα από την έρευνα πεδίου που έκανε είναι σε ένα χωριό της Ελβετίας όπου οι αγρότες έχουν ιδιωτικά κτήματα για καλλιέργεια αλλά μοιράζονται ένα κοινοτικό λιβάδι για να βόσκουν τις αγελάδες τους. Η Όστρομ παρατήρησε ότι δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα υπερβόσκησης. Αυτό συνέβαινε γιατί οι αγρότες είχαν μία κοινή συμφωνία που ρυθμίζει τον τρόπο της βόσκησης.

18| Βασικές έννοιες που χαρακτηρίζουν τα αστικά κοινά

καθορίζουν οι ίδιοι τους κανόνες σύμφωνα με τους οποίους παρέχεται πρόσβαση και χρήση σε αυτά. Το τρίτο και πιο σημαντικό στοιχείο για να κατανοηθούν τα κοινά είναι το αγγλικό ρήμα «to common» (κοινωνώ, μοιράζομαι). Πρόκειται για την κοινωνική διαδικασία η οποία δημιουργεί και αναπαράγει τα κοινά. Ο ιστορικός Peter Linebaugh σημειώνει πως τα κοινά κατανοούνται καλύτερα ως ρήμα (commoning). Ο Hardin μπορούσε επομένως να αναπτύξει το επιχειρήμα της «τραγωδίας των κοινών», διότι στην υπόθεσή του δεν υπάρχουν ούτε οι «κοινότητες» (community), ούτε οι «σχέσεις που δημιουργούν τα κοινά» (commoning), ως κοινωνική πράξη, αλλά υπάρχει μόνο το θέμα της ελεύθερης πρόσβασης στους πόρους (De Angelis, 2010).

Τα κοινά σήμερα

Οι περιφράξεις γης που έλαβαν χώρα στο παρελθόν και απέκοψαν τους ανθρώπους από τους κοινούς φυσικούς πόρους σήμερα αποκτούν άλλο αντικείμενο περιφράξης. Το νεοφιλελεύθερο σύστημα προωθεί παντού περιφράξεις των κοινών, σε κοινοτικές γαίες και υδάτινους πόρους, σε δικαιώματα, σε κοινωνικές παροχές και στην εκπαίδευση, σε αστικούς χώρους, που υπόκεινται σε νέους πολεοδομικούς σχεδιασμούς και επενδύσεις υπέρ της αγοράς κ.α. Αυτό σημαίνει ότι η διαδικασία των περιφράξεων (ή πρωταρχικής συσσώρευσης όπως περιγράφει ο Μαρξ την διαδικασία απαλλοτρίωσης και αφαίρεσης της γης από την εργατική τάξη) είναι μια επαναλαμβανόμενη διαδικασία που εμφανίζεται παράλληλα με την διαδικασία του καπιταλισμού και γι' αυτό το λόγο οι κοινωνικές συγκρούσεις βρίσκονται πάντα σε αυτό το επίκεντρο.

Γίνεται κατανοητό λοιπόν πως οι άνθρωποι ανασυστήνουν συνεχώς τα κοινά. Αυτά τα κοινά συμβάλλουν στην εκ νέου ύφανση του κοινωνικού ιστού που απειλείται από τις προηγούμενες φάσεις της βαθιάς εμπορευματοποίησης και την ίδια στιγμή παρέχουν νέα δυναμικά εδάφη για την επόμενη φάση των περιφράξεων. Ωστόσο, είναι σημαντικό να δοθεί έμφαση όχι μόνο στο ότι οι περιφράξεις συμβαίνουν διαρκώς, αλλά επίσης και στο ότι διαρκώς δημιουργούνται κοινά (commoning). Οι άνθρωποι επαναλαμβάνόμενα προσπαθούν να δημιουργήσουν και να έχουν πρόσβαση σε πόρους με τρόπους οι οποίοι είναι διαφορετικοί από τους όρους της αγοράς.

Η δημιουργία μη θεσμοθετημένων πρακτικών που χαρακτηρίζουν τα σύγχρονα αστικά κοινά, προτείνει μια διαδικασία κατασκευής της πόλης διαφορετική από την νόμιμη έννοια της αστικότητας, η οποία συνδέεται με την έννοια των masterplan και των πολεοδομικών ρυθμίσεων. Σε αντίθεση

με τη συμβατική πρακτική του αστικού σχεδιασμού, η οποία τείνει να κυριαρχείται από επαγγελματίες και ειδικούς, οι περιπτώσεις των αστικών κοινών που ανήκουν στο φάσμα των «παράνομων-μη εγκεκριμένων» δράσεων, προέρχονται από ομάδες που επιθυμούν να παίξουν ένα ξεχωριστό ρόλο στη διαμόρφωση του σύγχρονου αστικού περιβάλλοντος αμφισβητώντας τους επίσημους κανονισμούς. Αντί να υπόκεινται σε σχεδιαστικές ρυθμίσεις ή τις συχνά περιορισμένες συμμετοχικές ευκαιρίες, ομάδες πολιτών μπορούν να αναλάβουν πρωτοβουλίες από μόνοι τους για να κάνουν αλλαγές στο αστικό περιβάλλον.

Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος του ενδιαφέροντος για τα αστικά κοινά δεν αφορά τους απειλούμενους φυσικούς πόρους στις πόλεις ούτε την τραγωδία των κοινών. Η ώθηση να αναγνωριστεί το δομημένο περιβάλλον ως μια ποικιλία αστικών κοινών αφορά περισσότερο το άνοιγμα της πρόσβασης και τη δημιουργία βασικών πόρων για μια ευρύτερη κατηγορία ατόμων, σε σχέση με τα σημερινά πρότυπα αστικής ανάπτυξης και κατανάλωσης. Το ενδιαφέρον ξεκινάει από χώρους όπως οι δρόμοι, πάρκα και πλατείες, εγκαταλελειμμένα οικοπέδα, που μετατρέπονται από τους ίδιους τους πολίτες σε κοινοτικούς κήπους, πάρκα, χώρους εκμάθησης και πολλά άλλα, αναλαμβάνοντας την ευθύνη αναβάθμισης των περιοχών τους όταν η πολιτεία αποτυγχάνει.

Αυτοί οι χώροι ανοιχτής πρόσβασης είναι εκεί όπου η εγγύτητα των διαφορετικών ειδών ανθρώπων που συναντώνται δημιουργεί την κουλτούρα και τον «ρυθμό» μιας πόλης και ενισχύει τους κοινωνικούς δεσμούς μέσα στις κοινότητες. Αυτή η αλληλεπίδραση μεταξύ των κατοίκων καθιστά τον δημόσιο χώρο πολύτιμο στις πόλεις και στις κοινότητες. Το άνοιγμα είναι ζωτικής σημασίας για την ικανότητα των μεγάλων πόλεων να ευδοκιμήσουν μέσα από την τεράστια ανθρώπινη ποικιλομορφία (Foster, 2016). Ως εκ τούτου, η αυξημένη χρήση σε ανοιχτή πρόσβαση και οι διαδραστικοί χώροι είναι αυτό που δίνει στην αστική κοινότητα την αξία τους ως κοινόχρηστο πόρο. Όσο περισσότερο οι πολίτες συμμετέχουν στην αξιοποίηση του πόρου, τόσο πιο πολύτιμος είναι ο πόρος για τα άτομα ή τις κοινότητες που το χρησιμοποιούν.

3.2 ΟΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

Κάνοντας ένα βήμα πίσω προτού αναλυθούν αυτές οι παρεμβάσεις στην πόλη, αξίζει να αναφερθεί ότι πάντα πρόδρομος των δράσεων των κοινών υπήρξαν κινήματα αντιδράσεων προς την διακυβέρνηση των πόλεων. Κατά τη διάρκεια της κρίσης της δεκαετίας του 1980 στη Μεγάλη Βρετανία, υπήρχε μια ανάδυση καταλήψεων, εναλλακτικών αγορών ή των αποκαλούμενων Τοπικών Ανταλλακτικών Εμπορικών Συστημάτων, πράγματα τα οποία εμφανίσθηκαν και στην κρίση της Αργεντινή το 2001.

Τα κινήματα διαμαρτυρίας που ανέλαβαν την πλατεία Tahrir στο Κάιρο (2011), το πάρκο Gezi στην Κωνσταντινούπολη³ (2013) και το Zuccotti Park στη Νέα Υόρκη⁴ (2011) μεταμόρφωσαν τον δημόσιο χώρο (κρατικής ιδιοκτησίας) σε προσωρινό κοινό μέσω της μαζικής αυτοοργάνωσης. Ομοίως, η οικονομική κρίση στην Ελλάδα οδήγησε στην αναζωπύρωση των κοινών στην Αθήνα (2009), όπου πάρκα παραμελημένα από τον δήμο άρχισαν να διατηρούνται και να διαχειρίζονται από τους κατοίκους (McGuirk, 2015). Οι πλατείες ή τα πάρκα αυτά ήταν δημόσιοι χώροι που μετατράπηκαν σε κοινά της πόλης, καθώς οι άνθρωποι συγκεντρώθηκαν εκεί για να εκφράσουν τις πολιτικές τους απόψεις και να διεκδικήσουν τα αιτήματά τους. Έτσι, μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι ένας παραχωρημένος από το κράτος χώρος ή ένας δημόσιος χώρος δεν είναι απαραίτητα κοινός, αλλά γίνεται κοινός από τη στιγμή που οι πολίτες συμμετέχουν στη διαδικασία παραγωγής του.

3. Η αρχική διαδήλωση έγινε από ομάδες οικολόγων, λόγω της πρόθεσης κατεδάφισης του πάρκου Gezi (από τους ελάχιστους εναπομείναντες πράσινους χώρους στο κέντρο) από την κυβέρνηση, για την ανοικοδόμηση ενός εμπορικού κέντρου. Η ειρηνική καθιστική διαμαρτυρία στο πάρκο καταστάληκε βίαια έτσι το γεγονός απέκτησε τεράστια συμμετοχή. Οι διαδηλώσεις εξελίχθηκαν στη συνέχεια σε ταραχές σε όλη τη χώρα σε ευρύτερες διαδηλώσεις κατά της κυβέρνησης (Letsch, 2013).

4. Το Zuccotti Park καταλήφθηκε από διαδηλωτές κατά τη διάρκεια του κινήματος Occupy Wall Street. Το Occupy Wall Street (OWS) ήταν ένα αριστερό κίνημα διαμαρτυρίας ενάντια στην οικονομική ανισότητα που ξεκίνησε στις 17 Σεπτεμβρίου 2011 στο πάρκο Zuccotti, που βρίσκεται στην περιοχή της Wall Street της Νέας Υόρκης. Τα βασικά ζητήματα που έθιξε ήταν η κοινωνική και οικονομική ανισότητα, η απληστία, η διαφθορά και η αδικαιολόγητη επιρροή των ιδιωτικών εταιρειών στην κυβέρνηση. Κατά τη διάρκεια του κινήματος πολλοί διαδηλωτές κατασκήνωσαν στο πάρκο για μέρες, παρά τους κανόνες που απαγορεύουν τη διανυκτέρευση και η δράση αυτή πήρε μεγάλες διαστάσεις. Η κατάληψη τερματίστηκε δύο μήνες αργότερα με αστυνομική παρέμβαση (Engler, 2011).

|19

|20

19, 20| Διαμαρτυρίες και κατάληψη στο πάρκο Gezi της Κωνσταντινούπολης

21| Αφίσα του Occupy Wall Street που καλεί τον κόσμο να συμμετάσχει στην κατάληψη του πάρκου Zuccotti της Νέας Υόρκης.

|21

Το εύρος των κοινών όπως έχει ήδη αναφερθεί είναι μεγάλο, οι δυναμικές των παραγόντων που συμμετέχουν ποικίλουν, άλλες δομές είναι πλήρως αντιφατικές με οποιαδήποτε κρατική ή ιδιωτική συμμετοχή ενώ άλλες συνεργάζονται με ποικίλους τρόπους. Είναι από κάτω προς τα πάνω διαδικασίες που μέσα στο ρευστό αστικό περιβάλλον εκφράζουν τη δυσaréσκεία τους προς την υφιστάμενη κατάσταση του δημόσιου χώρου θέτοντας τις βάσεις για προβληματισμό. Σε αστικό επίπεδο τα κοινά συχνά παίρνουν τη μορφή κήπων ή πάρκων σε εγκαταλελειμμένους χώρους ή σε διάκενα για τον προφανή λόγω της έλλειψης ανοιχτών χώρων μέσα στις πόλεις αλλά και επειδή η κατασκευή τους είναι πιο προσιτή οικονομικά. Καλλιτέχνες, αρχιτέκτονες και σχεδιαστές, αλλά πολλές φορές και διάφορες κοινωνικές ομάδες, παίρνουν αυτόνομα πρωτοβουλίες για την δημιουργία δημόσιων και κοινοτικών χώρων που προσφέρουν έδαφος για διαφορετικές χρήσεις.

Η αποδοχή ή η απόρριψη της εκάστοτε δράσης από την πολιτεία, δεν αποτελεί αποδεικτικό επιτυχίας ή αποτυχίας, καθώς υπάρχουν παραδείγματα όπου ομάδες εξελίχθηκαν σε μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς και οι δράσεις τους σε παγιωμένες πρακτικές για τον αστικό χώρο ορισμένων πόλεων. Γενικότερα, στις περιπτώσεις όπου οι δράσεις αυτές νομιμοποιούνται, υπάρχει ο κίνδυνος να διακυβευτεί ο αρχικός τους σκοπός. Σε όλες τις περιπτώσεις όμως αξίζει να σημειωθεί ότι όλες οι δράσεις ξεκινούν με μοναδικό γνώμονα το κοινωνικό συμφέρον. Στη συνέχεια θα αναλυθούν παραδείγματα κοινών τα οποία φανερώνουν τις διαφορετικές διαστάσεις και δυναμικές που μπορούν να λάβουν οι δράσεις αυτές.

Ξεκινώντας με ένα παράδειγμα το οποίο αναδύθηκε από πρωτοβουλία γειτονιάς και σε ένα έντονο πολιτικό κλίμα, θα αναλυθεί το **πάρκο Ναυαρίνου** στα **Εξάρχεια της Αθήνας**, μία από τις πιο κεντρικές περιοχές της πόλης. Σαν εγχείρημα αποτελεί συνέχεια της γενικότερης δυναμικής κοινωνικής αυτοοργάνωσης που εκδηλώθηκε κατά τις εξεγέρσεις του Δεκέμβρη 2008. Σύμφωνα με τον Σταυρίδη τα γεγονότα αυτά παρήγαγαν συλλογικές εμπειρίες που επανασχηματοποίησαν κρίσιμα ερωτήματα που χαρακτηρίζουν τις χειραφετικές πολιτικές. Σε αυτό το πλαίσιο, η πόλη γίνεται όχι μόνο το σκηνικό αλλά και το μέσο για τον συλλογικό πειραματισμό με πιθανές εναλλακτικές μορφές κοινωνικής οργάνωσης.

Το πάρκο αυτό ανήκει στην κατηγορία του «παράνομου- μη εγκεκριμένου» καθώς ο χώρος καταλήφθηκε από τους κατοίκους το 2009 και έκτοτε είναι σε κοινή χρήση. Αρχικά ανήκε στο Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΤΕΕ) με σκοπό την ανέγερση των καινούριων τους γραφείων. Παρόλαυτα, το 1990

παραχωρήθηκε στο δήμο Αθηναίων με σκοπό να γίνει πλατεία - χώρος πρασίνου, και σε αντάλλαγμα ζητήθηκαν ευνοϊκότερες ρυθμίσεις για την εγκατάστασή τους σε μια άλλη τοποθεσία. Όμως η μετατροπή του σε πλατεία δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ λόγω καθυστερήσεων και σχεδιαστικών επιπλοκών και έτσι παρέμεινε να λειτουργεί ως υπαίθριο ιδιωτικό πάρκινγκ. Με την λήξη της μίσθωσης του πάρκινγκ, το ΤΕΕ εκφράζει την πρόθεση οικοδόμησης του οικοπέδου προκαλώντας την αντίδραση των κατοίκων από τη στιγμή που αποτελούσε έναν από τους ελάχιστους αδόμητους χώρους μέσα στο υπερβολικά πυκνοδομημένο κέντρο της περιοχής. Η λήξη της ενοικιαστικής σύμβασης του πάρκινγκ και οι εκ νέου συζητήσεις για το μέλλον του χώρου συνέπεσαν με τα γεγονότα του Δεκέμβρη του 2008 με αποτέλεσμα η **Πρωτοβουλία Κατοίκων Εξαρχείων** και άλλες κινήσεις στην διάρκεια μιας εκδήλωσης να καταλάβουν τον χώρο στις 7 Μαρτίου 2009 διεκδικώντας τον χαρακτηρισμό του σε χώρο υψηλού πρασίνου. Η κατάληψη με την υποστήριξη της συλλογικότητας **«Εμείς, Εδώ και Τώρα και για Όλους Εμάς»** συνοδεύτηκε από άμεση αφαίρεση της ασφάλτου, δενδροφυτεύσεις και την μετατροπή του σταδιακά σε πάρκο⁵.

Μετατράπηκε σε έναν χώρο ανοιχτό σε όλους, του οποίου οι χρήστες μπορούν να συγκεντρώνονται και να περνούν τον ελεύθερο τους χρόνο, χωρίς καταναλωτικούς περιορισμούς. Έχει υποδομές φιλικές για τα παιδιά και έναν κοινοτικό κήπο για τη γειτονιά όπου σε αυτόν συμβαίνουν διάφορα πολιτιστικά δρώμενα (κινηματογράφος, συναυλίες, συζητήσεις, μαθήματα κ.α.). Μέχρι και σήμερα, μία δεκαετία μετά, ο χώρος διαχειρίζεται και διαμορφώνεται από τους χρήστες του μέσω ανοιχτών γενικών συνελεύσεων όπου μπορεί να συμμετέχει ο κάθε ενδιαφερόμενος. Οι βασικές αρχές που διέπουν τη λειτουργία του (σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του χώρου) είναι η αρχή της αυτοδιαχείρισης, της αντί-ιεραρχίας και της αντί-εμπορευματοποίησης αφού έμεινε μακριά από κάθε είδους κρατικών, δημοτικών ή ιδιωτικών φορέων. Αντί της ιδιοκτησίας του χώρου, το Πάρκο προτάσσει τη συλλογική, οριζόντια δημιουργία της πόλης και το δικαίωμα συμμετοχής στα κοινά, και εξυπηρετεί μια συγκεκριμένη κοινωνική ανάγκη: την ύπαρξη ανοικτών κοινόχρηστων χώρων συνάντησης και αναψυχής. Πέρα από τις ανοιχτές συνελεύσεις έχουν δημιουργηθεί και ομάδες εργασίας για τον επιμέρους σχεδιασμό και διαχείριση του πάρκου όπως είναι η ομάδα σχεδιασμού-προγραμματισμού, η ομάδα παιδικών δραστηριοτήτων, η ομάδα κινηματογράφου, η ομάδα κηπουρικής κλπ.

5. Οι περισσότερες πληροφορίες για το πάρκο Ναυαρίνου αντλήθηκαν από το blog της πρωτοβουλίας: <https://parkingparko.espinblogs.net/>

22| Η μετατροπή του πάρκινγκ στο σημερινό πάρκο Ναυαρίνου

23| Το οικόπεδο του πάρκου πριν αλλάξει πρόσωπο από την πρωτοβουλία των κατοίκων της περιοχής

24| Μία από τις ποικίλες δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στο πάρκο. Παράσταση για παιδιά.

Σημαντική για την διαμόρφωση και την λειτουργία του πάρκου είναι η συμβολή ανθρώπων με τεχνικές και κατασκευαστικές γνώσεις (αρχιτέκτονες, κηπουροί, τεχνίτες, κ.α.) αλλά και πολιτικών ακτιβιστών, διαφόρων πολιτικών συλλογικοτήτων, νέων και παιδιών. Οικονομικά το πάρκο συντηρείται από την ελεύθερη ενίσχυση του κάθε ενδιαφερόμενου αλλά κυρίως η σημαντικότερη προσφορά είναι με τη μορφή εργασίας σε οποιαδήποτε από τις παραπάνω ομάδες.

Όντας μία ανοικτή και ρευστή διαδικασία κοινών, το πάρκο διαρκώς αναδιαμορφώνεται από το αστικό περιβάλλον που συνεχώς αλλάζει και έτσι διαμορφώνονται και οι στόχοι και οι δράσεις του αναλόγως. Σήμερα αντιμετωπίζει μια σειρά προβλημάτων που σχετίζονται, τόσο με την υποβάθμιση της γύρω περιοχής, όσο και με την έλλειψη αστυνόμευσης. Η χρήση του χώρου κατά τη διάρκεια της νύχτας προξενεί πολλές φορές ενόχληση στους περίοικους, ενώ συχνά είναι τα προβλήματα που δημιουργούν συμμορίες, το εμπόριο ναρκωτικών, βανδαλισμοί και άλλες ομάδες ατόμων, τα οποία δεν σέβονται την περιοχή και διαβάλλουν τους στόχους του πάρκου. Ταυτόχρονα, όλο και περισσότεροι κάτοικοι των Εξαρχείων υποχρεώνονται να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους λόγω της σημαντικής υποβάθμισης του κέντρου, που μετατρέπονται αμέσως σε καταλύματα βραχυχρόνιας μίσθωσης, υποδεχόμενα πρωτοκοσμικούς τουρίστες που αναζητούν την περιπέτεια αυτής της ιδιόμορφης «αστικής εμπειρίας» των Εξαρχείων. Το πιο σημαντικό πρόβλημα όμως αποτελεί η έλλειψη ατόμων πρόθυμων να συνεισφέρουν στη συλλογική προσπάθεια με την προσωπική τους εργασία καθώς δράσεις τέτοιου τύπου είναι εξολοκλήρου βασισμένες στην συμμετοχική διαδικασία.

Το μέλλον του πάρκου και οι τρόποι υπέρβασης των προβλημάτων αυτών συζητήθηκαν και αποφασίστηκε η μετατροπή ολόκληρου του πάρκου σε παιδική χαρά (καταλάμβανε ένα μικρό τμήμα του πάρκου) καθώς αυτή είναι η μόνη που έχει απομείνει σε ολόκληρη την περιοχή. Αυτή η αλλαγή στην χρήση του πάρκου δίνει λόγο στις οικογένειες της περιοχής να μην «μεταναστεύσουν» σε άλλες περιοχές όπου υπάρχουν περισσότερες ευκαιρίες για τα παιδιά. Το ζήτημα της επέκτασης της παιδικής χαράς ήταν μια ανάγκη των ανθρώπων που ζουν στην περιοχή και το ευρύτερο κέντρο της Αθήνας αλλά και μία απάντηση στην νέα σκληρή πραγματικότητα των Εξαρχείων των αντικοινωνικών φαινομένων και της τάσης του πολεοδομικού εξευγενισμού. Το πάρκο Ναυαρίνου είναι ένα από τα μακροβιότερα κοινά τέτοιου είδους και αποτελεί χωροταξικό παράδειγμα.

Μία παρόμοια δράση κοινών, με αφητηρία την μη-εγκεκριμένη κατάληψη ενός χώρου από τους ίδιους τους κατοίκους βρίσκεται στην κεντρική γειτονιά

25|26 Πριν και μετά: Campo de Cebada, Μαδρίτη.

La Latina της Μαδρίτης και ονομάζεται **El Campo de Cebada**, μία από τις πιο εμπνευσμένες πρωτοβουλίες κοινότητας. Στο οικόπεδο υπάρχει μία από τις παλιότερες αγορές της πόλης όπου στεγάζεται εκεί από τα τέλη του 19ου αιώνα, αρχικά σε ένα κτίριο μεταλλικής κατασκευής και έπειτα για λόγους υγιεινής το αντικατέστησε ένα σύγχρονο κτίριο από σκυρόδεμα, αφήνοντας μέρος του οικοπέδου ακάλυπτο για τις υπαίθριες χρήσεις της αγοράς. Από την αρχή της λειτουργίας της, αποτελεί κέντρο κοινωνικής αλληλεπίδρασης της εργατικής γειτονιάς La Latina. Το 1968 όμως το τελευταίο ακάλυπτο μέρος μετατράπηκε σε αθλητική εγκατάσταση από τον δήμο αφανίζοντας τον αδόμητο χώρο. Στην αρχή του 21ου αιώνα το Δημοτικό Συμβούλιο της Μαδρίτης παρουσίασε ένα σχέδιο ανακατασκευής και αντικατάστασης των δύο δημόσιων εγκαταστάσεων από ιδιωτικούς φορείς. Μετά την απαλλοτρίωση του αθλητικού κέντρου το 2009, η κρίση ήρθε στην Ισπανία και το έργο δεν υλοποιήθηκε ποτέ. Έμεινε έτσι μια κενή, βυθισμένη έκταση 5.500τ.μ, περιτριγυρισμένη από ένα φράκτη στην καρδιά του ιστορικού κέντρου της πόλης.

Έπειτα από έναν χρόνο αχρησίας, η ομάδα «La noche en Blanco» (μία ομάδα που περιστασιακά καταλαμβάνει δημόσιους χώρους για την αναζωπύρωση της σχέσης των κατοίκων με την πόλη) για δέκα ημέρες καταλαμβάνει τον χώρο διοργανώνοντας εκδηλώσεις για την γειτονιά. Με το πέρας αυτών των εκδηλώσεων κάτοικοι της περιοχής όλων των ηλικιών και ειδικοτήτων (ομάδες αρχιτεκτόνων, τεχνίτες, φοιτητές, γονείς κ.α) αποφάσισαν να δράσουν από τη στιγμή που ο δήμος δεν είχε σκοπό την δημιουργία δημόσιων εγκαταστάσεων όπως υποσχέθηκε. Με το όνομα “Campo de Cebada” οργανώθηκαν συζητήσεις και δράσεις στην περιοχή αλλά και μέσω διαδικτύου όπου όλοι μαζί πήραν αποφάσεις για το μέλλον του ακάλυπτου χώρου και κατέληξαν σε συμφωνία σχετικά με μια σειρά αιτημάτων προς διαπραγμάτευση με το δημοτικό συμβούλιο. Από τις συζητήσεις προέκυψαν κάποιοι όροι οι οποίους θα διέπουν την λειτουργία αυτής της πρωτοβουλίας.

Από τις βασικές κατευθυντήριες γραμμές είναι η μη ενόχληση των κατοίκων κατά τις νυχτερινές ώρες, η προστασία από προβληματικές χρήσεις του χώρου (ναρκομανείς, συμμορίες κ.α) αλλά επίσης να μην κατασκευαστεί κάτι μόνιμο έτσι ώστε να εμποδίσει την μελλοντική κατασκευή της αθλητικής εγκατάστασης σύμφωνα με τα πλάνα του δήμου. Άλλοι προβληματισμοί που προκύπτουν σχετίζονται με το ποιοι θα είναι υπεύθυνοι για την ασφάλεια του χώρου, ποιες ώρες θα ορίζονται ευνοϊκές για δραστηριότητες ή τι δραστηριότητες θα γίνονται στον χώρο. Ο σημαντικότερος προβληματισμός ήταν η χρηματοδότηση της πρωτοβουλίας από δημοτικά κονδύλια, καθώς για να γίνει αυτό έπρεπε να έχουν νομικό πρόσωπο. Έτσι οι κοινότητες και οι

27| Δράσεις στο Campo de Cebada

ομάδες που συμμετείχαν συμφώνησαν ότι είναι αποφασισμένοι να διερευνήσουν ένα νέο μοντέλο συνεργασίας μεταξύ του Δημοτικού Συμβουλίου και της γειτονιάς και ειδικότερα ότι ο κενός χώρος θα χρειαστεί να φιλοξενήσει κάθε είδους δραστηριότητες που θα προωθούσαν τις κοινωνικές σχέσεις με την προϋπόθεση ότι προτείνονται, αποφασίζονται και διαχειρίζονται ως ευθύνη των ίδιων των κατοίκων. Το 2011 μετά από διαπραγματεύσεις με το δημοτικό συμβούλιο, πήρε νομική υπόσταση με ιδιοκτήτη το τμήμα Οικονομικών του δήμου και ξεκίνησε τις δράσεις του.

Όπως και στο προηγούμενο παράδειγμα το Campo de Cebada λειτουργεί με ανοικτές συνελεύσεις όπου ειδικοί και μη εκφράζουν τις απόψεις τους σχετικά με τις δράσεις του, τη λειτουργία του χώρου αλλά και την αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκύπτουν. Παράλληλα με τις συνελεύσεις υπάρχει μία ηλεκτρονική πλατφόρμα και ένας μαυροπίνακας στον ίδιο τον χώρο για κατάθεση σχολίων ή ενστάσεων οποιαδήποτε στιγμή. Τα ίδια τα μέλη έχουν εκλέξει ειδικές επιτροπές που είναι υπεύθυνες για την εξέταση και την έγκριση δραστηριοτήτων οπότε υπάρχει μια σχετική διοικητική οργάνωση με κύριο παράγοντα όμως την από κοινού παραγωγή του χώρου (plataformaarquitectura, 2013).

Πρώτα εγκαταστάθηκε ο βασικός εξοπλισμός όπως το νερό, ο φωτισμός και ορισμένες γραμμές στο έδαφος που σηματοδοτούν γήπεδα ποδοσφαίρου και μπάσκετ. Σταδιακά ο χώρος μεταμορφώνεται από καλλιτέχνες και αρχιτέκτονες, με πολλές τοιχογραφίες, κινητά και μεταβαλλόμενα έπιπλα που επιτρέπουν την ευελιξία του χώρου αναλόγως με τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα αλλά και την κατασκευή αστικών μικρών κήπων. Το παράδειγμα αυτό έχει καταφέρει να συμπεριλάβει όλες τις ηλικιακές ομάδες από τους νέους μέχρι τους ηλικιωμένους κατοίκους της περιοχής. Αυτό επιτεύχθηκε με την ανάπτυξη χρήσεων όπως μόνιμες αθλητικές εγκαταστάσεις, θερινός κινηματογράφος, συλλογική κουζίνα, μαθήματα και συνέδρια ανοικτής προσέλευσης κ.α. Το στοιχείο που κάνει την πρωτοβουλία αυτή επιτυχημένη είναι το γεγονός ότι επεκτείνει τα όρια της από την κλίμακα της γειτονιάς και απευθυνόταν σε όλη την πόλη καθώς ο χώρος κατόπιν συνεννόησης με την διαχείριση, φιλοξενούσε πολιτισμικά φεστιβάλ (θεάτρου, χορού, εκθέσεις τέχνης κ.α.) και τοπικές διοργανώσεις προσελκύοντας κόσμο από την ευρύτερη περιοχή.⁶

Παρ' όλα αυτά, μέλη αυτής της συλλογικότητας, ομολόγησαν πρόσφατα ότι είναι κουρασμένοι από την διαδικασία γιατί δεν υπάρχει ανανέωση του

6. Οι περισσότερες πληροφορίες για το Campo de Cebada αντλήθηκαν από τον ιστότοπο <https://www.publicspace.org/works/-/project/g362-the-barley-field>

κόσμου που συμμετέχει στα κοινά και έτσι επιβαρύνονται συνεχώς τα ίδια άτομα. Το σύστημα των κοινών πρέπει να είναι βιώσιμο, διαφορετικά η ιδεαλιστική του δυνατότητα αποτυγχάνει μπροστά σε μία ρομαντική υποεκτίμηση του τι χρειάζεται για να διατηρηθούν (McGuirk, 2015). Σε συνδυασμό με την γενικότερη κούραση των κατοίκων και των ομάδων που διαχειρίζονται τον χώρο ήρθε τελικά η επίσημη πρόταση από το Δημοτικό Συμβούλιο για ολοκλήρωση της αρχικής μελέτης με αποτέλεσμα το κοινό του Campo de Cebada να τερματιστεί και ο χώρος να κλείσει μένοντας σε αχρησία. Η μελέτη αυτή προβλέπει μεικτές χρήσεις αθλητικών εγκαταστάσεων και πάρκου. Το ιδιόμορφο με αυτή την περίπτωση είναι πως η αρχική μελέτη προέβλεπε την ολική δόμηση του οικοπέδου, όμως τελικά μετά από όλα αυτά τα χρόνια δράσεων των κατοίκων, η καινούργια μελέτη αφήνει κενό χώρο για να μπορούν να συνεχίζονται οι δραστηριότητες των κατοίκων που είχαν διαμορφωθεί. Παρ' όλα αυτά, σήμερα η σιδερένια πύλη του άλλοτε ζωντανού και πολύβουου χώρου παραμένει ακόμα κλειστή μέχρι το έργο να αρχίσει την υλοποίηση του.

Τα κοινά που αναφέρθηκαν προηγουμένως είναι υποκινούμενα από την αγανάκτηση των πολιτών ως προς την υποβάθμιση της γειτονιάς τους και την εξαφάνιση των ελεύθερων, δημόσιων χώρων. Βασικό χαρακτηριστικό τους είναι η συλλογικότητα και η από κοινού παραγωγή, η μη εμπορευματοποίηση αλλά και το γεγονός ότι ξεκινάνε από τα κάτω προς τα πάνω με έναν «παράνομο» τρόπο κατάληψης και ιδιοποίησης χώρων. Και οι δύο περιπτώσεις απέκτησαν έναν παγιωμένο χαρακτήρα μέσα στην πόλη καθώς υιοθετήθηκαν από τους κατοίκους και έγιναν αναγκαίο κομμάτι για την σύγχρονη καθημερινότητα.

Ένα παράδειγμα «κοινών» που αξίζει να σημειωθεί για την φιλόδοξη κλίμακα και πολυπλοκότητα που έχει επιτύχει είναι το **Atelier d'Architecture Autogérée (aaa, Studio for Self-managed architecture)** στο **Colombes**, προάστιο του Παρισιού. Η σημασία αυτού του «κοινού» είναι ιδιαίτερη γιατί έχει καταφέρει να φέρει τα κοινά σε πρωτοποριακό επίπεδο μελέτης και εξερεύνησης καθώς είναι από τα μεγαλύτερα Ευρωπαϊκά πειράματα για μια εναλλακτική αστική ζωή.

Έχει συνιδρυθεί από τους αρχιτέκτονες Constantin Petcou και Doina Petrescu το 2001 και δρα ως πλατφόρμα για συνεργατική έρευνα και δράση στην πόλη. Οι περισσότερες δράσεις τους επιτυγχάνονται σε συνεργασία με άλλους ειδικούς, καλλιτέχνες, ερευνητές και θεσμικούς συνεργάτες όπως πανεπιστήμια, καλλιτεχνικές οργανώσεις ή μη κυβερνητικές οργανώσεις, αλλά κυρίως με τους ίδιους τους χρήστες των χώρων, δηλαδή τους

κατοίκους της πόλης. Ενώ τα ιδρυτικά μέλη εκπροσωπούν ακόμα την δράση αυτή, η πρακτική της λειτουργεί ως συνεργατικό δίκτυο που διαμορφώνεται γύρω από κάθε πρότζεκτ με εγκάρσια οργάνωση. Οι δράσεις των aaa ενθαρρύνουν την συμμετοχή των κατοίκων στην αυτό-διαχείριση και αυτό-οργάνωση εγκαταλελειμμένων αστικών χώρων ξεπερνώντας αντιφάσεις και στερεότυπα, προτείνοντας περιστασιακά και αναστρέψιμα σχέδια που ενεργοποιούν ενδιαμέσες πρακτικές που διερευνούν τις δυνατότητες της σύγχρονης πόλης. Η διαχείριση των πρότζεκτ δίνει χώρο και χρόνο στην διαδικασία της κατασκευής η οποία αναλαμβάνεται αργά από τους κατοίκους της περιοχής, μετατρέποντας τον ίδιο τον χώρο των πρότζεκτ σε κοινωνική και πολιτιστική διαδικασία.

“Με τη μικρό-πολιτική δράση θέλουμε να συμμετάσχουμε ώστε να καταστήσουμε την πόλη πιο οικολογική και πιο δημοκρατική, ώστε ο χώρος της εγγύτητας να εξαρτάται λιγότερο από τις διαδικασίες από πάνω προς τα κάτω και να είναι πιο προσιτός στους χρήστες της. Η «αυτοδιαχειριζόμενη αρχιτεκτονική» είναι μια αρχιτεκτονική των σχέσεων, των διαδικασιών και των οργανισμών των προσώπων, των επιθυμιών, των δεξιοτήτων και των γνώσεων. Μια τέτοια αρχιτεκτονική δεν ανταποκρίνεται σε μια φιλελεύθερη πρακτική, αλλά ζητά νέες μορφές σύνδεσης και συνεργασίας, βασισμένες στην ανταλλαγή και την αμοιβαιότητα και με τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων (ατόμων, οργανισμών, θεσμών), όποια και αν είναι η έκτασή τους.”⁷

Ο αριθμός των δράσεων είναι τόσο μεγάλος που η πρωτοβουλία aaa έχει εμφωλευμένη μορφή δράσεων, δηλαδή έχει αναπτύξει δίκτυα δράσεων. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχουν πολλές «αλυσίδες» ή κόμβοι πρωτοβουλιών, που περιλαμβάνουν με τη σειρά τους μικρότερα πρότζεκτ, όλα μαζί όμως επικοινωνούν και συνεργάζονται. Η κάθε «αλυσίδα» έχει μία ομάδα διαχείρισης και έγκρισης αποφάσεων, χωρίς να χάνει όμως την επαφή με την διαρκή συμμετοχή των κατοίκων σε όλα τα στάδια. Ένα παράδειγμα είναι η αλυσίδα **R-Urban** η οποία περιλαμβάνει τρεις υπό-πρότζεκτ τα οποία συνδέονται σταδιακά με άλλες αστικές εγκαταστάσεις, συμβάλλοντας στην αύξηση της ικανότητας αστικής βιωσιμότητας και ανθεκτικότητας:

Agrocité: μια μονάδα αστικής γεωργίας που αποτελείται από μια μικρό-πειραματική φάρμα, κοινοτικούς κήπους, εκπαιδευτικούς και πολιτιστικούς χώρους και συσκευές για την παραγωγή ενέργειας, την κομποστοποίηση και την ανακύκλωση των ομβρίων υδάτων.

7. Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα της πρωτοβουλίας aaa: <http://www.urban-tactics.org/projets/agrocite/>

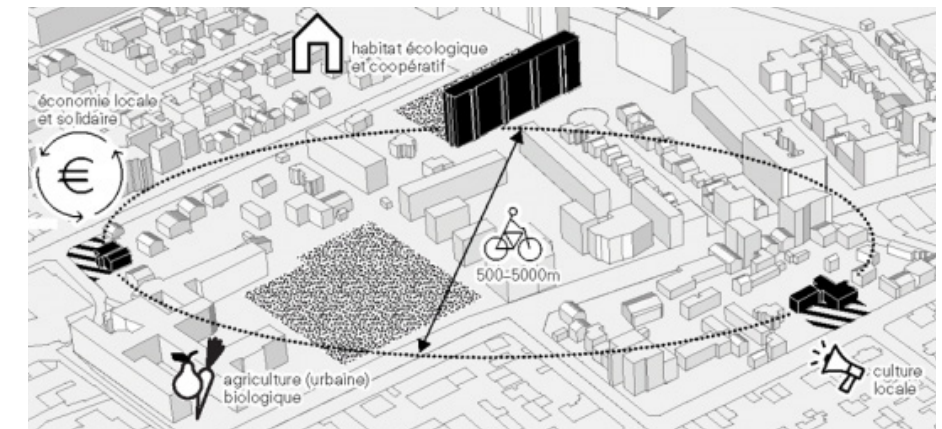

28|29 Οι εγκαταστάσεις του Agrocité περιλαμβάνουν αστικές καλλιέργειες και χώρο συναντήσεων, εργαστηρίων και αποθήκευσης.

Recyclab: μία μονάδα ανακύκλωσης που περιλαμβάνει μια σειρά εξοπλισμού για την ανακύκλωση αστικών αποβλήτων και την μετατροπή τους σε υλικά για οικολογικές κατασκευές.

EcoHab: ένας συνεταιριστικός και οικολογικός χώρος στέγασης, που αποτελείται από μια σειρά πειραματικών μονάδων και κοινοτικών χώρων που εν μέρει είναι αυτο-δομημένοι.

30| Η λογική του R-Urban: Οικολογική κατοίκηση, τοπική οικονομία, ενδυνάμωση πολιτισμού, αστικές καλλιέργειες

31|32 Οι εγκαταστάσεις του Recyclab

Η ιδεολογία που χαρακτηρίζει αυτή την πρωτοβουλία και την έχει μετατρέψει σε έναν ανθεκτικό θεσμό εδώ και 18 χρόνια, βασίζεται στην άποψη ότι για να ξεπεραστούν οι τρέχουσες κρίσεις (κλιματικές, οικονομικές, δημογραφικές), πρέπει να «παράγουμε αυτό που καταναλώνουμε και να καταναλώνουμε αυτό που παράγουμε». Αυτή η ισορροπία μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης μέσω της τοπικής βιώσιμης προμήθειας δεν μπορεί να συμβεί χωρίς αλλαγές στους τρόπους διαβίωσης και εργασίας των πολιτών που συμμετέχουν σε αυτές τις αλλαγές μέσω συνεργατικών πρακτικών που αλληλοϋποστηρίζονται μέσω τοπικών δικτύων. Τα δίκτυα παραγωγής και κατανάλωσης διαμορφώνονται μέσω αυτών των δραστηριοτήτων, με έμφαση στη βιωσιμότητα. Αυτό που έχει βοηθήσει επιπλέον όλο το εγχείρημα να πάρει μεγάλες διαστάσεις, είναι η συνεργασία του με δημοτικούς, κρατικούς και πανεπιστημιακούς φορείς αλλά και με μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς ακινήτων, που αγοράζουν γη εκ μέρους των κοινοτήτων για κοινωνικές κατοικίες, αστικούς κήπους κλπ. Εξασφαλίζεται έτσι η αγορά οικοπέδων που δεν έχουν καμία χρήση στον αστικό ιστό και στη συνέχεια δίνονται στους κατοίκους για επανάχρηση.

Στη συνέχεια θα αναλυθεί ένα παράδειγμα το οποίο, ενώ ξεκινά αντίστοιχα με γνώμονα τη βελτίωση του δημόσιου χώρου και έχει όμοιες προθέσεις με τα παραπάνω παραδείγματα, η πραγματοποίησή του εμπλέκει άμεσα ιδιωτικούς

33| Το Detroit έχει τεράστιες εκτάσεις με άδεια οικόπεδα και εγκαταλελειμμένα σπίτια.

φορείς-χορηγούς ενώ στην πορεία χάνει τον συμμετοχικό του χαρακτήρα και την από κάτω προς τα πάνω διαχείριση.

Στις ΗΠΑ κατά τις δεκαετίες 70' και 80', οι δημόσιοι χώροι στις πόλεις βίωσαν μεγάλη παρακμή καθιστώντας πάρκα, δρόμους και γειτονιές, χώρους επικίνδυνους, βρώμικους και επιρρεπείς στην εγκληματική δραστηριότητα με αποτέλεσμα περιοχές ολόκληρες να εγκαταλειφθούν από τους κατοίκους. Η κατάρπτωση των πόλεων ήταν αποτέλεσμα μίας γενικότερης οικονομικής και κοινωνικής κρίσης η οποία επηρέασε σημαντικά την ποιότητα της ζωής στις πόλεις (Foster, 2016). Ένα μεγάλο παράδειγμα αστικής παρακμής είναι το **Detroit** στην πολιτεία Michigan. Με την πτώση της αυτοκινητοβιομηχανίας στην πόλη, το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού περνάει στα όρια της φτώχειας, σπίτια εγκαταλείπονται, η εγκληματικότητα αυξάνεται κατακόρυφα ενώ η πολιτεία απουσιάζει. Αποτέλεσμα είναι η πόλη να μετατραπεί σε φάντασμα αφού τεράστιες εκτάσεις στον ιστό της παραμένουν άδειες. Σε αυτό το κλίμα δημιουργείται το επόμενο παράδειγμα που θα αναλυθεί και ονομάζεται **Michigan Urban Farming Initiative (MUFI)**.

Η πρωτοβουλία αστικής γεωργίας του Michigan είναι μια μη κερδοσκοπική οργάνωση στο Detroit αφιερωμένη στην αστική γεωργία και την κοινωνική δικαιοσύνη. Το MUFI εδρεύει στην περιοχή North End του κεντρικού Detroit, όπου λειτουργεί μία μεγάλη έκταση πολλαπλών χρήσεων. Ιδρύθηκε το 2011 από τους τότε φοιτητές Tyson Gersh και Darin McLeskey οι οποίοι συμμετείχαν στο Detroit Partnership, μία φοιτητική οργάνωση που κάνει δράσεις με σκοπό την ενίσχυση των κοινοτήτων του Detroit με γνώμονα την πολυπολιτισμικότητα και την βιωσιμότητα. Σύμφωνα με την ίδια την οργάνωση η αποστολή τους είναι η εξής:

«Η πρωτοβουλία αστικής γεωργίας του Michigan είναι μια εθελοντική, μη κερδοσκοπική οργάνωση, που επιδιώκει να προσελκύσει μέλη της κοινότητας στη βιώσιμη γεωργία. Πιστεύουμε ότι οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι αστικές κοινότητες όπως το Detroit (π.χ. τεράστιες κενές εκτάσεις, υποσιτισμός) αποτελούν μια μοναδική ευκαιρία για την ανάπτυξη καλλιεργειών που υποστηρίζονται από την κοινότητα. Ελπίζουμε να ενισχύσουμε τις κοινότητες αυτές χρησιμοποιώντας τη γεωργία ως πλατφόρμα για την προώθηση της εκπαίδευσης, της βιωσιμότητας και της κοινοτικότητας, μειώνοντας ταυτόχρονα τις κοινωνικοοικονομικές ανισότητες».⁸

8. Από τον ιστότοπο του MUFI: <https://www.miu.fi.org/>

34|35 Οι καλλιέργειες του MUFI

Οι ιδρυτές της πρωτοβουλίας αυτής γνώριζαν ότι η ανεπαρκής σίτιση και η τεράστια ποσότητα κενής γης στο Detroit αποτελούσαν σημαντικές προκλήσεις για την αναζωογόνηση της πόλης. Μέσα από μελέτες τους στο πανεπιστήμιο, παρατήρησαν ότι μία μεγάλη πλειοψηφία της πόλης δεν είχε πρόσβαση σε ποιοτικό φαγητό, αλλά το κυριότερο δεν υπήρχε η κατάλληλη παιδεία για την αναγνώριση της αξίας της σωστής διατροφής. Είδαν λοιπόν αυτές τις προκλήσεις ως ευκαιρία για αλλαγή, ξεκινώντας να δρουν σε φτωχικές γειτονίες της πόλης με σκοπό την συμμετοχή των πολιτών σε αγροτικά πρότζεκτ δημιουργώντας μία κοινότητα η οποία μπορεί να αυτοτροφοδοτηθεί όσον αφορά το φαγητό.

Η έκταση που καταλαμβάνει αυτή η δράση έχει μέγεθος 3 στρέμματα και έχει τρεις κατηγορίες χρήσεων οι οποίες βρίσκονται σε διαφορετικό στάδιο η κάθε μία: τμήμα της έκτασης είναι αφιερωμένο στην παραγωγή αγροτικών προϊόντων, ένα άλλο στην διαδραστική εκμάθηση της γεωργίας και ένα άλλο έχει κτιριακές εγκαταστάσεις. Πιο συγκεκριμένα το MUFI έχει δημιουργήσει αγρόκτημα αποδίδοντας σε πάνω από 22 τόνους αγροτικών προϊόντων, τα οποία διανέμονται είτε σε τοπικές αγορές, εστιατόρια και κοινωνικές κουζίνες είτε μοιράζονται απευθείας σε σπίτια που αδυνατούν οικονομικά να πληρώσουν για το φαγητό τους. Ακόμα, ένα τμήμα είναι αφιερωμένο στα παιδιά με την ύπαρξη διαδραστικού κήπου που στοχεύει στην αφύπνιση και ενεργοποίηση των αισθήσεων. Υπάρχει επίσης κήπος με οπωροφόρα δέντρα και ένα κτίριο με διοικητικές και βοηθητικές χρήσεις προς όλες τις παραπάνω (αποθήκευση, συσκευαστήριο, κουζίνα, κ.α.). Η οργάνωση έχει συμπεριλάβει πάνω από 10000 εθελοντές σε όλα τα χρόνια λειτουργίας της μοιράζοντας φαγητό σε 2000 νοικοκυριά σε ακτίνα 2 χιλιομέτρων με μηδενικό κόστος για τους παραλήπτες. Η οικονομική στήριξη όλων αυτών των πρότζεκτ γίνεται από ιδιώτες χορηγούς-σπόνσορες είτε με δωρεές εξοπλισμών είτε με χρήματα.

Ενώ αυτή η πρωτοβουλία ξεκίνησε με σκοπό την συμμετοχική δράση των κατοίκων της παρηνκμασμένης περιοχής για την βελτίωση βασικών ελλείψεων όπως το φαγητό, μέσα στα χρόνια πήρε μία πιο φιλανθρωπική μορφή. Έχοντας κάθετη ιεραρχική δομή με συγκεκριμένο αντιπρόσωπο και έντονο το στοιχείο των εξωτερικών παραγόντων να διαμορφώνουν αποφάσεις, ενώ υποκινείται από τον εθελοντισμό, οι συμμετέχοντες δεν έχουν ζωτική δράση στο πως θα διαμορφωθεί ο χώρος. Μάλιστα έχουν προκύψει κάποια αντιφατικά προς τον αρχικό σκοπό ζητήματα. Για παράδειγμα, επειδή η πρωτοβουλία έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις έχει διαφημιστεί αρκετά και έχει μετατραπεί σε διεθνή τουριστικό προορισμό, που δέχεται χιλιάδες τουρίστες

τουρίστες από όλο τον κόσμο κάθε χρόνο. Αποτέλεσμα είναι να ευνοούνται συνθήκες gentrification καθώς η δράση αυτή έχει προκαλέσει μία μικρή άνοδο στις συνθήκες διαβίωσης, παρόλα αυτά οι κάτοικοι προσπαθούν να αντισταθούν στις προθέσεις επενδυτών και αναπτυξιακών προγραμμάτων. Επίσης η προσέλευση κόσμου για να βιώσει από κοντά την εμπειρία του εθελοντισμού, εμποδίζει από το να εργαστούν αυτοί που πραγματικά το έχουν ανάγκη. Άτομα που έχουν εμπλακεί σε αυτή την πρωτοβουλία έχουν εκφράσει την δυσαρέσκεια τους με την μορφή που έχει πάρει. Ενώ το φιλανθρωπικό μοντέλο είναι καλοπροαίρετο, αντιμετωπίζει μόνο τα συμπτώματα μίας γενικότερης κατάστασης και όχι τα βασικά αίτια. Οι καλές προθέσεις δεν επαρκούν αφού η φτώχεια έχει να κάνει κυρίως με την ανισότητα γύρω από την εξουσία (Perkins, 2017). Από τη στιγμή που το φιλανθρωπικό μοντέλο αυτή της αγροτικής πρωτοβουλίας κάνει τους κατοίκους περισσότερο εξαρτημένους αντί να ενδυναμώνει την ελευθερία τους, ίσως να διαιωνίζει την ανισότητα της δύναμης που δημιουργήσε αυτά τα προβλήματα.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί μία διαφορετική δυναμική που διαμορφώνει από κοινού διαδικασίες και παρακινείται από την απαίτηση για αναβίωση της πόλης και την ενδυνάμωση των τοπικών κοινοτήτων. Υπάρχει μία αυξανόμενη τάση κατάληψης από ακτιβιστές εγκαταλελειμμένων κτιρίων ή κοινωνικών κατοικιών με σκοπό την μεταφορά τίτλου ιδιοκτησίας σε κοινοτικούς συλλόγους ή συλλογικά δίκτυα διαχείρισης κοινών. Αυτές οι δράσεις αποσκοπούν στο να πάρουν τις ιδιοκτησίες από την κερδοσκοπική σφαίρα των εταιριών ακινήτων και να δημιουργήσουν πιο προσιτή στέγαση για τις ομάδες που είναι πιο ευάλωτες οικονομικά, αλλά και για να εμποδίσουν φαινόμενα gentrification και city marketing που αυξάνονται στις μεγάλες πόλεις. Οι ιδιοκτησίες κατοικιών από τη στιγμή που διαχειρίζονται από κοινότητες και πρωτοβουλίες γειτονιάς μπορούν να αυτό-διαχειριστούν ως αστικά κοινά. Αυτή η τάση **συλλογικών συνεταιρισμών ακινήτων** έχει μακριά ιστορία σε πόλεις της Αμερικής και μετατρέπει την ιδιωτική ιδιοκτησία σε ένα συλλογικά διοικούμενο οργανισμό ο οποίος με νομική δομή κυβερνάται δημοκρατικά από μια ποικιλία μελών που είναι ανοικτές σε ανθρώπους από όλη την πόλη. Οι συλλογικοί συνεταιρισμοί ακινήτων μπορούν να διαχειρίζονται κατοικίες, πράσινους χώρους, μικρές επιχειρήσεις κ.α.

Στη Νέα Υόρκη υπάρχει ένας «**Συνεταιρισμός επενδύσεων ακινήτων**» (**Real Estate Investment Cooperative ή REIC**)⁹ που ιδρύθηκε το 2015 για τη χρηματοδότηση της μετατροπής κενών κτιρίων δημόσιας ιδιοκτησίας σε

χρηματοδοτεί η REIC έχουν σκοπό να μετατραπούν μόνιμα σε οικονομικά προσιτούς χώρους για τους κατοίκους της περιοχής. Καταβάλλονται επίσης προσπάθειες για τη δημιουργία νέων μορφών συλλογικής ιδιοκτησίας και διαχείρισης αστικών υποδομών, ιδίως σε κοινωνικά και οικονομικά ευαίσθητες κοινότητες. Τα αυξανόμενα ενοίκια και γενικά το κόστος της ζωής στην Νέα Υόρκη εξωθούν τον τοπικό παράγοντα (μικρές επιχειρήσεις, συλλόγους πολιτών κ.α.). Η ομάδα REIC με κριτήριο την κοινοτική ευημερία συνδυάζει την επένδυση σε ακίνητα και την ανησυχία για την βιωσιμότητα των τοπικών κοινοτήτων δημιουργώντας ένα συλλογικό οργανισμό ακινήτων που εξασφαλίζουν μόνιμα προσιτό χώρο για πολιτικούς, πολιτιστικούς και συνεταιριστικούς σκοπούς στη Νέα Υόρκη.

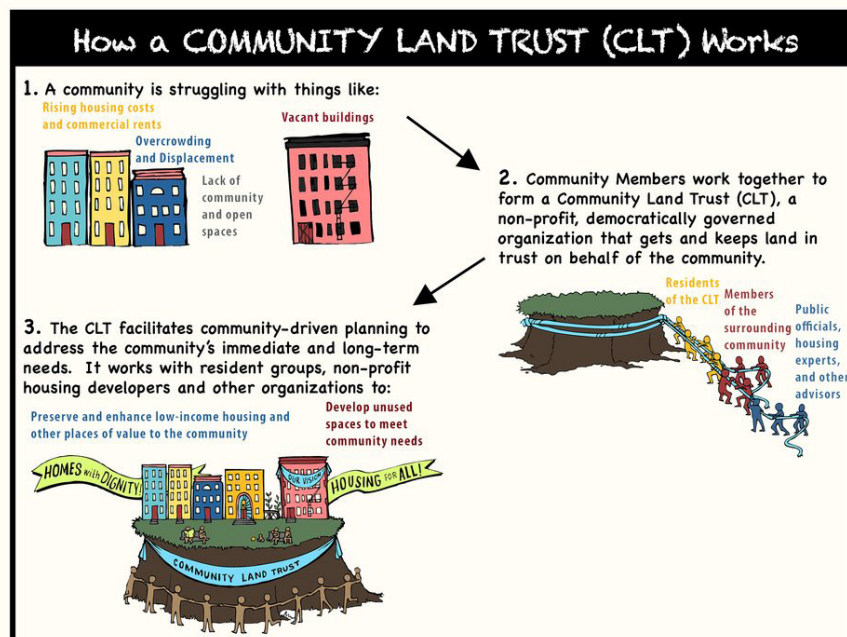
Λειτουργεί με ανοικτές συναντήσεις των μελών όπου μπορεί να συμμετάσχει ο οποιοσδήποτε και υπάρχουν δημοκρατικές διαδικασίες ψηφοφορίας σχετικά με προτάσεις αγοράς. Μέχρι σήμερα έχουν συμμετάσχει πάνω από 500 άτομα και έχουν εισπραχθεί από δωρεές πάνω από 4000 δολάρια. Έχει εκλεγεί ένα διοικητικό όργανο που είναι τώρα το διοικητικό συμβούλιο και ανέπτυξαν ένα επιχειρηματικό σχέδιο, ένα μοντέλο χρηματοδότησης επενδύσεων και σχέδια κριτηρίων που θα βοηθήσουν να δοθεί προτεραιότητα σε έργα που ταιριάζουν περισσότερο στους στόχους και τις αξίες της πρωτοβουλίας.

Παρόλο που τα παραδοσιακά κοινά αρνούνται την έννοια της ιδιοκτησίας, αυτή η επωαζόμενη διαδικασία συλλογικών επενδύσεων και αγορών ακινήτων αξιοποιεί την πολιτική εξουσία και τις επενδύσεις των μελών για να σταθεροποιηθούν οι γειτονιές τους και για να χτιστεί μία περιεκτική και ανθεκτική πόλη χωρίς να καταλαμβάνεται από τις πρακτικές της αγοράς. Τέτοιου είδους πρωτοβουλίες ασκώντας το δικαίωμα της ατομικής ιδιοκτησίας, το μετατρέπουν σε συλλογικό τρόπο προστασίας των γειτονιών τους και εξασφαλίζουν ότι τα ακίνητα δεν θα υποπέσουν σε εμπορευματοποιημένες χρήσεις αποκλείοντας τον τοπικό παράγοντα.

9. Οι πληροφορίες για το REIC και την λειτουργία του αντλήθηκαν από τον ιστότοπο : <http://nycreic.com/>

36| Το logo της REIC

37| Οι Κοινοτικοί συναιτερισμοί επενδύσεων σε ακίνητα προσπαθούν να ενδυναμώσουν την ακεραιότητα των γειτονιών τους από τις πρακτικές της νεοφιλελεύθερης πολιτικής.

3.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Παρόλο που όπως αναφέρθηκε στην πρώτη ενότητα, στο νεοφιλελεύθερο μοντέλο διακυβέρνησης ο ρόλος του κράτους μειώθηκε, εξακολουθεί να έχει καθοριστικό ρόλο σε φαινόμενα διαδικασιών και ανάπτυξης αστικών κοινών μέσα στις πόλεις. Σημαντικός σταθμός στην αλλαγή της δυναμικής των κρατικών παρεμβάσεων ήταν τα κύματα νεοφιλελευθερισμού της δεκαετίας του 90'. Εκείνη την περίοδο αρχίζει να ευνοείται η σύμπραξη μεταξύ του ιδιωτικού κεφαλαίου και των τοπικών αρχών στην επίτευξη έργων ανάπτυξης για τα κέντρα των πόλεων. Η νεοφιλελεύθερη αστικοποίηση γίνεται εντονότερη ενώ οι κρατικοί θεσμοί προωθούν ακόμη πιο εντατικά εμπορικά καθεστώτα χρήσεων γης.

Έτσι οι αναπλάσεις πόλεων υπακούουν περισσότερο στους κανόνες της αγοράς και χειραφετούνται από τον γραφειοκρατικό δημόσιο τομέα. Σε πολλές πόλεις σηματοδοτούνται επιχειρηματικές προτάσεις αστικής ανάπτυξης οι οποίες λόγω του ιδιωτικού κεφαλαίου έχουν τη δύναμη και τη δυνατότητα να ανανεώσουν την πόλη άμεσα σε διάφορες κλίμακες. Όμως προτάσεις τέτοιου είδους δεν μπορούν να συμπεριλάβουν όλους τους κοινωνικούς παράγοντες που διαμορφώνουν τον αστικό χώρο και έτσι καταλήγουν να γίνονται απολιτικές λύσεις που εξυπηρετούν μονόπλευρα συμφέροντα. Αποτέλεσμα αυτών των πρακτικών είναι όλα τα παραπάνω παραδείγματα που αναλύθηκαν, δηλαδή η αντίσταση των απλών πολιτών σε θέματα εμπορευματοποίησης, αποκλεισμού, πρακτικές εξευγενισμού και εν τέλει την σταδιακή απώλεια του πραγματικού δικαιώματος στην πόλη.

Αποδεικνύεται όμως ότι σε πολλές περιπτώσεις η πολιτεία επιτρέπει την ύπαρξη τέτοιων δράσεων χωρίς να φέρει αντιστάσεις, ειδικά αν αποτελούν αποτέλεσμα καθολικής απαίτησης. Βέβαια, όπως είναι λογικό πρέπει να παρέλθει μεγάλο χρονικό διάστημα, καθώς και αγώνας από μέρους των συμμετεχόντων μέχρι να τις αποδεχτεί. Τα τελευταία χρόνια έχει αναδυθεί ένα μοντέλο προγραμμάτων ανάπτυξης των πόλεων το οποίο βασίζεται ολοένα και περισσότερο στους πολίτες και στην συμμετοχική διαδικασία οργανώνοντας ομάδες πολιτών, επαγγελματιών, επιχειρηματιών κ.α με σκοπό την διαμόρφωση του δημόσιου χώρου που έχει αφεθεί στην παρακμή. Στη συνέχεια θα αναλυθεί ένα παράδειγμα όπου η πολιτεία έχει εμπνευστεί από τις πρακτικές αυτές, δημιουργώντας επίσημα προγράμματα δημόσιων έργων με συλλογική και συμμετοχική μορφή.

Πρόκειται για το πρόγραμμα **This is Athens-Polis** του δήμου **Αθηναίων**, ένα πρόσφατο πιλοτικό πρόγραμμα αστικής αναζωογόνησης, το οποίο

38| Μία από τις θεματικές της δράσης This is Athens είναι η κλίμακα της γειτονιάς.

απευθύνεται σε όλους τους ενεργούς πολίτες της Αθήνας και εντάσσεται στα έργα της σύμπραξης This is Athens & Partners για την ανάπτυξη της πόλης ως προορισμό και την ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της, με στόχο την προώθηση της ταυτότητάς της. Οι δράσεις του προγράμματος κινούνται σε δύο κατηγορίες: Παρεμβάσεις στην πόλη και Κατάστημα στο κέντρο. Η δράση Παρεμβάσεις στην πόλη προβλέπει οικονομική υποστήριξη για την υλοποίηση προτάσεων των πολιτών για ήπιες, μικρής κλίμακας, παρεμβάσεις στα κτίρια, στους δρόμους και στις γειτονιές της Αθήνας. Η δράση Κατάστημα στο κέντρο προβλέπει την αξιοποίηση εγκαταλελειμμένων καταστημάτων του κέντρου της Αθήνας και έχει στόχο να δώσει πνοή σε υποβαθμισμένες περιοχές. Οι δράσεις χαρακτηρίζονται από μια προσέγγιση «αστικού βελονισμού» και αναπτύσσονται στο πλαίσιο της στρατηγικής του δήμου Αθηναίων για βιώσιμη τοπική ανάπτυξη και ανθεκτικότητα. Πρόκειται για μια από τα «κάτω προς τα πάνω» διαδικασία, που στοχεύει στην αλλαγή του χωροταξικού περιβάλλοντος, μέσω της ενεργοποίησης των πολιτών, οι οποίοι συμμετέχουν στον σχεδιασμό και φροντίζουν για τη βιωσιμότητα των παρεμβάσεων. Η κάθε κατηγορία δράσεων έχει επιμέρους θεματικούς άξονες με επιτροπές αποτελούμενες από ειδικούς, επαγγελματίες αλλά και τους ίδιους τους πολίτες.

Οι δράσεις του This is Athens απευθύνονται σε κατοίκους, επαγγελματίες, νομικά πρόσωπα και άτυπες ομάδες πολιτών μέσω προσκλήσεων εκδήλωσης ενδιαφέροντος, ανοιχτών συναντήσεων και εκδηλώσεων. Ενθαρρύνουν τις συμμετοχικές διαδικασίες ώστε να αναδειχθούν προτάσεις για παρεμβάσεις που προκύπτουν από τις βασικές ανάγκες και επιθυμίες των πολιτών για την καθημερινότητά τους. Για την υποστήριξη των προτάσεων που έρχονται από τους πολίτες υπάρχουν εξειδικευμένοι επιμελητές για κάθε θεματικό άξονα (Γειτονιά, Δρόμος, Κτίριο, Σεράφειο- Δημόσιο κτίριο & ψηφιακή τέχνη). Υπάρχει έτσι συνεργασία με πανεπιστημιακούς, επιστημονικούς και κοινωνικούς φορείς. Η υλοποίηση των επιλεγμένων παρεμβάσεων υποστηρίζονται οικονομικά και συμβουλευτικά από τους χορηγούς του προγράμματος (ιδιωτικούς, κρατικούς, ευρωπαϊκούς).

Σκοπός του προγράμματος είναι η ανάδειξη περιοχών της πόλης, η επανενεργοποίηση εγκαταλελειμμένων σημείων και γενικότερα η ενίσχυση της χρήσης του δημόσιου χώρου στις γειτονιές της Αθήνας. Για την ενημέρωση, την οργάνωση και υλοποίηση όλων των δράσεων πραγματοποιούνται σεμινάρια, συνελεύσεις, πολιτισμικά φεστιβάλ κ.α. Η ενημέρωση για τις δράσεις γίνεται κυρίως μέσα από την ηλεκτρονική πλατφόρμα του προγράμματος και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Κύριο μέλημα είναι η ενθάρρυνση της συνεργασίας των πολιτών και του Δήμου

39| Δράσεις του
This is Athens

για τη συν-δημιουργία της ταυτότητας της πόλης. Οι επίσημοι όροι που διέπουν την ιδεολογία του προγράμματος είναι ο αστικός βελονισμός, η συν-δημιουργία του δημόσιου χώρου, ο ανοιχτός διάλογος και η συμμετοχική διαδικασία.

Η ιδέα της πόλης ως κοινό παρακινείται συνεχώς από εξελισσόμενους πειραματισμούς μεταξύ των κατοίκων και τις διακυβερνήσεις των πόλεων. Η περίπτωση της **Bologna στην Ιταλία** είναι ένα παράδειγμα του πως η ίδια η πόλη έχει θεσπίσει και ενσωματώσει στην νομοθεσία της την άμεση συμμετοχή των πολιτών στην διαμόρφωση και την παραγωγή της πόλης. Γνωστός ως **Bologna Regulation**, ο κανονισμός αυτός αριθμεί αμέτρητες σελίδες όπου ορίζονται οι διαδικασίες του πως η πόλη θα διαχειρίζεται σαν «κοινό». Ο κανονισμός της Μπολόνια για τη δημόσια συνεργασία για τα κοινά αποτελεί μέρος του έργου “The City as Commons” που ξεκίνησε το 2011 στη Μπολόνια με την υποστήριξη του Fondazione del Monte di Bologna e Ravenna και του δήμου της Μπολόνια. Στο πλαίσιο του κανονισμού, η πόλη της Μπολόνια εξουσιοδοτεί τους κατοίκους, να συνεργαστούν με την πόλη για να αναλάβουν τη «φροντίδα και την αναγέννηση» των αστικών κοινών σε όλη την πόλη μέσω «συμφωνιών συνεργασίας». Ο κανονισμός προβλέπει ότι οι τοπικές αρχές θα παρέχουν τεχνική και οικονομική στήριξη για την ενίσχυση των δράσεων και θα περιέχουν κανόνες και καθοδήγηση σχετικά με τη σημασία της διατήρησης του ανοικτού χαρακτήρα του κοινού, για την προστασία του δημόσιου συμφέροντος και την καθοδήγηση της χρήσης κοινών πόρων προς το δημόσιο. Οι συγκεκριμένες εφαρμογές του κανονισμού της Μπολόνια βρίσκονται ήδη σε εφαρμογή, καθώς η πόλη υπέγραψε πρόσφατα πάνω από 250 συμφωνητικά συνεργασίας, τα οποία αποτελούν εργαλεία κοινής διακυβέρνησης μεταξύ πόλης και κατοίκων.

Ο κανονισμός αυτός είναι ενδεικτικός των πειραματικών και προσαρμοστικών πολιτικών εργαλείων που επιτρέπουν στους κατοίκους της πόλης και σε διάφορους παράγοντες (π.χ., κοινωνικοί φορείς καινοτομίας, τοπικοί επιχειρηματίες, οργανισμοί της κοινωνίας των πολιτών που επιθυμούν να εργαστούν για το γενικό συμφέρον) να ξεκινήσουν διαδικασίες συνεργασίας με την πόλη, οδηγώντας σε μία πολυκεντρική διακυβέρνηση μιας σειράς κοινών αγαθών. Αυτή η διαδικασία πειραματισμού που βασίζεται στα κοινά, επαναπροσδιορίζει την αστική διακυβέρνηση σύμφωνα με το δικαίωμα στην πόλη, δημιουργώντας ένα νομικό πλαίσιο για τα δικαιώματα των πόλεων. Μέσω συνεργατικών πολυκεντρικών πειραμάτων βασισμένων στη διακυβέρνηση μπορούμε να δούμε το δικαίωμα στην πόλη εν μέρει να υλοποιείται (π.χ. το δικαίωμα συμμετοχής στη δημιουργία της πόλης, το δικαίωμα στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που διαμορφώνουν τη ζωή

REGULATION ON COLLABORATION BETWEEN CITIZENS AND THE CITY FOR THE CARE AND REGENERATION OF URBAN COMMONS

40| Lab.GovCity: Είναι ένα διεθνές δίκτυο θεωρητικών, εμπειρικών και εφαρμοσμένων ερευνητικών πλατφορμών που ασχολούνται με τη διερεύνηση και την ανάπτυξη μεθόδων, πολιτικών και έργων που εστιάζονται στην κοινή και συνεργατική διαχείριση των αστικών χώρων και πόρων, εμπνευσμένο από τον κανονισμό της Bologna.

των κατοίκων των πόλεων και το δικαίωμα των κατοίκων στη διαμόρφωση αποφάσεων σχετικά με τους συλλογικούς πόρους στους οποίους συμμετέχουν όλοι οι πολίτες) (Foster, 2016).

3.4 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΚΟΙΝΑ

Μέσα από τα παραδείγματα «κοινών» που αναλύθηκαν μπορεί κανείς να διακρίνει ότι δεν υπάρχει μια συγκεκριμένη μορφή που να ορίζει το τι είναι και πως λειτουργούν τα αστικά κοινά. Οι διαφοροποιήσεις έγκειται στο ποιοι παράγοντες συμμετέχουν, στο πως εξελίσσεται η διαδικασία υλοποίησης δράσεων και εν τέλει στο αν όλες αυτές οι πρωτοβουλίες επιτυγχάνουν τον αρχικό σκοπό δημιουργίας τους, δηλαδή τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των πόλεων μέσα από συλλογικές και συμμετοχικές δράσεις που δεν αποκλείουν κανέναν.

Αυτό είναι και ένα ερώτημα που έχει απασχολήσει πολλούς μελετητές του αστικού φαινομένου, ποιος συμπεριλαμβάνεται δηλαδή σε αυτά τα κοινά; Σε αντίθεση με τον δημόσιο χώρο, ο οποίος διαχειρίζεται από μια αρχή προς όφελος όλων, η αναφορά των κοινών σε ομάδες ανθρώπων με κοινά χαρακτηριστικά μπορεί εύκολα να δημιουργήσει θύλακες. Στην προσπάθεια τους οι ομάδες που τα αποτελούν να αντιπαρατεθούν στους αποκλεισμούς που τις οδήγησαν σε τέτοιου είδους δράσεις, είναι πιθανό να αποκλείουν οι ίδιες άλλα άτομα, και να γίνονται μία μορφή κλειστής κοινότητας. Οι άνθρωποι μπορεί να ορίζουν τους εαυτούς τους ως commoners εξαιρώντας άλλους από το κοινωνικό τους περιβάλλον, από τα δικά τους προνομία «κοινά». Γι' αυτό το λόγο ο Σταυρίδης επισημαίνει πως τα κοινά δεν πρέπει να εστιάζουν στις ομοιότητες και τα κοινά στοιχεία αλλά στις πολλές διαφορές μεταξύ των ανθρώπων, οι οποίοι ενδέχεται να συναντηθούν σε ένα κοινό πεδίο. Το κοινό για να παραμείνει μία ανοιχτή κοινότητα πρέπει να είναι σε θέση να ενσωματώνει νέα μέλη αφού έχει να κάνει με την διαφορετικότητα.

Ένας άλλος προβληματισμός που προκύπτει, έγκειται στο πως διαχειρίζονται τα κοινά από τα μέλη τους. Οι πιο ριζοσπαστικές μορφές τέτοιων δράσεων έχουν σαν πολιτικά ορθή μορφή οργάνωσης την οριζόντια, μη κρατική και μη ιεραρχική. Ο όρος «ιεραρχία» αποτελεί ανάθεμα στον συμβατικό τρόπο σκέψης παρόλο που κάποια είδη εμφωλευμένων ιεραρχικών οργανώσεων είναι απαραίτητα για μεγάλες κλίμακες δράσεων (Harvey, 2012). Τα πολύτιμα μαθήματα που έχει προσφέρει η συλλογική οργάνωση αλληλέγγυων οικονομιών μικρής κλίμακας σύμφωνα με τις αρχές της κοινοκτημοσύνης (από την εκτεταμένη έρευνα της Ostrom), δεν μπορούν να εφαρμοστούν ώστε να προκύψουν λύσεις χωρίς προσφυγή σε «εμφωλευμένες» και ως

εκ τούτου ιεραρχικές μορφές οργάνωσης. Το παράδειγμα του Atelier d'Architecture Autogérée στο Παρίσι αποδεικνύει αυτή τη λογική αφού με εμφωλευμένες μορφές διοίκησης έχει καταφέρει να εδραιώσει ένα μεγάλο δίκτυο κοινών που συμπεριλαμβάνει ένα μεγάλο δίκτυο δράσεων, κάτι πρωτοποριακό μέχρι σήμερα (McGuirk, 2015). Στην ουσία πρόκειται για μία πολυκεντρική οριζόντια μορφή συστημάτων που υπακούουν όμως σε ένα είδος κατακόρυφης οργάνωσης. Πολλές φορές ο φετιχισμός στην προτίμηση μορφών οργάνωσης (πχ απόλυτης οριζοντιότητας) αποτελεί εμπόδιο για την αναζήτηση κατάλληλων και αποτελεσματικών λύσεων στο θέμα της επιβίωσης των κοινών.

Ένα άλλο βασικό ζήτημα που αναδύεται, είναι εάν στις περιπτώσεις όπου τα κοινά περιλαμβάνουν ιδιωτικούς παράγοντες, υπάρχει παρέκκλιση από τον αρχικό σκοπό τους και έτσι η δράση καταλήγει να έχει έναν πιο εμπορικό αντί κοινωνικό χαρακτήρα. Στην περίπτωση του MUFJ άτομα που συμμετείχαν στην πρωτοβουλία, εξέφρασαν την άποψη ότι επειδή δεν υπήρχε σημαντική συμμετοχή τους στην διαδικασία αποφάσεων και σχεδιασμού, το όλο εγχείρημα πήρε μορφή φιλανθρωπικού ιδρύματος που μοιράζει απλά φαγητό. Επιπλέον, επειδή η πρωτοβουλία στηρίζεται αποκλειστικά σε ιδιώτες χορηγούς, ήταν πολύ σημαντική η διαφήμιση και η προώθηση της. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να κάνει την περιοχή ελκυστική προς επισκέπτες και αυτό με τη σειρά του να ανεβάσει την αξία της γης από τα κτηματομεσιτικά γραφεία. Έτσι οι αρχικοί κάτοικοι που δημιουργήσαν την πρωτοβουλία απειλούνται πλέον από τις πολιτικές του marketing και του real estate.

Αυτό είναι ίσως και το πιο ανησυχητικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι δράσεις των κοινών. Το κατά πόσο μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εκμετάλλευσης από τον τουριστικό τομέα. Το περιβάλλον και η ατμόσφαιρα μιας πόλης ενώ αποτελεί συλλογικό προϊόν των πολιτών της, ο τουριστικός τομέας είναι εκείνος που εκμεταλλεύεται εμπορικά αυτό το κοινό. Προσπάθειες να δημιουργηθούν νέα είδη κοινών της πόλης μπορούν εύκολα να αποτελέσουν αντικείμενο εκμετάλλευσης. Μάλιστα μπορεί να σχεδιαστούν με αυτόν ακριβώς τον σκοπό. Τα πάρκα της πόλης σχεδόν πάντα αυξάνουν τις τιμές των περιεχόμενων κατοικιών. Το πάρκο High Line στην Νέα Υόρκη είχε τεράστιο αντίκτυπο στην αξία των περιεχόμενων κατοικιών, αποκλείοντας έτσι την πρόσβαση σε φθηνή στέγη στην περιοχή στους περισσότερους κατοίκους της Νέας Υόρκης.

Μια κοινότητα που αγωνίζεται να διατηρήσει την εθνική πολυμορφία στη γειτονιά της και να προστατευτεί από διαδικασίες gentrification μπορεί

ξαφνικά να δει τις τιμές των ακινήτων να αυξάνονται επειδή οι κτηματομεσίτες διαφημίζουν το «χαρακτήρα» της γειτονιάς τους ως πολυπολιτισμικό, ζωντανό και διαφορετικό. Αυτό έχει συμβεί στην περιοχή των Εξαρχείων όπου βρίσκεται το Πάρκο Ναυαρίνου. Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της γειτονιάς έχει προσελκύσει πλήθος τουριστών με αποτέλεσμα οι ίδιοι οι κάτοικοι να αδυνατούν να ανταπεξέλθουν στα υψηλά ενοίκια που έχουν επιφέρει οι εταιρίες βραχυχρόνιας μίσθωσης κατοικιών. Όταν πια η αγορά θα έχει ολοκληρώσει το καταστροφικό της έργο, όχι μόνο οι αρχικοί κάτοικοι θα έχουν εκδιωχθεί από το συγκεκριμένο κοινό το οποίο οι ίδιοι είχαν φτιάξει, αλλά το ίδιο το κοινό θα υποβαθμιστεί σε τέτοιο σημείο ώστε να γίνει αγνώριστο (Harvey, 2012).

Αυτή είναι σίγουρα μία πολύ καλύτερη ιστορία με την οποία μπορεί να ερμηνεύσει κανείς την πραγματική τραγωδία που βιώνουν στην εποχή μας τα κοινά της πόλης. Αυτοί που πραγματικά ενδιαφέρονται και φτιάχνουν μία ενδιαφέρουσα και δραστήρια καθημερινότητα στη γειτονιά τους, τη χάνουν εξαιτίας των ληστρικών πρακτικών που εφαρμόζουν οι επιχειρηματίες των real estate, οι επενδυτές και οι καταναλωτές της ανώτερης τάξης, που δε διαθέτουν απολύτως καμία κοινωνική φαντασία για την πόλη. Όσο καλύτερα είναι τα χαρακτηριστικά των κοινών που αναπτύσσει μία κοινωνική ομάδα, τόσο πιο πιθανό είναι να πέσουν θύματα επίθεσης και ιδιοποίησης από ιδιωτικά συμφέροντα που στοχεύουν στη μεγιστοποίηση του κέρδους.

Ο Harvey αναφέρει πως ο αγώνας για το δικαίωμα στην πόλη έρχεται σε σύγκρουση με τις δυνάμεις του κεφαλαίου. Αυτό μας υπενθυμίζει ότι το πραγματικό πρόβλημα έγκειται στον ατομικό χαρακτήρα των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και στη δύναμη την οποία εκκωρούν τα δικαιώματα αυτά για ιδιοποίηση των συλλογικών προϊόντων άλλων. Με άλλα λόγια το πρόβλημα δεν είναι το κοινό αυτό καθ' εαυτό, αλλά οι σχέσεις ανάμεσα σε εκείνους που το παράγουν ή το καταλαμβάνουν σε διάφορες κλίμακες και σ' εκείνους που το ιδιοποιούνται για προσωπικό τους όφελος. Εδώ έρχεται να απαντήσει με το δικό του τρόπο το NYC REIC που αναγνωρίζοντας αυτό το πρόβλημα, παίρνει την πρωτοβουλία να δημιουργήσει έναν συλλογικό συνεταιρισμό που αγοράζει ακίνητα και τα προορίζει σε κοινοτικούς σκοπούς. Όραμα αυτής της δράσης είναι η ενίσχυση της κοινοτικής ευημερίας και η υποστήριξη των κατοίκων της περιοχής να παραμείνουν σε αυτή διατηρώντας τον αρχικό χαρακτήρα της.

Σε αυτό το πλαίσιο γίνεται κατανοητό το πόσο εύκολα μπορούν τα κοινά να μετατραπούν σε επιφανειακές αισθητικές παρεμβάσεις, να χάσουν τον αρχικό τους σκοπό και να γίνουν αντικείμενο εκμετάλλευσης από την αγορά. Δράσεις προερχόμενες από την πολιτεία, όπως το This is Athens, σηματοδοτούν

|41

|42

μία πρωτοπόρα συνεργασία μεταξύ πολιτών και κράτους προωθώντας την συμμετοχικότητα, την δημοκρατία αλλά και την δυνατότητα έκφρασης των πολιτών για τα ζητήματα που απασχολούν τις γειτονίες τους. Παρόλα αυτά η υποκείμενη δύναμη της δράσης είναι η μετατροπή της πόλης σε ελκυστικό προορισμό για τουρίστες, επενδυτές, ή της λεγόμενης δημιουργικής τάξης στο πλαίσιο του ανταγωνισμού των πόλεων που αναφέρθηκε στην πρώτη ενότητα. Έτσι οι δράσεις μερικές φορές δίνουν περισσότερη έμφαση σε αισθητικές παρεμβάσεις στην πόλη παρά στις διαδικασίες και τους μηχανισμούς που βρίσκονται πίσω από τέτοιου είδους συμμετοχικές πρωτοβουλίες. Κάτι τέτοιο μπορεί εύκολα να μπει στην κύκλο των διαδικασιών του εξευγενισμού και να ανατραπεί ο αρχικός σκοπός, οδηγώντας σε αντίθετο αποτέλεσμα από αυτό της διατήρησης της ταυτότητας της πόλης και την ικανότητα συμμετοχής των κατοίκων στην παραγωγή της.

Σε αυτό το σημείο προκύπτει το ερώτημα, πώς το κράτος μπορεί να επισφραγίσει δραστηριότητες κοινών έτσι ώστε να διατηρήσουν επαρκώς τις αξίες, τη δημιουργικότητα και τη συμμετοχή των πολιτών που εμπεριέχονται στον αρχικό σκοπό τους; Ή πως τα κοινά μπορούν να αντισταθούν σε εξωτερικούς κινδύνους εκμετάλλευσης τους; Ίσως η απάντηση να βρίσκεται στο παράδειγμα της Bologna, όπου με θεσμοθετημένο κανονισμό, προβλέπονται όροι και μηχανισμοί παραγωγής και προστασίας των κοινών από κάθε είδους πρακτικών εκμετάλλευσης. Το μόνο σίγουρο είναι ότι οι δράσεις των κοινών, είτε ξεκινάνε παράνομα, είτε με εγκεκριμένο τρόπο, πρέπει να εστιάζουν στην βιωσιμότητα και στην διαρκή εξερεύνηση νέων τρόπων επαναδιατύπωσης τους. Όσο το ρευστό αστικό περιβάλλον που φιλοξενεί τα κοινά αλλάζει, πρέπει να διαμορφώνονται και αυτά αναλόγως. Η παραγωγή της πόλης πρέπει να είναι κύριο μέλημα όλων των κατοίκων της, μέσω μίας συνειδητής συλλογικής πρακτικής που είναι σε θέση να παράγει ποιοτικές αλλαγές στο αστικό καθεστώς, την τοπική κουλτούρα και τους πολιτικούς θεσμούς.

41| Βαρκελώνη: Οι κάτοικοι της Barceloneta απειλούνται στην ίδια τους την γειτονιά από τις μαζικές πρακτικές της βραχυχρόνιας μίσθωσης.

42| Brooklyn: Κάτοικοι του Brooklyn διαμαρτύρονται κατά τη διάρκεια συνεδρίου κτηματομεσιτικών εταιριών.

Συμπεράσματα

Λόγω της αφύπνισης των πολιτών για μία διαφορετική καθημερινότητα που να έχει αληθινά νοήματα και χρήσεις δημιουργούνται εναλλακτικά δίκτυα διαχείρισης και βίωσης του δημόσιου χώρου που ονομάζονται αστικά κοινά (urban commons). Μέσω της ανάλυσής των περιπτώσεων, φαίνεται το πώς αυτά μπορούν να επιδράσουν είτε αρνητικά είτε θετικά στη σύγχρονη πόλη, αλλά και το πώς έχουν αποτελέσει ταυτόχρονα αντικείμενο αμφισβήτησης, προβληματισμού, ή ενίοτε έμπνευσης τόσο για την κοινωνία όσο και για τους επίσημους φορείς. Η κάθε δράση κοινών έχει διαφορετικές δυναμικές που την διαμορφώνουν, διαφορετικό όραμα και αναφορές και επηρεάζει με διαφορετική δυναμική την αστική συνθήκη. Αμφισβητώντας, παρακάμπτοντας ή σε συνεργασία με τους επίσημους θεσμούς, επιζητούν τη συμμετοχή τους στον καθορισμό αποφάσεων, αφού οι παραδοσιακές δομές δεν εξυπηρετούν πλέον τη σύγχρονη κοινωνία. Το φαινόμενο των κοινών υλοποιείται σε όλο και περισσότερες περιοχές ανά τον κόσμο, διευρύνεται η εφαρμογή του αλλά και η συμμετοχικότητα των πολιτών. Ανεξαρτήτως του τρόπου με τον οποίο εφαρμόζονται μπορεί κανείς να παρατηρήσει ότι η αλλαγή στον δημόσιο χώρο αποτελεί πλέον καθολική απαίτηση από την κοινωνία, είτε πρόκειται για άμεσα αποκλεισμένους από τους υλικούς πόρους της πόλης, είτε γι' αυτούς που έχουν χάσει το ευρύτερο δικαίωμα για μία αξιοπρεπή αστική ζωή.

Τα κοινά σηματοδοτούν μία μετατόπιση στο αστικό φαντασιακό. Η σχέση των ανθρώπων με το φυσικό και πολιτικό περιβάλλον της πόλης μπαίνει σε μία διαρκή κίνηση αναζήτησης νοημάτων και ιδανικών που πλέον έχουν εκλείψει από αυτό. Οι αυτόνομες και άναρχες πρωτοβουλίες για βελτιώσεις στις χρήσεις, την ποιότητα και την προσβασιμότητα ενός χώρου φανερώνουν αυτή ακριβώς την μετατόπιση στην σκέψη του σύγχρονου πολίτη, ο οποίος υλοποιεί το όραμα μίας πιο δίκαιης και δημοκρατικής πόλης χωρίς να περιμένει τους επίσημους σχεδιαστικούς θεσμούς. Η αλλαγή στην σκέψη των ανθρώπων συνεπάγεται και με αλλαγές στο πως αντιλαμβάνονται τα όρια μεταξύ προσωπικής, δημόσιας και ιδιωτικής περιουσίας. Δημιουργούνται ερωτήματα σχετικά με το τι είναι ο δημόσιος χώρος, ποιο είναι το δικαίωμα στην πόλη, ποιους περιλαμβάνει και ποιους αποκλείει, ποιος δικαιούται να παράγει τον αστικό χώρο, ποιες είναι οι αξίες χρήσεων και τελικά προκαλούνται οι κριτικές ικανότητες του κάθε ατόμου.

Οι δράσεις των κοινών προσπαθούν να απαντήσουν σε αυτά τα ερωτήματα της σύγχρονης πόλης, αποτελώντας παραδείγματα για μία εναλλακτική προσέγγιση του αστικού σχεδιασμού. Από την πλευρά των κοινών η αλλαγή της σκέψης έχει έννοια πολιτική. Δε μπορούν να προσφέρουν άμεση χωρική μεταβολή και έτσι δρουν σημειακά. Αυτό που ορίζεται σαν αλλαγή είναι η

συνείδηση των κατοίκων καθώς οι πρωτοβουλίες αυτές προσπαθούν να επαναφέρουν θεμελιώδη ζητήματα, με κυρίαρχο αυτό των κοινών. Τα κοινά συνεισφέρουν στην δημιουργία μίας πόλης όπου δεν υπάρχουν περιφράξεις, αλλά είναι ανοιχτή και προσβάσιμη σε όλους. Μέσα σε ένα ασφυκτικό αστικό τοπίο, όπου δεν υπάρχει χώρος για ελεύθερη έκφραση και δράση, ενθαρρύνουν τον πολίτη να εκφράσει την γνώμη του και να συμμετέχει ο ίδιος στην διαμόρφωση χώρων εγκαταλελειμμένων από την πολιτεία, με όρους και μέσα που ο ίδιος αποφασίζει και διαχειρίζεται. Έννοιες όπως συμμετοχικότητα, συνεργασία, δημοκρατία, και βιωσιμότητα είναι ζωτικής σημασίας στην εξέλιξη των κοινών. Παρατηρείται όμως, ότι ενώ η αφετηρία όλων είναι η αντιμετώπιση του ανταγωνιστικού νεοφιλελεύθερου περιβάλλοντος με έναν συλλογικό τρόπο επέμβασης, υπάρχουν πολλές περιπτώσεις όπου μπορούν εύκολα να απομακρυνθούν από την ακτιβιστική και κοινωνική ηθική που τα χαρακτηρίζει. Είτε πρόκειται για κινδύνους που ξεκινάνε εκ των έσω, είτε για εξωτερικές απειλές, από τις μελέτες των περιπτώσεων συμπεραίνεται ότι τα κοινά είναι ευάλωτα στις ρευστές αστικές διαδικασίες. Φέρνουν στην επιφάνεια πολλά ερωτήματα και προβληματισμούς που είναι λογικό να προκύπτουν όταν αναφέρονται σε πεδία στα οποία εμπλέκονται πολλοί φορείς και συγχρόνως αντιτίθενται απόψεις, αξίες, θεωρίες και συμφέροντα.

Από την πλευρά των ριζοσπαστικών μορφών προκύπτουν θέματα περιφράξεων και βιωσιμότητας καθώς η συμμετοχική διαδικασία απαιτεί την συνεχή ανανέωση των συμμετεχόντων έτσι ώστε να μην επέρχεται η κούραση και κατά συνέπεια η διάλυση του κοινού. Επίσης ο κίνδυνος της μετατροπής των κοινών σε κλειστό θύλακα απαιτεί ευαίσθητη κριτική ικανότητα όσον αφορά την παραγωγή χώρων όπου διαφορετικές μορφές κοινωνικής ζωής μπορούν να συνυπάρχουν με όρους αμοιβαίου σεβασμού. Στην ουσία πρέπει να είναι χώροι διαπραγμάτευσης μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων. Σχετικά με τις εξωτερικές απειλές, τα κοινά όπως φαίνεται από τα παραδείγματα μελέτης, διαρκώς πολιορκούνται από διαδικασίες εξευγενισμού και εμπορευματοποίησης. Οι πρακτικές της αγοράς και των επενδυτών ακινήτων χρησιμοποιούν τις δράσεις των κοινών ως πολιτικό εργαλείο παρά ως ένα μέσο ενδυνάμωσης των κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά αποκλεισμένων. Χρησιμοποιούν τις πρακτικές αυτές για να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους χωρίς να υπάρχει κάποιο πραγματικά κοινωνικό ενδιαφέρον. Ωστόσο κάτι τέτοιο μπορεί να ξεκινήσει και από την πλευρά της πολιτείας που προωθεί τη συμμετοχική πολιτική ως εναλλακτική λύση σχεδιασμού. Με την επιθυμία των εγκεκριμένων προγραμμάτων να γίνουν κάτι μεγαλύτερο, εμπεριέχεται ο κίνδυνος να οδηγηθούν προς μια πολιτική κατάσταση που είναι άμεσα συνδεδεμένη με την νεοφιλελεύθερη

αστική ανάπτυξη, η οποία πιθανόν να καθιστά τις αξίες που διέπουν τα κοινά λιγότερο διακριτές.

Πόσο εύκολο είναι λοιπόν να υπάρξει οργανωμένος αντίλογος ώστε η πόλη να ξεπεράσει την ανάγκη για προβολή του τόπου στο πλαίσιο της προσαρμογής στον νεοφιλελεύθερο ανταγωνισμό και να επικεντρωθεί στις ανάγκες των πολιτών της; Μπορεί η πόλη να επανεφευρεθεί ως κοινό αγαθό, ή αυτές οι διαδικασίες είναι απλά μια σειρά μικρών πράξεων αναρχίας και αντίστασης; Τέτοιοι τρόποι μπορούν να πάρουν έναν μόνιμο χαρακτήρα ή είναι απλά ξεσπάσματα αυξανόμενων κρίσεων; Εάν κινήματα όπως τα παραδείγματα που αναφέρθηκαν μπορούν να αρχίσουν να θεσμοθετούν μια συμμετοχική πολιτική, τότε τα κοινά μπορεί να αρχίσουν να αναδιαμορφώνουν την κατανόηση της συμμετοχικότητας και της βιωσιμότητας και να μετακινήσουν τη συζήτηση πέρα από την κηπουρική. Όμως έχουμε ξεχάσει να σκεφτόμαστε μ' αυτό τον τρόπο και έτσι αντιμετωπίζουμε την προσέγγιση αυτή ως μια ουτοπική θεωρία, που δεν είναι εύκολο να κατανοηθεί από το σύνολο της κοινωνίας. Μένει έτσι, ως ένα αστικό πείραμα, που φανερώνει την αδυναμία των συλλογικοτήτων σε σχέση με την άμεση αλλαγή που μπορεί να προσφέρει το ιδιωτικό κεφάλαιο στον αστικό σχεδιασμό των πόλεων.

Τα ζητήματα που σχετίζονται με τα κοινά είναι αντιφατικά και ως εκ τούτου πάντοτε αποτελούν αντικείμενο αμφισβήτησεων. Γι' αυτό το λόγο είναι ίσως νωρίς για να βγάλουμε συμπεράσματα για την επιτυχία ή την αποτυχία των κοινών. Όμως τα δίκτυα των κοινών σε όλο τον κόσμο αποτελούν πολύτιμη πηγή γνώσης που περιέχει πετυχημένα και αποτυχημένα παραδείγματα και εναλλακτικούς τρόπους διαχείρισης του αστικού χώρου και της πολιτικής συμμετοχής. Είτε παράνομα, είτε με εγκεκριμένη μορφή τα κοινά αποδεικνύουν την μη ουδετερότητα του δημόσιου χώρου, τον ανταγωνιστικό χαρακτήρα του και τις σχέσεις εξουσίας που τον διαμορφώνουν, κυρίως όμως αποδεικνύουν την δύναμη των ανθρώπινων δικτύων όταν αυτά δρουν συλλογικά και με σκοπό έναν βιώσιμο δημόσιο χώρο και κατ' επέκταση μία υγιέστερη κοινωνία.

Η επινόηση κοινών χώρων σημαίνει κάτι πολύ παραπάνω από την επανιδιοποίηση διαθέσιμων μικρών κομματιών ανοικτού χώρου. Σημαίνει, είτε αυτό γίνεται εμφανές είτε όχι, μερικές φορές με πλήρη συνείδηση, και άλλες όχι, την ενεργοποίηση και την μετατόπιση της ανθρώπινης σκέψης προς την δημιουργία μίας νέας, δημιουργικής και ανοιχτής πόλης. Η πόλη ως εκ τούτου μπορεί να παραχθεί μέσα από νέα νοήματα, νέες αξίες, νέα όνειρα και νέες συλλογικές εμπειρίες αποτελώντας έναν τρόπο να ειπωθεί ο δημόσιος χώρος πέρα από τον χρηστικό και ωφελμιστικό του χαρακτήρα.

|43. Η μονάδα Agrocité στο Παρίσι.

Η κόλαση των ζωντανών δεν είναι κάτι που αφορά το μέλλον. Αν υπάρχει μια κόλαση είναι αυτή που υπάρχει ήδη εδώ, η κόλαση που κατοικούμε καθημερινά, που διαμορφώνουμε με τη συμβίωση μας. Δύο τρόποι υπάρχουν για να μην υποφέρουμε. Ο πρώτος είναι για πολλούς εύκολος : να αποδεχθούν την κόλαση και να γίνουν τμήμα της μέχρι να καταλήξουν να μην βλέπουν πια. Ο δεύτερος είναι επικίνδυνος και απαιτεί συνεχή προσοχή και διάθεση για μάθηση : να προσπαθήσουμε να μάθουμε και να αναγνωρίσουμε ποιος και τι, μέσα στην κόλαση, δεν είναι κόλαση, και να του δώσουμε διάρκεια, να του δώσουμε χώρο.

Αόρατες πόλεις, Ίταλο Καλβίνο (από Ρευστοί καιροί, Z. Bauman)

ΆΡΘΡΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΑ

Aguirre A., Jr., Volker E., Reese E. (2006). "Introduction: Neoliberal Globalization, Urban Privatization, and Resistance". *Social Justice* 33 (3). pp.1-5 [online] Available at: <https://www.socialjustice-journal.org/SJEdits/105Edit.html>

Bauman, Z (2008), Ρευστοί καιροί : Η ζωή την εποχή της αβεβαιότητας. Μετάφραση από Κ. Γεώργας , Αθήνα: Μεταίχμιο.

Bollier, D. (2010). "Reclaiming the Commons". *Boston Review* [online]. Available at: <http://bostonreview.net/archives/BR27.3/bollier.html> (Accessed 08.12.2010)

Brenner, N, Peck, J. and Theodore, N. (2010). Variegated neoliberalization: geographies, modalities, pathways. *Global Networks*, 10(2), pp.182-222.

Brenner, N. and Theodore, N. (2002). *Spaces of neoliberalism*. 1st ed. Malden, Mass.: Blackwell, pp.349-379.

Castro, M., Garcia, B., Βαταβάλη, Φ. and Ζήφου, Μ. (2013). Υπέρ-νεοφιλελεύθερη αστική ανάπτυξη στην Ισπανία και την Ελλάδα. Η περίπτωση του Port Vell στη Βαρκελώνη και του πρώην αεροδρομίου του ελληνικού στην Αθήνα. *Γεωγραφίες*, 22, pp.14-29

Debord, G. (1986) *Η κοινωνία του θεάματος*. 5η έκδ. Μετάφραση από Τσαχαγέας Π., Αλεξίου Ν. Αθήνα: Ελεύθερος Τύπος.

Engler M. (2011). "Let's end corruption – starting with Wall Street". *New Internationalist*, 447, [online] Available at: <https://web.archive.org/web/20131102012454/http://newint.org/features/2011/11/01/wall-street-corruption-protests/> (Accessed 01.11.2011).

Harvey D. (2014). "Alienation and Urban life". *Crisis-scapes: Athens and Beyond*. pp. 195-204

Harvey, D. (2006). *Spaces of global capitalism*. 1st ed. London: Verso.

Harvey, D. (2013) *Εξεγερμένες πόλεις*. 1η έκδ. Μετάφραση από Κ. Χαλμούκου, Αθήνα: ΚΨΜ

Βιβλιογραφία-Πηγές εικόνων

Harvey, D. (2017) Δρόμοι και τρόποι του Κόσμου. Μετάφραση από Γ. Βογιατζής. Βριλλήσια: Angelus Novus

Jukin, S. (2010) Naked city : The death and life of authentic urban places. New York: Oxford University Press

Kavaratzis, M. (2004). "From city marketing to city branding: Towards a theoretical framework for developing city brands". Place Branding, 1(1), pp.58-73.

Kostakis V., Stavroulakis S. (2013). "The Parody of the Commons". TripleC, 11(2), pp. 412-424.

Lefebvre H. (2003) The Urban Revolution. Μετάφραση από R. Bononno, Minneapolis: University of Minnesota Press

Lefebvre, H. (2007), Δικαίωμα στην πόλη : Χώρος και πολιτική. 2η έκδ. Μετάφραση από Π. Τουρνικιώτης, Κ. Λωράν, Αθήνα: Κουκίδα

Marcuse P. (2012) "From Critical Urban Theory to the Right to the City" in Brenner N., Marcuse P., Mayer M. (eds) Cities for People, Not for Profit: Critical Urban Theory and the Right to the City London; New York: Routledge, pp 33- 47.

Massey, D. (2008), Για το χώρο. Μετάφραση από Μπιμπλή Ι., Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Mayer M. (2012) "The right to the city in urban social movements" " in Brenner N., Marcuse P., Mayer M. (eds) Cities for People, Not for Profit: Critical Urban Theory and the Right to the City. London; New York: Routledge. pp 65-82.

Merrifield, A. (2006) "Globalization and the State" in Merrifield, A. (ed) Henri Lefebvre: A critical introduction. New York: Routledge. pp 121-142.

Ostrom E. (1990). Governing the Commons: The evolution of institutions of collective action. Cambridge: Cambridge University Press.

Peck, J. and Tickell, A. (2002), "Neoliberalizing Space". Antipode, 34: 380-404. doi:10.1111/1467-8330.00247.

Peck, J., Theodore, N. and Brenner, N. (2009). "Neoliberal Urbanism: Models, Moments, Mutations". SAIS Review, 29(1), pp.49-66.

Perkins, T. (2017). "On urban farming and 'colonialism' in Detroit's North End neighborhood". Detroit Metro Times [online]. Available at: <https://www.metrotimes.com/detroit/on-urban-farming-and-colonialism-in-detroits-north-end-neighborhood/Content?oid=7950059> (Accessed: 20.12.2017).

Sager, T. (2011). "Neo-liberal urban planning policies: A literature survey 1990-2010". Progress in Planning, 76, pp.147-149.

Schmidt C. (2012) "Henri Lefebvre: The right to the city, and the new metropolitan mainstream" in Brenner N., Marcuse P., Mayer M. (eds) Cities for People, Not for Profit: Critical Urban Theory and the Right to the City. London; New York: Routledge pp. 42-62.

Simmel, G. (2013) Μητροπολιτική αίσθηση : Οι μεγαλουπόλεις και η διαμόρφωση της συνείδησης. 1η έκδ. Μετάφραση από Μειτάνη, Ι., Αθήνα: ΑΓΡΑ

Ασημάκη Α., Κουστουράκης Γ., Καμαριανός Ι. (2011). "Οι έννοιες της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας και η σχέση τους με τη γνώση: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση", Το βήμα των κοινωνικών επιστημών, 60, pp. 99-120.

Βαΐου Ν. (2000). "Πόλη και πολίτες: Η καθημερινή ζωή και το «δικαίωμα στην πόλη»" στο Μ. Μοδινός, Η. Ευθυμιόπουλος (eds) Η βιώσιμη πόλη. Αθήνα: Στοχαστής & ΔΙΠΕ pp. 204-216.

Δημητρίου Ο., Κουτρολίκου Π. (2011). "Περί δημόσιου, ιδιωτικού, «κοινού» και «συλλογικού», Δημόσιος χώρος...αναζητείται. Θεσσαλονίκη: Cannot not Design publications. pp. Α4.

Μίχα Ε. (2014). "Κυρίαρχες νοηματοδοτήσεις και αθέατοι (ενδιάμεσοι) χώροι". Η Αυγή [online]. Available at: <http://www.avgi.gr/article/10812/2393180/kyriarches-noematodoteseis-kai-atheatoi-endiamesoi-choroi>. (Accessed: 27.04.2014)

Πετροπούλου Κ., Ραμαντιέ Τ. (2016). Αστικές γεωγραφίες: τοπία και καθημερινές διαδρομές. Αθήνα: Καπόν.

Σταυρίδης Σ. (2015). "Οι αναδυόμενοι κοινοί χώροι ως πρόκληση στην πόλη της κρίσης". Συνέδριο Urban Conflicts, Θεσσαλονίκη: Συναντήσεις και συγκρούσεις στην πόλη. pp. 440-448.

Σταυρίδης Σ., De Angelis M., (2010). "Σχετικά με το νόημα των κοινών : Πέρα από τις Αγορές και τα Κράτη: το commoning ως μια συλλογική πρακτική". Rebel [online]. Available at: <http://www.rebelnet.gr/articles/view/on-the-commons> (Accessed: 20.06.2010)

Σταυρίδης, Σ. (2014). "Χώροι της μνήμης, χώροι των κοινών". [online] Avgi-anagnoseis.blogspot.gr. Available at: http://avgianagnoseis.blogspot.gr/2014/04/blog-post_6409.html [Accessed 9 Feb. 2017].

Φιλίππιδης Χ. (2015). "Πόλεις άγριες, πόλεις ανθεκτικές: η αστικοποίηση ως αντικείμενο έρευνας της αντιεξέγερσης". Συνέδριο Urban Conflicts, Θεσσαλονίκη: Συναντήσεις και συγκρούσεις στην πόλη. pp.129-144.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

Bauwens, M. (2017). The history and evolution of the commons. Commons transition. [online] Available at: <http://commonstransition.org/2017/09/19/> (Accessed: 19.09.2017).

Bravo, D. (2018). Occupy Gezi [online]. Available at: <https://www.publicspace.org/works/-/project/h312-occupy-gezi> (Accessed: 18.06.2018).

Bravo, D. (2018). The Barley field. Public Space [online]. Available at: <https://www.publicspace.org/works/-/project/g362-the-barley-field> (Accessed: 18.06.2018)

Foster S., (2016). The Co-City: the Tragedy to the Comedy of the Urban Commons. The nature of cities. [online] Available at: <https://www.thenatureofcities.com/2016/11/02/the-co-city-from-the-tragedy-to-the-comedy-of-the-urban-commons/> (Accessed 02.11.2016)

Kompreser.espinblogs.net (2011). Συναντήσεις στην πόλη. Μετανάστες και δημόσιος χώρος. [Blog] Available at: <https://kompreser.espinblogs.net/2011/09/09/synantiseis-stin-poli/> (Accessed: 09.09.2011)

Labgoc.city (n.d) LabGov- LABoratory for the GOVernance of the City as a Commons [online]. Available at: <https://labgov.city/>

Letsch, C. (2013). Turkey protests spread after violence in Istanbul over park demolition. The Guardian. [online] Available at: <https://www.theguardian.com/world/2013/may/31/istanbul-protesters-violent-clashes-police> (Accessed: 01.06.2013)

McGuirk, J.(2015). Urban commons have radical potential – it's not just about community gardens. The Guardian [online]. Available at: <https://www.theguardian.com/cities/2015/jun/15/urban-common-radical-community-gardens> (Accessed: 15.06.2015)

Miufi.Org (2013). Michigan Urban Farming Initiative [online]. Available at: <https://www.miufi.org/>

Nycreic.com (n.d). NYC Real Estate Investment Cooperative [online]. Available at: <http://nycreic.com/>

Parkingparko.espinblogs.net (n.d). Αυτοδιαχειριζόμενο πάρκο Ναυαρίνου [online]. Available at: <https://parkingparko.espinblogs.net/>

plataformaarquitectura.cl (2013). *El Campo de Cebada / La ciudad situada*. [online] Available at <https://www.plataformaarquitectura.cl/cl/02-281490/el-campo-de-cebada-la-ciudad-situada> (Accessed: 25.07.13)

R-urban.net (2011). R-URBAN: practices and networks of urban resilience [online]. Available at: <http://r-urban.net/en/>

Thisisathens.org (n.d) πόλη2-this is athens [online]. Available at: <http://www.polis2.thisisathens.org/>

Urbantactics.org (n.d). Atelier d'architecture autogérée [online]. Available at: <https://www.urbantactics.org/>

Walljasper J., (2011). Elinor Ostrom's 8 Principles for Managing A Commons. On the commons. [online] Available at: <http://www.onthecommons.org/magazine/elinor-ostroms-8-principles-managing-commons#sthash.rkDWGZzL.zqGvIAbJ.dpbs> (Accessed: 02.10.2011)

Καραχάλης Ν.Γ (2016). Στρατηγικές διαχείρισης της εικόνας και της προβολής των πόλεων (city branding) και πολιτιστική αναζωογόνηση. Citybranding [online]. Available at: <https://www.citybranding.gr/2016/02/city-branding.html> (Accessed: 18.02.2016)

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

- 1 | Batellier J.F. (1978). Sans Retour ni Consigne [online]. Available at: http://www.jf-batellier.com/crbst_4.html
- 2 | Chilean army troop taking possession of the streets [online]. Available at: <http://www.sbs.com.au/theother911/>
- 3 | Available at: <http://america.aljazeera.com/opinions/2015/12/deportees-caught-in-a-neoliberal-cycle.html>
- 4 | Heald, D. (1997). Guggenheim Museum Bilbao [online]. Available at: <https://www.archdaily.com/881663/the-unexpected-low-tech-solutions-that-made-the-guggenheim-bilbao-possible/59e490fd-b22e3893b90000c0-the-unexpected-low-tech-solutions-that-made-the-guggenheim-bilbao-possible-photo>
- 5 | Προσωπική επεξεργασία λογότυπων πόλεων.
- 6 | Durand, P. (2004). Richard Florida, The Creative Class [online]. Available at: <http://alphachimp.com/>
- 7 | Kruger, B. (1987). I shop therefore I am [online]. Available at: <https://noaozielart.weebly.com/i-shop-therefore-i-am.html>
- 8 | Available at: <https://epixeirein.gr/start-here-marketing/city-marketing-lights-night-2/>
- 9 | Available at: <https://2018.reflexionesmarginales.com/dos-momentos-historicos-mayo-del-68-comienzos-del-siglo-xxi/>
- 10 | Smith and Carlos fist [online]. Available at: <https://www.si.com/olympics/2018/10/03/john-carlos-tommie-smith-1968-olympics-black-power-salute>
- 11 | Dana F. (2013) Brazil indigenous eviction [online]. Available at: <https://www.theatlantic.com/photo/2013/04/brazilian-police-evict-indigenous-squatters-from-2014-stadium-site/100491/>
- 12 | Cooloud (2014)/ Flickr [online]. Available at: <https://fpif.org/soccer-democratic-world-cup-oligarchy/>

- 13 | Available at: <https://www.rt.com/news/mass-protests-continue-brazil-844/>
- 14 | Ecologistes (1976) Available at: <http://www.castor-hara.com/html/fiche.jsp?id=2390464&np=12&lng=fr&npp=20&ordre=&aff=2&r=>
- 15 | Available at: <https://www.publicspace.org/en/web/guest/works/-/project/k240-terras-da-costa-2012-2017>
- 16 | Peters G. (2010) Dining in the Davie Community Garden [online]. Available at: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=14638653> (Accessed: 02.10.2010)
- 17 | Available at: <http://commonstransition.org/history-evolution-commons/>
- 18 | Προσωπική επεξεργασία
- 19 | Kose O., (2013) People protesting against the demolition of Gezi Park in Istanbul, Getty Images, [online]. Available at: <https://www.theguardian.com/cities/2015/jun/15/urban-common-radical-community-gardens>
- 20 | Available at: <https://www.alamy.com/june-9-2013-istanbul-turkey-thousands-of-anti-government-protesters-occupy-gezi-park-in-central-istanbul-the-unprecedented-protest-movement-began-as-a-reaction-to-government-plans-to-build-a-shopping-centre-on-this-green-space-bordering-the-citys-famous-taksim-square-manifestation-anti-gouvernementale-lors-du-mouvement-doccupation-du-parc-gezi-france-out-no-sales-to-french-media-image221240826.html>
- 21 | Available at: <https://designobserver.com/feature/the-poster-that-launched-a-movement-or-not/32588>
- 22-24 | Available at: <https://parkingparko.espivblogs.net/palatiote-ro-yliko/gallery/>
- 25-27 | Available at: <https://www.publicspace.org/works/-/project/g362-the-barley-field> (Accessed 18.06.2018)
- 28 | Atelier d'Architecture Autogérée, A bottom-up strategy of resilient regeneration': the Agrocité project in the suburbs of Paris [online]. Available at: <https://www.theguardian.com/cities/2015/jun/15/urban-common-radical-community-gardens>

29-32 | Available at: http://www.urbantactics.org/project_type/tous-les-projets/

33 | Welsh, T. (2010). Detroit- empty and abandoned, flickr [online]. Available at: <https://www.flickr.com/photos/tmw-detroit/5435272048/> (Accessed: 05.03.2010)

34 | Available at: <https://www.agritecture.com/blog/2018/10/31/the-future-of-urban-agriculture-is-not-about-the-10-mile-diet>

35 | Available at: https://www.facebook.com/pg/MichiganUrbanFarmingInitiative/photos/?ref=page_internal

36 | Available at: <http://nycrcic.com/about/>

37 | The NYC Community Land Initiative (2017). Available at: <https://nyccli.org/>

38 | Available at: <http://www.polis2.thisisathens.org/press/>

39 | Available at: <https://www.facebook.com/thisisathenspolis/>

40 | Available at: <http://labgov.city/about-people/>

41 | thelocal.net (2017). Banners reading "No tourist flats" protest against holiday rental apartments for tourists in Barceloneta [online]. Available at: <https://www.thelocal.es/20170713/barcelona-and-airbnb-reach-deal-after-months-of-conflict>

42 | hyperallergic.com (2015). Protesters at the vehicular entrance to the Brooklyn Museum during the 2015 Brooklyn Real Estate Summit [online]. Available at: <https://hyperallergic.com/254426/anti-gentrification-activists-protest-real-estate-summit-at-brooklyn-museum/>

43 | Available at: <http://www.urbantactics.org/>

*Η εικόνα του εξωφύλλου είναι από τον Francesco Barbieri: *L'isola di cemento, 2016*

